

د ازادې ټولنې بنيادونه

ایمون باتلر

ژباړن: سلیمان یوسفزی

د ازادې ټولني بنيادونه

ليکوال: ايمون باتلر

ژباړن: سليمان يوسفزی

NETWORK
FOR A
FREE
SOCIETY

iea
Institute of
Economic Affairs

د کتاب ځانگړنې

د کتاب نوم په پښتو: د ازادې ټولې بنیادونه

د کتاب نوم په انګلیسي: Foundations of a Free Society

لیکوال: ایمون باتلر | Eamonn Butler

ژباړن: سلیمان یوسفزی

ویراستاري: عزیزاحمد فضلي

خپرندوی: سپین ټولنیز سازمان

دیزاین: خواجه الهام رستي

لومړنی چاپ: ۱۴۰۲

ویب پاڼه: www.whiteassembly.org

اړیکې شمېره: +۹۳ ۲۰ ۲۵۰ ۱۴۲۰

برېښنالیک: info@whiteassembly.org

ISBN 978-6-277608-00-2

په افغانستان کې د دې کتاب د چاپ او نقل کولو حقونه د انګلستان د اقتصادي چارو د انستیتوت (IEA) په اجازه، مور پورې اړه لري. د خپرونکي له لیکلې اجازې پرته هر ډول برېښنایي کاپي کول او نقل کول منع دي. سرغړونکي به له قانوني چلند سره مخ شي.

“First published by the Institute of Economic Affairs, London, in 2013.”

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱ پیژندنه

لومړی څپرکی

۱ د ازادې او ذمه دارې ټولنې جوړول

دوهم څپرکی

۳ د اخلاقي او اقتصادي ازادۍ یوه ازاده ټولنه

دریم څپرکی

۲۱ بې دولته ټولنه

څلورم څپرکی

۳۷ برابري او نابرابري

پنځم څپرکی

۵۳ ازاد کار او تجارت

شپږم څپرکی

۶۷ ملکیت او عدالت

اووم څپرکی

۸۱ ازاده ټولنه

اتم څپرکی

۹۱ خانګړي او نړيوال مهاجرت او ټیکنالوژي

نهم څپرکی

۱۰۹ په لنډه توګه دلیل

۱۱۳ سرچینې او اڅڅلیکونه

سرېزه

سپين ټولنيز سازمان، يوه غير دولتي، غير انتفاعي او غير سياسي موسسه ده، چې موخه يې د تعليمي پروگرامونو او د منشيټينو سياليو په لاره اچولو، علمي څېړنو ترسره کولو، د فقر سره مبارزې او د بشردوستانه مرستو چمتو کولو له لارې د ځوانانو د ظرفيت لوړول او ملاتړ ده. دا د افغانستان د يوې ډلې ځوانانو او نامتو علمي کدرونو لخوا تاسيس شوې، چې اقتصاد وزارت سره په (۵۸۷۰) شمېره ثبت او فعاليت کوي.

دا موسسه غواړي، د نړيوالو علمي ټولنو څخه د نويو علمي کتابونو او څېړنو په ترلاسه کولو سره، په هېواد کې د مطالعې لپاره لاره هواره او ددې برخې زده کړيالانو او علاقمندانو ته، يو څه وړاندې کړي.

د ازادې ټولني د ارزښتونو د معرفي کولو او پېژندنې په اړه، د کتابونو او مقالو د ژباړې او خپرولو په لړۍ کې؛ دا ځل دغه کتاب، د (د ازادې ټولني بنيادونه) په نوم وړاندې کوو. دا کتاب د ډاکټر ايمون بتلر لخوا ليکل شوی، ښاغلی بتلر په نړيواله کچه، د هغو پياوړو ليکوالانو او پوهانو له ډلې څخه دی، چې د ازادو ټولنو د ارزښتونو مدافع بلل کېږي؛ د ښاغلي بتلر دا اثر، سليمان يوسفزي پښتو ژبې ته ژباړلی، چې سپينه د بشردوستانه خدمتونو مؤسسه يې، د کرانو هېوادوالو د علمي کچې د لوړولو په موخه خپروي.

د دې کتاب موضوعات له مور سره مرسته کوي، چې د يوې ازادې ټولني د جوړښت له بنسټيزو اصولو، د ازادې ټولني د کتو، ازادې، برابري، د عدالت او ملکيت د اصولو په اړه، په علمي ډول پوه شو او همدارنګه د ازادې ټولني د څرنګوالي په اړه پوه شوو، چې ازاده ټولنه څنګه جوړېږي، په ازاده ټولنه کې د خلکو اړتياوې څه دي او ازاده ټولنه څنګه کار کوي؟ نوموړي اثر پر دغو مسایلو اړوند، علمي بحث کړی، چې عملي او علمي لارښوونې لري.

مور باور لرو، چې د بشري او ازادې ټولنې د همدې او نورو عصري ارزښتونه په تړاو، د داسې علمي کتابونو ژباړه او خپرول، د ازادې ټولنې په جوړښت او د مطالعې د شايقينو د خصوصي او عمومي پوهې په لوړولو کې مهم رول لوبوي.

د دې کتاب د چاپ او تدوين په برخه کې هڅه شوې، چې د ساده او روانو کلماتو څخه کار واخيستل شي، تر څو لوستونکي د هغه په محتوا بڼه پوه شي او هيله لرو، چې گران لوستونکي ددې کتاب نيمگړتياوې په نښه کړي، تر څو په راتلونکو نسخو کې حل شي.

ددې کتاب له ژباړن او ټولو هغو همکارانو څخه، چې د دې کتاب په تدوين، ډيزاين او چاپ کې يې له مور سره همکاري کړې، مننه کوو. سپينه د بشردوستانه خدمتونو مؤسسه، د خپل ستراتيژيک ليد په نظر کې نيولو سره هوډ لري، چې د هېواد په ملي ژبو د ارزښتناکو علمي کتابونو د ژباړې او چاپ لړۍ ته دوام ورکړي، تر څو د هېواد په علمي پرمختگ او د گرانو هېوادوالو د علمي کچې په لوړتيا کې، خپل رول ولوبوي.

په درناوي

لومړۍ څپرکې

د ازادې او ذمه دارې ټولني جوړول

د کتاب موخه

دا کتاب هغه بنسټيز اصول بيانوي، چې يوه ازاده ټولنه جوړوي او اړتيا ورته لري، ځکه چې حقيقي، شخصي، ټولنيزه، سياسي او اقتصادي ازادې، حتی په هغو هېوادونو کې هم کمه ده، چې ځانونه ازاد گڼي. دا واقعيت ده، چې د زياتو ازادو او لږو ازادو هېوادونو ترمنځ توپيرونه شته؛ خو په هر هېواد کې د خلکو ټولنيز او اقتصادي ژوند د سيمه ييزو چارواکو او يا سياستوالو له خوا محدود او ستونزو سره مخامخ ده. دا قوانين او محدوديتونه د اوږدې مودې لپاره شتون لري او د کلتور برخه گرځېدلې، چې وگړي يې اوس د خپل ژوند طبيعي يا مهمه برخه گڼي.

د دې خبرو پايله دا ده، چې د نړۍ اکثريت وگړي که څه هم په دې باور دي، چې دوی په يوه ازاده ټولنه کې ژوند کوي؛ خو دا ستونزمنه ده، چې پوه شي، چې حقيقي ازادې څه ته وايي او د دې خبرو اندازه به ډېرو کمو کسانو ته وي، چې يوه ازاده ټولنه به څنگه وي او هغه به کار څنگه کوي.

په هرصورت ډېری خلک ازادې غواړي، دوی غواړي د ډېرو جوازونو ترلاسه کولو پرته، سوداگري وکړي. دوی په خپلو کورونو، کروندو او کارخايونو کې ثبات او امنيت غواړي، نه دا چې کوم سياستوال يې وکاروي او ژوند يې تباه کړي. دوی غواړي پخپله پرېکړه وکړي، چې د دوی د کورنۍ لپاره څه غوره دي، نه دا چې کوم چارواکي دوی ته لارښوونه وکړي، دوی غواړي پوليسو ته له رشوت ورکولو پرته، خپل ژوند تېر کړي او شاهي افسران دوی خپل ژوند ته پرېږدي.

له همدې امله د ټولنيزې او اقتصادي ازادې د اساسي اصولو تشریح کول مهم دي. ازادې څه ده او څنگه کار کوي؟، د دې کلمو روښانول هغه بنسټ ده، چې خلک کولی شي ددې بنسټ پر اساس يوه رښتيني ازاده ټولنه جوړه او پر پښو ودروي.

د کتاب ترتیب

دوهم څپرکی نه یوازې د ازادې ټولنې گټې څرگندوي، بلکې د ازادۍ په حق کې اخلاقي دلیلونه هم وړاندې کوي. ازاد اقتصاد یا ازاده ټولنه د ارزښتونو او اصولو پر بنسټ ولاړه ده. خو داسې ارزښتونه نه، چې اخلاقي نظامونه ننګوي؛ بلکې داسې ارزښتونه، چې ورسره مرسته کوي او دا نظامونه پیاوړي کوي. ازادې د ټولو لپاره ده. دریم څپرکی ښيي، چې څنګه یوه ازاده ټولنه د خلکو اړتیاوې په اسانۍ او چټکۍ سره پوره کوي او زورواکانو ته اړتیا نشته، چې خلکو ته ووايي، چې څه وکړي. په حقیقت کې دا خبره مهمه ده، چې حکومت ته تر خپل واک لاندې اوسېدل په کار دي او دا روښانه کوي، چې ازادې باید څنګه وي او څنګه کار کول ورته په کار دي؟

څلورم څپرکی د ازادې او مساواتو ترمنځ د ښکاره تکر په اړه بحث کوي، دا استدلال کوي، چې ډېره ازادې په حقیقت کې، په هره مهمه کړنه کې د سترې برابرۍ لامل کېږي او په ټولنه د برابرۍ پایلې منل د ازادې اصولو ته زیان رسوي، چې دا به اوږد مهاله زیان هم ولري.

پنځم څپرکی د ازادې ټولنې طرحه بیانوي، کېدای شي، چې کله بازار د دولت له کنټرول څخه خلاص شي، څنګه به خوشحاله وي؟، دا هغه اصول تشریح کوي، چې له مخې یې موږ کولی شو دا پروسه په ښه توګه ترسره کړو. دا د بشردوستانه مرستو په پراختیا کې د ازاد تجارت مهم رول هم ښيي.

شپږم څپرکی د ملکیت او عدالت اصول څېړي. دا په ډاګه کوي، چې د ازادې ټولنې قانون د عمومي کېدو لپاره اړین دی او هغه د عامو او په واک کې خلکو لپاره یو شان تطبیق شي. په دې توګه کولای شو تر ډېره حده ظلم او استحصال کم کړو. ده دا هم ښيي، چې څنګه یوه ازاده ټولنه د بشر د اساسي حقونو درناوی کوي.

اووم څپرکی په ډېر تفصیل سره ښيي، چې یوه ازاده ټولنه څنګه کار کوي او ولې د واک لرونکو خلکو امرونو ته اړتیا نلري. دا د اخلاقو اساسي او د چلند اصول بیانوي، چې یو ښه او ازاد ټولنیز سیستم رامنځته کېږي. دا د زغم پر اړتیا ټینګار کوي او په ټولنه کې د ځان وژنې د مخنیوي مسله څرګندوي.

اتم څپرکی پر دې ټینګار کوي، چې څنګه یوه ازاده ټولنه رامنځته شي، ځکه داسې ټولنه وجود نه لري. په ورځني ژوند کې د هڅونې د ښه کولو اهمیت او په خلکو باندې د جبري پرېکړې کولو حماقت ښيي، دا ټینګار کوي، چې له حکومت پرته څومره مهم خدمات ترسره کېدای شي او د ازادې سوداګرۍ او سولې پر اهمیت ټینګار کوي.

دوهم څپرکی

د اخلاقي او اقتصادي ازادۍ يوه ازاده ټولنه

ازادي څه ته وايي؟

ازادي په ساده ډول د دې معنی لري، چې په زندان کې نه اوسېدنه يا د غلام په توګه نه اوسېدل دي. دا په دې مانا ده، چې تاسو د عمل کولو، وينا کولو او فکر کولو حق لرئ؛ لکه څنګه، چې تاسو غواړئ چېرته، چې د نورو يا حاکمانو لخوا په تاسو باندې هېڅ ډول جبر نه وي، دا ستاسو په شخصي، کورني، ټولنيز ژوند او همدارنګه د نورو خلکو سره ستاسو په اقتصادي معاملو باندې تطبيق کېږي.

ازاده ټولنه هغه ټولنه ده، چې د همدغو خلکو بيرغ په کې تر ټولو لوړ وي، په تاريخي او اوسني عصر کې ازادي دا نښودلې ده، چې په برياليتوب سره شتمني پيدا کولای شي او تر نورو يې هم خپرولي شي. دا يې ثابتې کړې ده، چې دا د انسانيت په خلاقيت او توليدي ځواک کې يو ځواک ده. دې په ټوله نړۍ کې د خلکو په ځانګړې توګه د بې وزلو خلکو ژوند ښه کړی.

ازادي په دې مانا ده، چې ستاسو په لار کې هېڅ ډول خنډونه شتون نلري او په تاسو باندې هېڅ ډول محدوديتونه نه دي لګول شوي، چې تاسو يې غواړئ ترسره کړئ. دا په دې مانا ده، چې ته د نورو لخوا مکلف نه يې او تاته د نورو لخوا لارښوونه نه کېږي، ګواښ نه درته کېږي، په زوره درباندي نه تپل کېږي، هېڅ ډول لاسوهنه شتون نلري. ستاسو د احمق جوړولو هڅه نه کېږي. دا په دې مانا ده، چې ته د خپل ژوند اداره کولو توان لرې، ته نه مجبور کېږي، خيانت نه درباندي کېږي، ته نه لوټل کېږي، تاته زيان نه رسېږي. دا ځکه، چې په يوه ازاده ټولنه کې د ازادۍ اصول په ټولو خلکو په برابر ډول پلي کېږي. مور ټولو ته دا حق نشته، چې د نورو په چارو کې لاسوهنه وکړو، يا يې د کوم کار مخه ونيسو او يا ورته زيان ورسوو. ځکه چې دا د هغه د ازادي نفي کول او ورڅخه انکار کول دي، کومه ازادي چې همدی يې لري.

بڼه نو ازادې تر دې حده شتون لري، چې نورو خلکو ته زيان ورسولي شي، ستا د لاس يا سوک وهلو حق په هغه ځای کې پای ته رسېږي، چېرې چې زما د پوزې حدود پيل کېږي. ته په هغه ځای کې له خپلې ازادۍ څخه کار نه اخلي، کله چې نور خلک وگواښي، ظلم وکړي، لوت يې کړي، بريد پرې وکړي او يا يې د مرگ لامل شي. له بلې خوا د دوی پر ازادۍ محدوديتونه ولگوي، تر څو دوی ته کوم زيان ونه رسېږي. دې ته «هېڅ زيان نه» ويل کېږي. مگر دا اصول دي، چې دوی ازاد دي، هر څه چې دوی وغواړي ترسره کړي، په دې شرط چې دوی نورو خلکو ته زيان ونه رسوي.

هم داسې که په تا باندې څوک يرغل کوي او ته د هغې مخه نيسي، ته د هغه ازادې نه کموي. اصول تاته دا اجازه درکوي، چې که نور خلک تاته يا ستا خپل خپلوانو ته څه زيان رسوي، نو ته هغه منع کولی شي. که بل چاته يا بيغي نا پېژندگلو اجنبي ته هم زيان رسوي، نو ته دا حق لرې چې د زيان رسونکي مخه ونيسي. کنه د خلکو ساتنه د پوليسو او نورو قانوني چارواکو دنده ده.

په هرصورت د «هېڅ زيان مه کوئ» اصول يوازې هغه وخت کارول کېږي، چې نورو خلکو ته د زيان رسولو هڅه وي. دا تاسو ته اجازه درکوي، چې تاسو د خپل بدن او شتمني سره داسې سلوک وکړئ لکه څنگه چې تاسو غواړئ، مگر په دې شرط چې تاسو د نورو خلکو د ازادۍ خنډ جوړ نشئ. د مثال په توگه تاسو کولی شئ، خپل ټول ملکيت بل چاته ورکړئ، د يو ډېر خطرناک کار په کولو سره خپل ځان په خطر کې واچوئ، يا خپل ځان ژوبل کړئ، تر هغه بريده چې ستاسو يو گام نورو خلکو ته زيان ونه رسوي. که دا ستا شعوري پرېکړه وي، نور خلک کولی شي له زيان څخه د ځان ژغورلو هڅه وکړي، مگر دوی په زور سره ستا مخنيوی نشي کولی.

ازادې او د حکومت رول

دا يو څه ستونزمنه ښکاري، چې موږ د نورو خلکو په وينا او عمل کې د مداخلې ازادې نلرو، حتی که دا دوی ته گټه ونه رسوي. مگر په حقيقت کې زموږ څخه هېڅوک نشي ويلای، چې دا کار يا شي به نورو خلکو ته گټه ورسوي. خلک کولی شي خپله گټه په خپله بڼه اندازه کړي، دوی کولی شي د نورو خلکو په پرتله په خپلو ارزښتونو، شرايطو، اړتياوو، غوښتنو، وېره، اهدافو او ارزښتونو بڼه پوهه ولري، دوی کولی شي د خپلو اهدافو او کړنو مسوليت په غاړه واخلي.

که مور نورو خلکو ته اجازه ورکړو، چې د خلکو په ازادۍ کې لاسوهنه وکړي، نو دوی کولی شي داسې کارونه وکړي، چې په شعوري يا غير شعوري توګه د نورو خلکو د ګټې پرځای خان ته ګټه پورته کړي. همدا لامل ده، چې په نورو خلکو د بنديز لګولو واک پوليسو يا عدلي ارګانونو ته پرېښودل شوی. په حقيقت کې په يوه ازاده ټولنه کې يو څوک په دې برخه کې بې طرفه پاتې کېدای شي. مور چې هر څه يو زموږ انفرادي موخې په هغه ټولنه کې په ښه توګه پوره کېدای شي، چې مور ازاد يو، په داسې ټولنه کې د دولت رول بايد دا وي، چې د نورو خلکو د لاسوهنې څخه زموږ ازادي خوندي کړي او په کوم ځای کې، چې دا بشپړه نه وي هغه يې تطبيقوي او چېرې چې دا نيمګړتياوې ولري دا اضافه کوي. کله چې خلک رايه ورکوي او خان ته حکومت يا اداره ټاكي، نو بايد په پام کې ونيسي، چې په دې بهير سره به يې ازادي کمه نه شي، بلکې دا ازادي به يې خوندي وي.

حکومتونه عموماً دا ډول شتون نلري. دا بايد د داسې خلکو لخوا په خلکو باندې مسلط شي، چې د خپلواکۍ د زياتولو پر ځای د خپلو ګټو لپاره د واک کارولو ته زړه نه ښه کوي. دا ډول عمل د اکثريت په خوښه د هغه چا لپاره ترسره کېږي، چې د لږکيو د استحصال څخه ګټه پورته کوي. خپلواکي پخپله په شمېر پورې اړه نلري، هغه څه چې ډېر معنی لري دا دی، چې دا په ټولو مېشتو ځايونو کې په برابره توګه پلي کېږي.

سربېره پر دې داسې حکومتونه، چې د عامو خلکو په ګټه وي، هغوی هم ازادي کموي. ځکه چې دوی د «هېڅ زيان نه» په اصولو بشپړ نه پوهېږي، يا ورته درناوی نه کوي. دوی د هغه تاوان پروا نه کوي، چې د دوی د لاسوهنې له امله رامېنځته کېږي؛ د بېلګې په توګه دولتي سانسور به د هر خبر، وېديو يا انځور خپرول يا بيان بندوي، ترڅو عام خلک له ستونزو سره مخ نشي. خو په دې بهير کې دوی د بيان او فکر ازادي محدودوي. تکړه ليکوالان، مديران، ژورناليستان او نور خلک زيانمنوي، مسلکي ژوند او مسلک يې خرابوي او د دوی د زيار، هوبښيارۍ او خلاقيت ميوه نه ترلاسه کېږي. کله چې د دولتي سانسور اصول ومنل شي، نو په واک کې د ځينو کسانو لپاره به د هغې پراخول اسانه شي او همدارنګه به دوی د خپل حکومت په اړه هر ډول نيوکې بندې او د هغو ټولو نظرياتو مخه ونيسي، چې له هغو د خطر احساس کوي.

يو ځل بيا د ښه نيت چارواکي کولی شي دا پلي کړي، ترڅو د ټولو خلکو ګټې برابري وي او دا مسله له پامه غورځول کېدای شي، چې دا ګام څنګه د دوی د ملکيت څخه د خوند اخيستلو ازادي لري کېدای شي. بالکل د غلا په شان، چې د هغوی دا ازادي ختمه کړي، د دولت لخوا د ضبط کېدو وېره لکه د عامې غلا په څېر يقينا دوی

د پانگې اچونې يا سپمولو مخه نيسي، چې پايله يې د ټول خلکو امنيت او خوښۍ باندې ناوړه اغېزه کوي.

دا ډول حکومتونه دا ادعا کوي، چې دوی د عامو خلکو د گټو لپاره هرڅه کوي، مگر څوک پوهېږي، چې د عامو خلکو گټې به څنگه وي؟، د مختلفو وگړو گټې د يو بل څخه جلا دي او ډېری وختونه د يو بل سره مخالفې وي.

د دې ټولو گټو تر منځ انډول او برابري ناشونې ده، خو د ټولني غړي يا وگړي خپلې گټې ښې پېژني، د لاسته راوړلو لپاره يې ښه کاروي او د نامعلومو چارواکو پر ځای د دوی لپاره کار کوي. هغه کسان، چې د دوی لپاره د دې کار دولتي سرچينې بولي. زور ډېر بد شى دى. کېدای شي يو جبر او زور د بل زور د مخنيوي لپاره د بد شي په توگه ومنل شي، مگر بيا هم موږ بايد هڅه وکړو، چې د زور زياتي کمولو لپاره هڅې وکړو. د ازادې ډېرې مدافعين استدلال کوي، چې ټول انسانان يو شان طبيعي حقونه لري، لکه د ژوند حق او د ملکيت حق. هغه دولت، چې په موږ باندې هر ډول واک لري بايد محدود وي، موږ نورو ته اجازه نه ورکوو، چې زموږ ازادې کمه کړي، نو ځنگه کولای شو، چې داسې کام پورته کړو او حکومت ته واک ورکړو.

تر هغه ځايه چې موږ ليدلى شو، خلک د بشري تاريخ په ډېرو برخو کې ازاد شوي نه دي. حکومتونه د خلکو په مشوره او رضایت نه راتلل، بلکې هغوی چې له زور څخه کار اخيستل، غوښتل په زور به يې پر نورو مسلط کول.

د ازادۍ اخلاقي گټې

ازادې خلکو ته دا فرصت ورکوي، چې د خپل هوښيارۍ او استعدادونو په کارولو سره، چې دوی غواړي يو بشپړ انسان شي. هغه دا فرصت نه يوازې دوی ته بلکې د دوی کورنيو او خپلوانو ته هم ورکوي. يوه ازاده ټولنه د خود غرضو خلکو مجموعه نه، بلکه دا د ټولنيزو انساني شخصيتونو لړۍ ده. د ازادۍ اخلاقي اړخ او د ټول انسانيت لپاره ملاتړ کوونکی.

د ازادۍ روحاني او کلتوري غږ

لکه څنگه چې د نوبل جايزې گټونکي اقتصاد پوه (امرتيا سين) اشاره کړې، ازادې يو نړيوال مفهوم دى، دا غږ په ټولو پخوانيو مذهبونو کې اوريدل شوی ده، له اسيا څخه تر لويديځ پورې. تر شلمې پېړۍ مخکې هم د هند باچا اشوکا د ازادۍ او زغم بيرغ پورته کړ او په شپاړسمه پېړۍ کې مغل باچا اکبر په اروپا کې هغه وخت د زغم په اړه زړې او کلاسيکې نظريې څرگندې کړې، چې په مذهب نه باور لرونکي خلک تر

ظلم لاندې راتلل. اقتصادي ازادۍ او د سوداګرۍ ازادۍ په اسلامي ټولنه کې، تر غرب ډېره مخکې منل شوې وه. ترکيې پاچاهان د اروپا د پاچاهانو په پرتله ډېر د زغم وړ وو. په ساده الفاظو کې چې مور وایو، ازادۍ د نړۍ له ټولو کلتورونو او مذهبونو سره سمون لري. دا د غربي نړۍ کومه مفکوره او کوم مادي تصور نه ده او نه دا داسې کومه مفکوره ده، چې له داسې ټولني سره سمون نه خوري، کومه ټولنه چې ټولنيز ارزښتونه يې ډېر سخت وي. په حقيقت کې يوه ازاده ټولنه د داسې خلکو پر بنسټ، چې په داوطلبانه توګه ګډ اصول او قواعد قبلوي، د درغلي، استحصال او د واک څخه د ناوړه ګټې اخيستې مخه نيسي ولاړه وي. دا مقررات يو داسې سيستم رامینځته کوي، چې خلک په کې ژوند او يوځای کار وکړي. په دې ستر چوکاټ کې ازادۍ خلکو ته دا حق ورکوي، چې د خپلو ارزښتونو په اړه پرېکړه وکړي، خپل کلتور ژوندی وساتي او د خپلو مذهبي دودونو سره سم ژوند وکړي. دوی بايد په زوره مجبور نه شي، چې د ځينو دولتي واکونو په مرسته د خلکو لخوا تحمیل شوي ارزښتونه، کلتور او د ورځني ژوند رڼا ومني.

د باور او خپل منځي مرستې کلتور

بنکاره خبره ده، چې ازاده ټولنه د واک او حاکمیت پر بنسټ نه، بلکې د اعتماد او متقابلو مرستو پر بنسټ پرمخ ځي، په ازاده ټولنه کې شتمني په خپله خوښه د تبادلې له لارې منځ ته راځي. لکه خلک شيان جوړوي او له نورو خلکو سره يې تجارت کوي. دلته شتمني د اشرافي طبقې په حرص او د اشغال طريقي سره منځته نه راځي، چې د خپل واک څخه د خلکو د انتخاب او يا له ځانه، خپلو کورنيو او نږدې کسانو څخه د ملکیت يا امتيازاتو د اخيستو لپاره په هېواد کې ډېره شتمني لري. يوه ازاده ټولنه د متقابلو مرستو او ښه نيت پر بنسټ ولاړه وي.

باور د کار کولو، مرستې او بدلون لپاره مهم دی. يا خو خلک مجبور دي او يا هم بله چاره نه لري (د مثال په توګه په هغه ځای کې، چې دولت او د دولتي کسان په توليد باندې کنترول ولري) په ازاده ټولنه کې خلک هغه څه کوي، چې دوی يې غواړي، د انتخاب ازادۍ لري او ازاد دي. د دې دليل لپاره دا مهمه ده، چې خپل اوسني او راتلونکي شريکان قانع کړئ، چې دوی صادق دي. که دوی خپلې ژمنې پوره نه کړي، د دوی شهرت به ختم شي او د دوی سوداګرۍ به ډوبه شي. د ډېری خلکو لپاره، د شهرت او معيشت له لاسه ورکول يوه لويه اندېښنه ده.

يوه ازاده ټولنه د اشرافي طبقې په واک کې نه وي. دا کار په بشپړ ډول په طبيعي ډول د عامو خلکو په مرسته ترسره کېږي، چې د ايمان او صداقت په رڼا کې پياوړی کېږي. کوم اصول او مقررات، چې دې طبيعي مرستې ته وده ورکوي په ازاده ټولنه کې دومره طبيعي دی، چې خلک يې فکر کولو ته هم اړتيا نلري. واک ته اړتيا نشته، چې خلکو ته ووايي، چې صادق او د وخت پابند اوسئ، يا سخت کار وکړئ، يا د نورو سره مرسته وکړئ. خلک په طبيعي توګه دا هره ورځ کوي.

په ازاده ټولنه کې د خلکو او ډلو تر منځ اړيکې، باور او مرستې ته اړتيا لري، دا د هغو ټولنو په پرتله، چې د زورواکو په امر پرمخ ځي. معنوي ارزښتونه، کورنۍ، دوستي، نفوس، ميراث، ګاونډيتوب او د خلکو د سازمانونو اړيکې د ګډو ګټو سره خورا مهم دي، په نا خپلواکو ټولنو کې ډېری حکومتونه دا ډول حرکتونه او نهادونه د خپل واک او اقتدار لپاره د خطر په توګه ويني، چې ددې نهادونو ختمول، ماتول او کمزوري کول غواړي. پايله دا ده، چې دا ډول ډلې تر ځمکې لاندې کېږي. داوطلبانه ډلې يا ټولنې د خلکو لپاره دومره مهمې دي، چې د خلکو وفاداري د دولتي ادارو په پرتله ډېره ده.

شخصي ګټې او اصول

ازادې ټولنې امر ته اړتيا نه لري. دا د عامو خلکو لخوا پرمخ وړل کېږي. څوک چې خپل پلانونه او کړنې د نورو خلکو له پلانونو او کړنو سره پرتله کوي، هغه څه چې دوی يې د ترسره کولو لپاره کوي، د عامو اصولو او ارزښتونو ساده مجموعه ده؛ لکه صداقت يا عدم تشدد، چې د بېلابېلو شخصي ګټو سره د خلکو تر منځ رامنځته شوي شخصي ته پاملرنه کوي او د هغو مخه نيسي.

دا ډول بنسټيز اصول او ګډ ارزښتونه خلکو ته اجازه ورکوي، چې په سوله ايز ډول يوځای ژوند وکړي. دا خلک ازاد دي، چې په دې اړه خبرې وکړي، چې دوی څنګه خپلې ګډې ګټې پوره کوي. د مثال په توګه، يوه ازاده ټولنه خلکو ته د يو بل سره د تجارت کولو ازادې ورکوي. سربېره پر دې دوی په خپل منځ کې داسې معاملې کوي، چې د دواړو ډلو په ګټه ښکاري. دا دريم اړخ يا واک نه دی، چې پرېکړه وکړي، چې د دوی لپاره څه ګټه لري، نه هم دوی پرېکړه کوي، چې څنګه د دوو مختلفو ګټو ترمنځ توازن رامنځته کړي. په يوه ازاده ټولنه کې خلک د ځان لپاره پرېکړه کوي، چې د دوی په ګټه څه دي او دوی دا پرېکړه هم کوي، چې دا ګټې څنګه د نورو خلکو سره شريکې کړي، دوی ازاد دي، چې ټول هغه تړونونه چې دوی يې غواړي غوره کړي، په دې شرط چې هيچا ته زيان ونه رسېږي.

ځينې انتقادي خلک نه پوهېږي، چې ټولنه څنگه پرمخ ځي او څنگه کولی شي خوشحاله وي، تر څو چې دوی کله هدفونه ونه ټاکي او ټول وکړي دېته وهڅوي، چې د هغې د ترلاسه کولو لپاره کار وکړي. دوي دا وېره لري، چې يوه ازاده ټولنه به د دايهي، غير توليدي او متضادو شخصي اهدافو پراساس ولاړه وي. د ټولو خلکو د گټو لپاره زور ضرور ده. دا يوه تېروتنه ده، ازاده ټولنه دا حقيقت مني، چې ټول خلک شخصي گټې لري.

دا خبره هم مني، چې شخصي گټې دومره قوي دي، چې کنټرول کېدای نشي. چارواکي عامه گټې د شخصي گټو په پرتله لږ مهې تعريفوي. په هرصورت، موږ بايد په ياد ولرو، چې شخصي گټې خورا گټورې او مهې دي، که خلک د خپلو لومړنيو اړتياوو لکه خوراک، څښاک، سرپناه او جامو په اړه غفلت وکړي، نو دوی به د اوږدې مودې لپاره ژوندي پاتې نشي. دا جلا خبره ده، چې هغوی په يوه هوسا ټولنه کې ژوند نه کوي.

په خلکو نيوکه کونکو ته دا وېره هم وي، چې يوه ازاده ټولنه په دوامداره توگه د شخصي گټو پر سر د اختلافاتو له امله تل د شخړو ښکار وي. خو دا واقعيت دا خبرې ردوي، ازادې ټولنې د هغو ټولنو په پرتله خورا خوښې دي، چېرې چې کنټرول شتون لري او د ځانگړو مقرراتو په پيروي سره، چې د هغې لاندې خلک د ټولې ازادې ته درناوی کوي، د ټولې شخصي گټې په گډې ونډې بدلېدای شي.

دا هم ناسمه ده، چې وېره ولري، چې حتی په ازاده ټولنه کې به خلک يوازې د خپلو گټو د ترلاسه کولو لپاره ښکېل وي. انسان يو ټولنيز حيوان دی. دوی په طبيعي ډول له خپلې کورنۍ، ملگرو او گاونډيانو سره تړلې دي او د دوی گټې په خپلو اعمالو کې تر ټولو مهې دي، دوی د خپلو ملگرو د عزت، خوښۍ او د ښه گاونډي د شهرت لپاره وړي دي، په دې توگه دوی په داوطلبانه توگه خپلې گټې کموي، ترڅو دوی له نورو سره ښې اړيکې رامینځته کړي. دوی بايد د دې فکر سره مقابله وکړي ځکه، چې د دې خبرو سره دا ممکنه ده، چې نور وکړي به په بدل کې ورته چلند وکړي.

موږ دا په ډېرو ازادو ټولنو کې، د نورو سره د خپلو شخصي شتمنيو څخه مرسته کول ليدلی شو، حتا د اجنبيانو په شمول، چې د لږو ازادو ټولنو په پرتله خورا گټور دي، دا ددې له امله نه دي، چې دوی ډېر بډايه دي مگر دا، چې په ازاده ټولنه کې د ټولنيز مسؤليت په پرتله په رضاکارانه مسؤليتونو ډېر ټينگار کېږي.

د همغږو قواعدو له لارې مرسته

د يو بل سره د بريالۍ مرستې لپاره موږ ټول بايد ووايو، چې زموږ كړنې د اټكل او باور وړ دي. مرسته به ممكنه نه وي، كه چيرې خلك په دوامداره توگه خپل فكر بدل كړي، بې پروايي وكړي او خپلې ژمنې عملي نه كړي. يوه ازاده ټولنه خلكو ته اجازه وركوي، چې پرېكړه وكړي، چې دوى څنگه غواړي په خپل شخصي ژوند كې عمل وكړي، په دې شرط چې نورو خلكو ته كوم زيان ونه رسېږي. په هرصورت، دا هم مهمه ده، چې د دوى په كړنو كې يووالي شتون ولري، كوم چې د ټولنيزو مرستو لپاره خورا مهم دى.

د بېلگې په توگه، يوه ازاده ټولنه د ملكيت، د هغې د كنټرول او لېږد په اړه قانوني مقررات لري، په دې سره خلكو ته وړيا جايدادونه، د سرمايي لپاره شيان، كورونه، فابريكې او نور ډېر څه ترلاسه كوي، كوم چې د دوى راتلونكې ژوند ښه كوي، چې توليد يې هم اسانه او هم ارزانه كېږي، له دې سره د نورو خلكو او چارواكو لخوا د لوټ يا استحصال وېره نشته. حكومت د ملكيت د حقوقو قوانين جوړ كړي نه دي، بلكې د عمل له لارې يې دغه مقام ته رسولې. دا په بې شمېره شخړو او محكمو كې ازمويلى شوي او داسې يو بشپړ قانون او عمل ترې جوړ شوى، چې وگړو ته د نورو سره په معامله كې خونديتوب چمتو كوي او دا ډول مرستې خورا اسانه او گټورې دي. ډېرو ازادو ټولنو ډېر نور قواعد او مقررات منلي دي، چې د همغږې ټولنيزې مرستې لپاره اړين گڼل كېږي. اخلاقي اصول داسې حدود ټاكي، چې ټولنيزې اړيكې د هرچا لپاره اسانه كوي. د ټولنيز چلند لپاره عمومي معيارونه هم شتون لري؛ لكه شرافت او ښې سوداگريزې كړنې، چې د اوږدې مودې لپاره د انساني اړيكو له لارې شتون مومي، دا ډول گټور اصول په ازادو ټولنو كې عام دي، مگر د دولتونو لپاره ستونزمن يا ناممکن دى، چې په لږو ازادو ټولنو كې يې پلي يا رامېنځته كړي.

د ازادې ټولنې ماشومان كوم اساسي حقونه لري؟، كه څه هم د هغې اصلي بڼه توپير لري، خو دا اصول په هېواد كې منل شوي دي، په دې اصولو كې د اجباري كار يا غلامۍ څخه ازادې او د تاوتريخوالي يا جرمونو لپاره غير متناسب مجازات شامل دي. يعنې د بيان ازادې او د مخابراتو ازادې (راډيو، ټلوېزيون، ورځپاڼې او انټرنېټ) د دې لپاره، چې څه ډول نظر وغواړې هماغسې خپل نظر شريك كړي. په دې كې دا ازادې هم شته، چې وغواړې له هر چا سره هر ډول ټولنه (انجمن) جوړ كړي. په لنډه توگه، يوه ازاده ټولنه د ماشومانو، د خلكو د افكارو، باورونو، د ژوند طريقې او عملونو په اړه زغم غواړي او هغه د هېڅ زيان د اصولو له لارې د دوى په چارو كې مداخله نه كوي.

د عدالت او قانون حاکمیت

په ازاده ټولنه کې د عدالت اصول موجود دي. نورو خلکو ته نه يوازې د زبان رسولو په صورت کې، بلکه د چل او خيانت ورکولو له امله دوی ته مجازات او سزا ورکول کېږي. دا ډېره مهمه ده، چې يوه ازاده ټولنه د قانون حاکمیت وساتي. دا د سياسي سازمان لپاره لويه مسله نه ده، چې څنگه خپل مشران غوره کړي، دا خورا اسانه خبره ده؛ بلکې مسله دا ده، چې پر دغو مشرانو څه ډول بندیزونه ولگول شي، په يوه ازاده ټولنه کې د دولتي چارواکو رول او واکونه په جدي توګه محدود شي، له دې سره دا يقيني کېږي کوم واک، چې د يو هېواد اوسېدونکو ته د تېري څخه د ساتنې يا د دوی د غلط کار په پايله کې د سزا ورکولو لپاره ورکړل شوی بايد هغوی دا واک غير ضروري ونه کاروي يا کوم واک چې دوی ورکړل شوی وي، بايد د شخصي ګټو لپاره ونه کاروي.

ازادو ټولنو ډول ډول ميکانيزمونه جوړ کړي دي، لکه د ټاکنو قانون، د واکونو وېش، چې د حکومت واک محدودوي. د يو هېواد د حاکمانو د استثمار څخه د ژغورلو اساسي طريقه دا ده، چې دا يقيني کړي، چې قانون د ټولو لپاره يو شان دی، دا کار د قانون د حاکمیت تابع دی. د دې اصولو له مخې حکومت نه شي کولی د ځينو قومونو سره مرسته وکړي، يا دوی ته امتيازات ورکړي او نه هم په ځينو ډلو باندې غير مناسب فشار راوستلی شي، دا ټول قوانين په دولت باندې هماغسې پلي کېږي لکه څنگه، چې د عامو خلکو لپاره دي.

د دې لپاره چې قضايي واک په بې بنسټه توګه ونه کارول شي، په ازادو ټولنو کې عدالت او قوانين په يو ډول پلي کېږي، ټول خلک حق لري، چې برابر چلند ورسره وشي او د عدالت لپاره يو ډول فرصت او لاسرسی ولري. په دې مساوي حقوقو کې دا شامل دی، چې دوی بايد بې دليله ونه نيول شي، دوی بايد بې له ضرورته په زندان کې ونه ساتل شي، د عدالت له مخې بايد د هغو کسانو پر ضد دوسيه پرانستل شي، چې د شاهدۍ له اصولو سرغړونه کوي. د دولتي چارواکو پر ځای بايد د عامو خلکو په کېدون محکمه حکم صادر کړي او دا مجرم بايد بيا بيا محاکمه نه شي.

په سياستوالو، دولتي چارواکو او قاضيانو د ټولو محدوديتونو په پايله کې، د واک څخه د ناوړې استفادې کچه راتپه شوې ده. خاص امتيازات له منځه وړل کېږي او په ظلم کې کمښت راځي، په ازاده ټولنه کې د دولت رول د خلکو د ازادۍ ساتنه او زياتول دي نه کمول.

د ازادې ټولنې گټې

د ژوند په معيار كې عالي اضافه

د اتلسمې پېړۍ تر نيمايي پورې د انسان په ژوند كې ډېر بدلون نه وو راغلی. ډېری خلكو په ځمكه يا كرونډو كې كار كاوه، دا فعاليت د خوړو په توليد پورې اړه درلوده هغه څه، چې ډېرو هڅو ته اړتيا درلوده، د ځانگړو موسمونو او شرايطو تابع وو. هغه ميتودونه، چې د فرعونيانو په وخت كې كارول شوي، له هغه ميتود سره يې ډېر توپير نه درلود. ډېری خلكو د ارايشي توکو، لكه اضافي جامو لپاره پيسې نه درلودې. ځينو خلكو به غوښه خوړلای شوی، هغه خلك چې بډايه ښكاري يوازې هغه كسان وو، چې شتمن زېږيدلي وو.

دا ژوند د ډېرو خلكو لپاره له كړاونو ډك ژوند وو. د اقتصاد پوه (ديريدا موكلاسكي) د محاسبې د كتاب له مخې په ۱۸۰۰ ميلادي كال كې، د يو عام ماشوم اوسط عايد په ورځ كې يو ډالر وو، چې نن ورځ په دې پيسو د نړۍ په ځينو برخو كې د قهوې يو پياله ترلاسه كول ستونزمن دي.

دا يې يوازې يو اوسط ورگړی، چې ښايي ځينې هېوادونه د خوښۍ په ترلاسه كولو كې بريالي شوي او كه نه. تاجكستان په نړۍ كې يو له هغو ازادو هېوادونو څخه دی، چې د ورځې اوسط عايد يې ۷ ډالره دی. په هرصورت متحده ايالاتو كې منځنۍ عايد هره ورځ له ۱۰۰ ډالرو زيات دی او دا شمېر په نورو ازادو هېوادونو كې هم لوړ دی. د ازادۍ د گټو له امله نن ورځ امريكايان د تاجكستان د خلكو په پرتله څوارلس چنده بډايه او په ۱۸۰۰ م كلنو كې د خپلو پلرونو په پرتله شل ځله بډايه دي. سويډس، اسټراليا، كاناډا او بریتانيا د نړۍ د اقتصادي ازادۍ په راپور كې تر ټولو ازاد هېوادونه دي، د دې هېوادونو اوسط عايد د ورځې ۹۰ ډالر دی او دلته ازادې او خوښۍ سره په گډه پرمخ ځي.

دا د حيرانتيا خبره نه ده، چې بې وزله خلك يا كم ازاد هېوادونو وگړي بډايه او ډېرو ازادو هېوادونو ته مهاجرت كوي. هر كال په كم ازادو هېوادونو كې ۱.۱۲ سلنه نفوس د دې پر ځای، چې هېواد ته راشي، پرېږدي يې، په اوسط ډول هغه هېوادونه، چې د ازادۍ د لېست په وروستي برخه كې دي، خلك يې مهاجرت كوي، هغه هېوادونه، چې د دې لېست په سر كې دي، خلك دوی ته ورځي.

په لنډه توگه، خلك د ازادۍ لپاره رايه وركوي. د ازادو هېوادونو د غوره هڅو سره سره، دوی د خلكو د مهاجرت د مخنيوي او د ډېرو ازادو هېوادونو د مهاجرت د محدودولو لپاره دا كار كوي.

ازادې او انسان دوستي

ازاد هېوادونه د خپلو خلکو د استثمار له امله بډايه نه دي، لکه څنگه چې روسي فيلسوف (ليونيد نیکونوف) ليدلي، د ملي عايد منځنۍ برخه، چې غريبو خلکو ته ځې په ډېرو ازادو او لږو ازادو هېوادونو کې يو شان ده او په ترتيب سره ۲.۴۷ سلنه ده. دا غوره ده، چې په يوه بډايه هېواد کې غريب اوسئ، ځکه چې تر ټولو بې وزله ۱۰ سلنه خلک يې په اوسط ډول د ورځې ۳۲ ډالر عايد لري، په يوه غريب هېواد کې د غريب کېدو په پرتله (ځکه چې تر ټولو بې وزله ۱۰ سلنه خلک يې په اوسط ډول د ورځې ۲.۵۰ ډالر عايد لري).

شتمني په ازادو او بډايه هېوادونو کې خلکو ته د لاسرسي وړ ده. حتی غريب خلک د تل لپاره له دې بډايه ټولنو څخه نه ايستل کېږي. برعکس په لږو ازادو هېوادونو کې هغه څوک، چې د يوې کورنۍ، ذات، نژاد، مذهب يا سياسي ډلې څخه نه وي. په ازادو هېوادونو کې د تشدد ضد خوځښت ډېر دی، د نړۍ تر ټولو بډايه سړی د مايکروسافټ بنسټ ايښودونکی (بيل گيټس) په مشهوره توگه د خپل سافټوير سوداگرۍ پيل کړه او د (بيل گيټس) موخه دا ده، چې خپله ټوله شتمني د ښو کارونو لپاره وکاروي. بډايه هېوادونو کې خپريه کارونه هم زيات وي، د بارکليز ورلډ سروي له مخې، په متحده ايالاتو کې د پنځو شتمنو خلکو څخه دوه يې د خپلې شتمنۍ ډېره برخه په خپريه کارونو لگوي.

د برتانيې د خپريه بنسټ تر څنگ استرالیا، ايرلنډ، کاناډا، نيوزيلنډ او امريکا هغه پنځه هېوادونه دي، چې خلک يې په خپريه کارونو کې خپله شتمني او وخت ورکوي او د دغو هېوادونو شمېر د ازادو هېوادونو په کتار کې دی. دا ټول هېوادونه د غريبو او کم ازادو هېوادونو څخه ډېره شتمني لري، ترڅو د غريبو خلکو سره مرسته وکړي.

ازادې د تبعيض مخه نيسي

په لږو ازادو هېوادونو کې توپير خورا لوی دی، که تاسو د سې طبقې، ذات، مذهب، جنس يا کورنۍ څخه نه ياست ممکن د ښه کار په ترلاسه کولو يا د ښو اسانتياوو په ترلاسه کولو کې له ستونزو سره مخ شئ، خو د ازاد بازار اقتصاد تبعيض له منځه وړي، په ازادو ټولنو کې توليد کوونکي له هېچا سره د سوداگرۍ کولو يا د ځان د کار کولو په برخه کې تبعيض نشي زغملی.

د بېلگې په توگه، کارگمارونکي ممکن کېدوال خوښ نه کړي، په ځانگړې توگه که دوی د بل کلتور، نژاد يا مذهب سره تړاو ولري، مگر د کېدوالې ډلې کولی شي او ډېری وختونه د ورته کار لپاره د تيبټ معاش په منلو سره ځواب ووايي. بيا هغه کارگمارونکي،

چې يوازې د اصلي کارگرانو په کمارلو سره ځان توپيروي، ځان په سيالي کې زيان ته رسوي، د دوی د معاشونو بېلونه به، د هغو سيالانو په پرتله لور وي، چې د مهاجرينو کمارلو ته ليواله دي. يا به دوی لور نرخونه واخلي او د سوداگرۍ د له لاسه ورکولو خطر به ولري. دا د سوداگرۍ لپاره بد دی. دا په ساده ډول د کمارونکو په سوداگريزو کټو کې نه دي چې تبعيض وکړي.

حتی ازاد بازار او اقتصاد هم، د کارگرانو او متوسطې طبقې ترمنځ توپيرونه کموي. د بېلگې په توگه، کېدی شي، د کار کولو لپاره د مېرمنو په وړاندې کلتوري مخالفت شتون ولري، چې د دوی لپاره د کار موندل ستونزمن کوي، مگر هغه کار ورکونکي، چې د بنځو په وړاندې تبعيض کوي، د دوي د سيالانو په پرتله، چې هغوی يې نه کوي لږ عقل لري. بل مثال په هند کې د ذات وېش دی.

د حيدرآباد په څېر مرکزونو کې، د لوړې ټيکنالوژۍ صنعت وده، د ټيټ ذات هندي کارگرانو د کار امکانات خورا پياوړي کړي. په دې رقابتي صنعت کې کارگمارونکي په ذهني توگه گړندي خلکو ته اړتيا لري. دوی بايد د ذات يا بل کوم کلتوري توپير په اساس تبعيض ونه کړي. هغه څه چې د تبعيض ضد قوانينو په څو لسيزو کې نه دي ترلاسه کړي، لويو سوداگرو د خپلو ساده شخصي کټو لپاره په څو کلونو کې ترلاسه کړي دي.

د ازادۍ پالنه

يو دليل، چې ولې ډېر لږاد اقتصاد بډايه دی، دا دی چې دوی ټول موجود ظرفيت کاروي، د يوې ازادې ټولنې ټول وکړي بايد خپل عقل او استعداد په کار واچوي، که دوی داسې محصولات جوړ کړي، ښه کړي او وړاندې کړي، چې د نورو خلکو ژوند ښه کړي، دا خلک به د دوی د محصولاتو په اخیستلو سره دوی ته انعام ورکړي، نو ليبرال ټولنې ډېرې تخليقي او نوښتگرې دي، له همدې امله چټک پرمختگ کوي. اقتصادي ازادې د خلکو د ځان او ټولنيزې گټورې لارښوونو لامل گرځي، تاسو د هغه څه په بيا توليدولو سره پيسې ترلاسه کوئ، چې نور خلک يې غواړي او تاسو ته د پيسو درکولو لپاره چمتو دي او تاسو غواړئ، چې دوی د نورو لپاره بېرته راشي او خپلو ټولو ملگرو ته ووايي، چې تاسو څومره ښه ياست. دا توليدونکي د ځان په پرتله خپلو پېرودونکو ته ډېر پام کوي. په ازادو ټولنو کې ډېر مشهور سوداگر وايي، چې دوی د خپلو پېرودونکو د غوښتنو او اړتياوو په پام کې نيولو سره خپل کاروبار کوي، نه دا چې له دوی څخه د زياتې گټې ترلاسه کولو هڅه وکړي.

ازاد اقتصاد په غلطه توګه د لوت په نوم يادېږي، مګر حقيقت له دې څخه ډېر توپير لري، يو رېښتيني ازاد اقتصاد د خپل ځان سره د مرستې سيستم دی، چې د جبر پر ځای د داوطلبانه سوداګرۍ او د ازادو خلکو ترمنځ تبادلې کېږي.

د سرمايي پيدا کول

همدا رنگه د نوښت او پېرودونکي خدمت هڅولو سره، وړيا اقتصاد د توليدي پانګې د جوړولو له لارې پيدا کېږي. د لاس په پرتله د جال سره کب نيول خورا اسانه دي، مګر دا په دې معني ده، چې د يو وخت لپاره لږ کب نيول په داسې حال کې، چې تاسو د خپل جال په جوړولو کې کار کوئ. د مصرف په پرېښودلو سره، تاسو کولی شئ پانګه جوړه کړئ او راتلونکي توليد ډېر اغېزمن کړئ، دا د پانګوالۍ بنسټ دی.

خلک پانګه جوړوي، لکه کورونه، کارخانې او ماشينونه، چې د دوي ژوند اسانه کوي او د دوي کار ډېر توليدونکی دی (اکثره د لاسي کار پر ځای د تراکتورونو سره د کرنې په هڅو کې، د توپير په اړه فکر وکړئ). دا پروسه د راټولولو پر بنسټ ولاړه ده: په توليدي تيکنالوژۍ کې هر اضافه يا ښه والی د توليد زياتوالی او حتی هڅې کموي. يوه ازاده ټولنه کولی شي، چې دغه توليدي سرمايه راټوله او خپل توليد او سوکالی ته دوام ورکړي، ځکه چې دا خلک د دې توان لري چې کورونه، فابريکې، ماشينونه او نورې پانګې وساتي، پرته له دې چې د غصب يا غلا له وېرې وي. دا خلک د ضبط په وړاندې ساتي او دا د ملکيت په اړه اخلاقي او قانوني مقررات لري، چې د غلا احتمال کموي.

د قانون او کلتور له لارې د مالکيت ساتنه د ازادې ټولنې او ازاد اقتصاد يوه مهمه ځانګړنه ده، په هرصورت، لږ شمېر بزګران ممکن د تخم، کښت او پالنې هڅو ته لار شي، که چېرې دوی باور ولري، چې د دوی حاصلات د غلو لخوا غلا شوي دي، په ورته ډول لږ خلک احتمال لري، چې د دوی په پرتله ډير کار وکړي، که چېرې د دوی ډېر عايد په مالي برخه کې واخيستل شي. کورنۍ سپما حتی دا وېره نلري، چې د انفلاسيون يا مالياتو يا ماليې په توګه به يې له لاسه ورکړي.

سوداګر بايد په خپل کاروبار کې پانګونه ونه کړي، ځکه چې دوی وېره لري، چې د دوی شتمنۍ به پرته له کوم تاوان د دولت لخوا ونيول شي، هغه امتيازات چې د خلکو او شخصي ګټو په لټه کې دي، بازار ويجاړوي او د نوي سوداګرۍ رامینځته کېدو احتمال له مينځه وړي.

هرڅومره چې د غاصبينو يا دولت لخوا استحصال ډېرېږي، هومره د کار، ژغورنې او پرمختګ مقاومت ډېرېږي. ابن خلدون، چې د څوارلسمې پېړۍ يو اسلامي عالم او فقيه دی، په دې ټکي ډېر ښه پوهېده، هغه ليکي:

«دا بايد معلومه شي، چې د خلکو په ملکیتونو بریدونه د ملکیت د ترلاسه کولو او د دې نه گټې اخستلو هڅې له مینځه وړي. بیا د خلکو دا نظر جوړېږي، چې د ملکیت ترلاسه کولو هدف او وروستی انجام له دوي څخه اخیستل دي. کله چې د ملکیت د ترلاسه کولو او دې نه گټې پورته کولو هڅې له مینځه لاړه شي، خلک نور د ترلاسه کولو لپاره هڅې نه کوي. هغه حد او درجه چې د ملکیت حقونه تر پېښو لاندې کېږي، هغه حد او درجې ټاکي چې د ملکیت ترلاسه کولو لپاره د موضوعاتو هڅې کموي.»

جائیداد او پرمختګ

د خپل ځان د ساتنې ضمانت تاسو ته د خپل ځان او ستاسو د کورنۍ د راتلونکي د ساتنې تضمین هم درکوي. د بېلګې په توګه، که تاسو خپل کور لرئ، کوم چې په ډېری هېوادونو کې ډېری خلک نشي کولی. تاسو د خپل ژوند کولو لپاره خوندي ځای لرئ. ایا تاسو کومه شتمني لرئ، چې په مرسته یې تاسو کولی شئ، خپل کار یا سوداګری پیل کړئ او تاسو کولی شئ خپله تولیدي پانګه جوړه کړئ، د دې پر ځای، چې د شتمنو اشرفو په څېر ژوند وکړئ، دا تاسو ته مالي اساس درکوي او تاسو ته اجازه درکوي، چې د نوي شیانو تجربه وکړئ. لکه د بلې دندې ترلاسه کولو لپاره د یوې دندې پرېښودل، یا د بل څه لپاره پیسې ترلاسه کول.

د ملکیت ساتنه خوندي کوي، تخصص او تجارت ته وده ورکوي، کوم چې د انسان تولید زیاتوي او د انسان شتمني زیاتوي، زموږ ژوند به دومره خراب وي، چې مور هر څه په خپله کولی شو. لکه د ځان د پاره خوراک خپله پیدا کول، خپلې اوبه پخپله راوړو، تېل پخپله لټول، خپلې جامې خپله جوړول، خپل کور پخپله جوړول او یا د برید په وخت کې د ځان دفاع هم پخپله کول. په مور کې ډېر کم داسې کسان شته، چې په دې ټولو کارونو کې مهارت ولري او مور هم سمو منابعو ته اړتیا لرو، چې دا ټول کارونه په اسانۍ او موثره توګه ترسره کړو، مګر که مور د خلکو ملکیت ته درناوی وکړو، مور اړتیا نه احساسوو، چې هرڅه پخپله وکړو. د یو ځانګړي کار د چټکتیا لپاره، خلک کولی شي ځانګړي وسایل جوړ کړي او بیا دا وسایل په نورو خلکو وپلوري. کروندګر کولی شي په جوارو او تراکتورونو کې پانګونه وکړي، د کور جوړونکي په زینو او بطلچه کې، بزګران په جوارو او ګنډلو ماشینونو کې پانګونه وکړي، تاسو کولی شئ په خپل دین کې ډېر ماهر شئ او تاسو کولی شئ د تکثیر غوره مدیران شئ، چې ستاسو په شاوخوا کې د ځان بسیا شوقیانو څخه وي، هیڅکله لالچ مه کوئ. د کار د دې ویش له لارې ټول د کیفیت لرونکي محصولاتو، ټیټ لګښتونو او ښه ژوند څخه خوند اخلي.

دا يوازې هغه وخت ممکنه ده، چې خلکو ته د پانګې پيدا کولو او سوداګرۍ کولو لپاره ډېر خونديتوب ورکړل شي او دوی ډاډ ترلاسه کړي، چې دوی غلا يا خيانت نه کوي، که نه نو، دا مايوسه ده.

لکه څنگه چې ابن خلدون وايي: کله چې خلک د ژوند کولو لپاره تجارت ونه کړي او ټول کټور کارونه ودروي، نو د تمدن سوداګري له منځه ځي او هرڅه له منځه ځي، خلک د رزق په لټه کې هغو ځايونو ته ځي، چې زموږ له کنټرول څخه بهر شي. اوسنی حکومت، دا هغه څه دي چې نن ورځ په ډاګه شوې او زموږ خلک له غير ازادو هېوادونو څخه ازادو هېوادونو ته مهاجر شوي دي.

د شتمنۍ جوړول، خود بل چا په تاوان نه

ځينې خلک اندېښنه لري، چې ملکيت يوازې د بل په چاپولو سره اخيستل کېدی شي. دا داسې نه ده. يو ازاد اقتصاد په حقيقت کې ملکيت رامینځته کوي او موجوده ملکيت ته ارزښت اضافه کوي.

د شيانو فزيکي حالت ته ارزښت مه ورکوئ، دا هغه څه دي، چې خلک د شيانو په اړه اندېښمن دي. پلورونکي د توکو سره برخه اخلي، ځکه چې دوی د خپلو پېرودونکو نغدو پيسو څخه لږ ارزښت لري. پېرودونکي د نغدو پيسو سره برخه اخلي، ځکه چې دوی د هغو توکو ارزښت لري، چې دوی يې اخلي، د پيسو په پرتله چې دوی يې ورکوي. حتی د ښوونځي ماشومان د لوبو تبادله کوي، هر يو حساب کوي، چې دوی د هغه څه په تبادله کې ګټه اخلي، چې دوی د هغه څه لپاره ستړي شوي، چې دوی يې غواړي. دواړو د تبادلې ارزښت رامینځته کړ، هېڅوک د دې ډول سوداګرۍ څخه بې برخې نه پاتې کېږي، په حقيقت کې هېڅ اړخ دا معامله نه مني، ځکه چې دوی اندېښنه لري، چې دوی به هم له لاسه ورکړي.

په همدې توګه، کله چې يو څوک هغه تخمونه يا فصلونه وپلوري، چې مخکې نه دي کرل شوي او نور خلک د دې عوايدو لپاره د پيسو ورکولو ليوالتيا لري، دوی د هغه څه څخه نوي ارزښت پيدا کوي، چې پخوا غير توليدي وو. شتمني پيدا شوه، خو هغه يې غلا نه کړه.

او بيا، که يو سوداګر د بوتانو، جامو يا موټرو جوړولو فابريکه جوړه کړي، يا د نوي محصولاتو فابريکه جوړه کړي، چې خلک يې پېرودلو ته ليوالتيا لري او پيسې ترې اخلي، نو څوک لوبت کېږي؟ په دې کار سره يې ډېرې پيسې وکتلې، خو دوي له چا غلا

نده كړې. پرځای يې، دوی پرېكړه وكړه، چې يو نوی شی جوړ كړي، ارزښت يې اضافه كړي او هغه يې خپور كړي، چې مخکې دلته نه و.

يوه ازاده ټولنه نه كروني سرمايه داری

ځينې خلك استدلال كوي، چې په سرمايه داری كې شتمن شركتونه له بېوزلو كټه اخلي او سياستوال خپلو سوداگريزو شريكانو ته د انحصار، احسان، مرستې او سبسېدي په وركولو سره، د خلكو شتمني غلا كوي، مگر په ريښتيني ازاده ټولنه كې، سيالي د استحصال او «كروني پانگواليزم» ناشونی كوي. سوداگری د دوی د شتون لپاره په پېرودونكو پورې اړه لري، كه دوی ښه خدمت نه وړاندې كوي، پېرودونكي به يې د نورو عرضه كونكو لپاره پرېږدي او دوی احتمالي عرضه كونكي دي، ځكه چې په ازاده ټولنه كې حكومتونه د انحصار واك نلري، ځينې شركتونه خوندي كړي، يا د خلكو د نوي سوداگری پراختيا مخه ونيسي. يو ريښتيني ازاد اقتصاد سيالي كوي، كوم چې مصرف كونكي د توليد كونكو په پرتله پياوړي كوي، شركتونه به له سوداگری څخه بهر شي، كه چېرې دوی د پيسو ارزښت لرونكي محصولات توليد نكړي، چې خلك يې غواړي او دا ممكنه ده، چې سپك كاروبارونه د تل لپاره شتون ولري، مگر په يوه ازاده ټولنه كې، حكومتونه دا واك نلري چې انحصار وركړي، ځينې شركتونه خوندي كړي، يا خلك د نوي سوداگری پيل كولو څخه منع كړي. په حقيقت كې يوه ازاده ټولنه په اقتصاد كې سيالی ته وده وركوي، كوم چې توليدونكي يا پېرودونكي پياوړي كوي، كه چېرې شركتونه داسې شيان توليد نه كړي، چې خلك يې د پيسو په بدل كې د پېرودلو توان نلري، نو د دوی سوداگری به پای ته ورسېږي. ځينې شركتونه به وده وكړي يا مخکې لاړ شي، د بېلگې په توگه، د موټر جوړولو په برخه كې، چېرې چې خلك ډېرې پانگې ته اړتيا لري. په هرصورت، دوی به په دې برخه كې د نورو پانگوالو سره سيالي كوي، څوك چې باور لري دوی كولی شي په دې برخه كې ښه كار وكړي، ستونزې هغه وخت رامینځته كېږي، كله چې چارواكي معامله خرابه كړي او دې ډگر ته د نويو كسانو له راتگ څخه منع كوي او يا يې تشويقوي.

په حقيقت كې، د ريښتيني ازادې سيالی ساتل سخت دي، حتی نن ورځ د نړۍ په ډېری ازادو ټولنو كې، سياستوال داسې قوانين او مقررات پلي كوي، چې ډېری وختونه په غير ارادي ډول، سيالي كموي او هغه ځواك كمزوری كوي، چې مصرف كونكي يې په توليد كونكو باندې لري او توليدونكي ټول ډېری وختونه د دې د رامینځته كولو لپاره

سازش کوي. د مثال په توګه، تاسيس شوي شرکتونه ممکن په سياستوالو فشار راوړي، چې د محصول کيفيت او توليد معيارونو باندې مقررات وضع کړي، دا بايد مشخص کړي، چې څه شی توليد کېدی شي او څنګه دوی ممکن استدلال وکړي، چې دا مقررات د خلکو د عيب محصولاتو څخه د ساتنې لپاره اړين دي، مګر اصلي پایله دا ده، چې دواړه سوداګری د نوي يا کوچني عرضه کونکو پر وړاندې خوندي کړي، چې ممکن په نوبتي لارو نوي محصولات توليد کړي، چې په مقرراتو کې لېست شوي نه دي، يا سياستوال ممکن د عامه پيسو کارولو لپاره مداخله وکړي، تر څو د صنعتونو ساتنه وکړي، چې د افلاس يا بهرنۍ سيالۍ له ګواښ سره مخ دي، دا استدلال کوي، چې د کورنۍ دندې بايد خوندي شي. دوی کولی شي د کورني صنعت د ساتنې لپاره د بهرنيو وارداتو مخه ونيسي، دا ممکن هغو کسانو ته لنډمهاله راحت راوړي، څوک چې په دې صنعتونو کې کار کوي، مګر ماليه ورکونکو او عامو خلکو ته په قيمت کې، څوک چې لږ انتخاب لري او بايد د بې کيفيته توکو لپاره ډېرې پيسې ورکړي.

هرڅومره چې يوه ټولنه له ازادۍ څخه لرې شي او پر ځای يې چارواکو ته اقتصادي واک ورکړي، په هماغه اندازه د توليدونکو او سياستوالو لپاره د خپلو ګټو لپاره د خلکو د استثمار او ظلم کولو لپاره ځای ډېريري. د سرمايه دارۍ دا ډول اړيکې هر ځای موندل کېږي، خو ستونزه په لږو ازادو اقتصادونو کې لا هم بده ده، ډېری وختونه دا په ساده ډول په پام کې نيول شوي، چې هغه څوک چې واک ترلاسه کوي، د ځان او خپلو کورنيو او ملګرو د بډايه کولو لپاره کاروي، که دوی داسې ونه کړي، دا د ضعف نېټه ګڼل کېږي، مګر په ريښتيني ازاده ټولنه کې، چارواکو ته اجازه نه ورکول کېږي، چې مقننه ځواک يا د ماليه ورکونکي فنډونه خپلوانو ته ځانګړي اقتصادي امتيازات ورکړي. په دې اړه سخت مقررات شتون لري، چې څنګه بربښنا کارول کېږي او چېرې چې عامه فنډونه مصرف کېږي، توليدونکي نشي کولی په برياليتوب سره هغه کسان، چې په واک کې دي د سبسايدې يا محافظت ترلاسه کولو لپاره لابي وکړي، ځکه چې د دې احسانونو ورکولو ځواک شتون نلري. هغه څه چې شرکتونو او سياستوالو ته د عامو خلکو د استثمار کولو واک ورکوي، د ازادۍ نشتوالی دی، نه د سيالي سرمايه دارۍ.

د ازادۍ بريا

که څه هم اقتصادي ازادې او تجارت په ندرت سره په بشپړه توګه وړيا دي، دوی په تېرو ۳۰ کلونو کې شايد دوه مليونه خلک له فقر څخه راوباسي. دا هغه څه دي، چې د روسيې، چين او د جنوب ختيځې اسيا په څېر ځواکمنو هېوادونو، د نيټې پېړۍ په هڅو سره هم نه دي تر لاسه کړي، مګر؛ لکه څنګه چې افلاس او سوداګريز خنډونه راتيټ شول، نور هېوادونه نړيوال سوداګريز سيستم ته ننوتل او شتمني خپره شوه، دا د بې وزلو خلکو په ځانګړې توګه په خورا بې وزلو هېوادونو کې خپره شوې، چې په نړيواله کچه يې د سوداګرۍ نوې ازادې منلې ده. ايا په نړۍ کې کوم اصول شتون لري، چې د ازادۍ څخه ډېر ګټور وي؟

دریم څپرکی بې دولته ټولنه

ازادي او کلتور

په ازاده ټولنه کې د خلکو د ژوند يوه لويه برخه د حکومت په نشتوالي کې تېرېږي، دا يوازې يو پخوانی هندي ټوکه نه ده: اقتصاد د شپې وده کوي، کله چې حکومت ویده وي، حکومت په ډېرو هغو کارونو کې، چې د خلکو لپاره مهم دي هېڅ رول نه لري. په ازاده ټولنه کې خلک له يو بل څخه نه جلا کېږي. برعکس دوی ټولنيز مخلوقات دي، دوی د نورو د گډون په لټه کې دي، د نورو سره د سمون هڅه کوي او په ډېرو لارو کې د نورو سره همکاري کوي. دوی ممکن د مذهبي ډلو فعال غړي وي، په کلبونو او ټولنو کې دوی د نورو سره ملگرتيا کوي، چې دورته شيانو څخه خوند اخلي. که سندرې وايي، لولئ، پخلی کوي، کب نيسي که لوبه کوي يا لوبه کوري او يا خلک راتولوي، دوی د ځان په څېر د نورو سره گروپونه جوړوي، که دوی ځوان وي، زاره، د بنوونځي ملگري، نوي والدين، يا معلوليت لرونکي خلک. دوی د اړو او بې کوره خلکو لپاره د سوپ پخلنځي يا هوټلونه چلوي، دا هغه څه دي، چې مدني ټولنه بلل کېږي. د عمل او حرکت د ازادۍ سره سره، چې خلک په ازادو ټولنو کې ترې خوند اخلي، د دواړو هېوادونو ډېری خلک گډو ارزښتونو، کلتورونو او دودونو ته درناوی لري. ازاد خلک په ځانگړې توگه ځوانان، ځينې وختونه زړې لارې ننګوي او په حقيقت کې د کارونو غوره لارې موندل کېږي او پرمختگ کېږي. ازادي د کلتور دښمنه نه ده، حتی هغه مهاجرين، چې يو ځانگړی کلتور نه لري لږ تر لږه بايد اوسني کلتور ته درناوی وکړي، ترڅو په ټولنه کې ومنل شي. دوی کولی شي ژبه زده کړي، که دوی غواړي دنده ونيسي، داسې حال کې چې دوی ممکن په لومړي سر کې د خپل منل شوي هېواد دودونه او اخلاقي اصولو باندې ونه پوهېږي، دوی بايد ژر تر ژره عمل وکړي، ترڅو د سرغړونې مخه ونيسي او خوشحاله وي. داسې نه ده، چې دواړه په فعاله توگه تبعيض کوي، په يوه ازاده ټولنه کې له خلکو سره برابر چلند کېږي. مگر هېڅ يو اصلي

اوسيدونکي يا بل څوک بايد د نورو خلکو داسې گډون ونه غواړي، چې هغوی يې نه مني يا څوک، چې د دوی لارې ته درناوی نه کوي او له دوی سره په سمه توگه اړيکه نشي نيولی.

انسانان شرکت غواړي او ورته اړتيا لري، د فرصتونو خوندي کولو او خپلو کتو ته د وده ورکولو لپاره. انسانان د خپلو کتو او فرصتونو د خوندي کولو لپاره گډون غواړي او اړتيا لري. نو يو بهرنی کېدل تاسو په لوي زيان کې اچوي. په يوه ازاده ټولنه کې خلک ټول د يو بل ارزښتونه نه شي شريکولی، خو په ساده انساني اصطلاحاتو کې د هغوی زغملو ته تاوان ورکوي. د فکر، وينا او عمل ازادې چې خلک يې په ازاده ټولنه کې لري، په لازمه توگه موجوده کلتور، اخلاقو او دودونو ته درناوی لري.

څوک حکومت ته اړتيا لري؟

متقابلې گټې، همکاري، باور او په غير رسمي اړيکو تکیه زموږ ژوند ښه کوي. د دې کار لپاره حکومت ته اړتيا نشته، مونږ له يو بل سره همکاري کوو او د مختلفو ډلو د غړيتوب له لارې پرمختگ کوو، پرته له کوم رسمي ښکېلتيا. سربېره پر دې د قانون په ډگر کې، کوم، چې يو څوک فکر کوي يې له شکه دولتي دنده وه، مونږ د ډېرو شيانو په تړاو خپل منځ کې تصميم نيسو. په يوه ازاده ټولنه کې پرېکړه لیکونه د دولت له خوا نه طرحه او نه تحميلېږي، بلکې د اړوندو خواوو له خوا جوړېږي، چې هغه شرايط په ډاگه کوي، چې دوی يې د منلو او توافق لپاره چمتو وي. هغه اشخاص، چې تړونونو ته داخليږي اکثراً موافق دي، چې د دوی ترمنځ هر ډول شخړې به د دولتي محکمو په ځای د خپلواکو منځگرو او منځگړيتوب له لارې حل شي، کوم، چې کېدای شي د شخصي بدیلونو په پرتله ارزانه او لږ عادلانه وي. دا د داسې غير رسمي او همکارو ټولنيزو اړيکو رامینځته کولو کې مرسته کوي، چېرې چې خلک په خپله خوښ وي. کله چې ډېری خلک د يو نسل او گډ مذهب څخه وي، دوی ارزښتونه شريکوي او يو د بل سره توافق ته د ننوتلو لار اسانه کوي. استعماري رژيمونو او له جگړې وروسته نړيوالو کنفرانسونو د دوديزو پولو په بيا تنظيمولو او د بېلابېلو قومونو په يووالي کې مرسته ونه کړه. ډېری هېوادونه په دې وروستيو کې د جگړو له امله ټوټه ټوټه شوي، لکه سوريه، ليبيا، لبنان يا عراق، چې يوه پېړۍ مخکې يې شتون نه درلود؛ دا د دوي د سياستوالو کړنه ده، نه د خلکو. انگرېزانو په افريقا او د هند په نيمه وچه کې هم ورته تېروتنې وکړې، بېلابېل قومونه يا ټولنې يې په يوه اداره کې سره يوځای کړل.

دا د حيرانتيا خبره نه ده، چې موږ خورا کمزوري دولتونلرو، په کوم کې چې حکومتونه حتی د خپلو اتباعو د ژوند او مال ساتنه نشي کولی. دا هغه ډېرېنه ځمکه ده، چې په هغې کې يوه ازاده ټولنه او ازاد اقتصاد جوړ شو. دا اسانه نه ده چې د همکارۍ کلتور يو ځل له لاسه ورکړل شي او بيا رامنځته د متقابل احترام او باور

داسې اړیکې نه دي، چې زموږ مرسته او همکاري رامینځته کړي. تر ټولو غوره داده، چې مختلف گروپونه کولی شي، د استوگنې ځایونه رامینځته کړي، چې دوی ته اجازه ورکوي ترڅو یوځای ژوند وکړي، حتا که چېرې دوی د بل سره سمه همکاري نه کوي، د بېلابېلو خلکو تر منځ همغږي او همکاري به ډېره اسانه وي، تر څو د یوې ازادې ټولني شرایط رامینځته او د ټولو خلکو لپاره د گټو امکان وي.

حکومت ولې محدود دی؟

حکومت باید څه وکړي؟

نن ورځ لږ خلک په دې باور دي، چې حکومت باید زموږ د ژوند هر اړخ کنټرول کړي. موږ ټول په دې باور یو، چې د دولت رول باید په یو ډول محدود وي. ډېری خلک په دې باور دي، چې موږ حکومت ته اړتیا لرو، چې پرېکړې وکړي، یا هغه کارونه ترسره کړي، چې په گډه ترسره شي. مگر دا باید په هغه شیانو کې مداخله ونه کړي، چې موږ یې پخپله ښه کولی شو او ډېر فکر لرونکي خلک دې نتیجې ته رسېدلي، چې زموږ په سیاسي مشرانو باندې باید د خپل واک څخه د تېرېدو مخه نیولو لپاره بندیز ولگول شي.

مسله د دولت د اندازې نه ده، بلکې دا ده، چې څه پرېکړه کوي، څه کوي او څه ډول کارونه کوي، څرنګه چې یوه ازاده ټولنه او اقتصاد د اعتماد پر بنسټ ولاړ وي، نو د ازادو ټولنو وکړي په طبیعي ډول له خپل حکومت څخه طمعه لري، چې د دوي له درغلیو او غلا څخه ساتنه وکړي. مگر مونږ به له چارواکو نه غواړو، چې د بس د کرایې څخه د خلاصون لپاره خلکو ته د عمر قید سزا ورکړي او نه د هر چا په کور کې جاسوسي کېمري نصب کړي، که چېرې دوي په غېر قانوني ډول د انټرنېټ څخه موسیقي ډاونلوډ کړي. د حکومت اقدام باید د ستونزې سره متناسب وي.

یو بل دلیل، چې ولې حکومت باید په خپل دائره کې محدود وي دا دی، چې د افرادو لخوا پرېکړې لکه د یو ځانګړي شي تجارت کول، په بشپړ ډول داوطلبانه دي، مگر د حکومت لخوا شوې پرېکړې خلک د یو ځانګړي ښې سوداګرۍ څخه منعه کوي، د خپلې پرېکړې اغېزمن کېدو لپاره د ځواک کارولو ته اړتیا لري. د زور کارول بد کار دی، حتی که کله کله اړین وي، کله چې مونږ په سیاسي توګه پرېکړې کوو، مونږ باید هغه گټې پرتله کړو، چې دوي یې د هغه ځواک د شر په وړاندې، چې دوي یې لري، مونږ باید د زیان په فکر کولو پرته د گټې په لټون کې بېرته ونه کړو.

اقتصادي او ټولنیز ژوند دواړه د ودې لپاره ازادۍ ته اړتیا لري. دوی د کوچني کچې محاکمې او خطا د تدریجي پروسې له لارې پرمختګ کوي. بې شمېره نوښتګر ډېر مختلف نظرونه لري، د بېلګې په توګه، د تدریس نوې طریقه، هغه نظرونه، چې کار نه کوي ډېر زر پرېښودی شو، مگر هغه، چې ژوند ته وده ورکوي، د نورو خلکو لخوا

کاپي کېږي او خپريږي، خو په اقتصادي او ټولنيزو بنسټونو د حکومت کنټرول، د نوښتګرانو لخوا ردوي، ترڅو د محاکمې او تېروتنې دوامداره بهير ورو شي. کله چې حکومتونه مداخله کوي، دا عموماً په لويه کچه وي، دوي د ټول نفوس لپاره د مسلو په اړه پرېکړې نړيوال کنفرانسونه کوي، لکه کوم محصولات بايد توليد شي، يا کوم ميتودونه بايد غوره شي، دا ډول نوښت او پرمختګ هم ورو کېږي او کله، چې حکومتونه تېروتنې کوي، دا به حتي وبيجاړونکي او لويې تېروتنې دي کوي.

ولې حکومت؟

لاهم ښه دليلونه شتون لري، چې حکومتونه ځينې شيان ترسره کوي، ممکنه ده، چې مونږ يو واک ته اړتيا ولرو، چې پرېکړه وکړي او د ځينو اصولو عملي کول ممکن کړي، لکه مونږ به څنګه عمل کوو، د مثال په توګه دا پرېکړه کول، چې مونږ به د سرک په کوم اړخ موټر چلوو يا دا يقيني کول، چې موږ د خپلو پرېکړو درناوی وکړو. د دې تر څنګ به ځينې داسې پروژې هم وي، چې ګټه به يې ټولو ته رسېږي، خو دا امکان نه لري، چې د يوه کس له خوا په ښه ډول ترسره شي. دا تش په نامه عامه توکي دي. دفاع او پوليس ممکن مثالونه دي. په داسې حال کې، چې هرڅوک د ښه امنيت څخه ګټه پورته کوي، ولې څوک بايد رضاکارانه خدمت وکړي؟ بل مثال فضايي ککړتيا ده، چې په ډېری پرمختللو هېوادونو کې د ښارونو هوا ککړوي. د ګرمښت لپاره د لوړې نه بغير د څېزونو استعمال، په موټرو کې د کتلاتيک کنورټر لکول او د کارخانې په چمنۍ کې د ګند لپاره فلټرونو نصب کول ممکن دي، چې د ستونزې په حل کې مرسته وکړي او ژوند په شاوخوا کې ښه کړي، مګر خلک به د دې د لرښت لپاره په رضاکارانه توګه کار ونه کړي، چې دوي ته دا هم پته وي، چې نور خلک به په مفتو کې د دوي نه ګټه اخلي او د دوي په پېسو به د صفا هوا نه خوند اخلي. نو د دې پر ځای، چې مونږ په سياسي توګه د دا ډول مسلو په اړه پرېکړه وکړو او هرڅوک مجبور کړو، چې خپل ککړتيا کمه کړي، يا د پوليسو او امنيت لپاره په هر چا باندې ماليه لګولی شو. بيا مونږ هغه شيان ترلاسه کوو، چې پراخه ګټې لري، مګر هغه په بازار کې نه وړاندې کېږي.

د ازادۍ ځينې پلويان، چې مونږ ورته د ازادۍ غوښتونکي وايو دا بحث کوي، چې مونږ حکومت ته هېڅ اړتيا نلرو. دوی وايي، چې ازادې ټولنې د همکارۍ د لارو چارو په موندلو او ټولو ته د ګټې رسولو په لارو چارو کې خورا ښه دي. د مثال په توګه د خپره مرستو له لارې، يا خلکو ته د پيسو ورکولو د ګټو محدودولو له لارې، د وړيا سوارۍ د ختمولو لپاره ښې لارې. دوی په دې هم باور نه کوي، چې موږ حکومتونو ته اړتيا لرو، چې پرېکړې پلي کړي يا زموږ د ژوند او مال له غلا څخه ساتنه وکړي. دوي دا فکر کوي، چې داسې خلک يا د داسې خلکو ډله د ځان لپاره هر څه په خپله کولی شي.

د آزادی تولنی نور ملاتری خلک (کلاسیک لیبرلان) دا دلیل وای، چې لږ تر لږه ځینې سیاسي پرېکړې او یو څه حکومتي ځواک زموږ د ساتنې، د معاهدو عملي کولو او عامو توکو د رسولو لپاره ضروري دی. باید دا په دې دندو پورې محدود وي، په هر صورت آزادي غوښتونکي لا هم وپره لري، چې که تاسو حکومتونو ته یو انج ځای ورکړئ، نو دوی به درنه یو میل واخلي، نن د نړۍ نږدې ټول حکومتونه د ځان لپاره رولونه موندلي، د خلکو په لگښت، چې د دې اصلي دندو څخه ډېر مخکې دي.

د شخصي او اقتصادي آزادی په اړه نظرونه

د دې په اړه پرېکړه کول، چې د حکومت رول باید څومره وغځول شي د «بني» په مقابل کې د «کین» په وړاندې ساده مسله نه ده. خلک نه یواځې په دې اړه اختلاف لري، چې ایا پرېکړې باید د افرادو له خوا ترسره شي، یا په ډله ایزه توګه بلکې په دې هم اتفاق نه لري، چې ایا دا زموږ په شخصي او اقتصادي پرېکړو کې هم پلي کېږي.

موږ کولی شو څلور مختلف نظرونه په دې تړاو وپېژنو

لومړی ډله، چې موږ د انفرادي خوښۍ په نوم یادوو، دوی په دې باور دي، چې خلک باید د خپل شخصي او اقتصادي ژوند په اړه د پرېکړې کولو لپاره ازاد وي. دوهمه ډله هغه تلپاتې او امریت خوښونکي خلک دي، چې په شخصي او اقتصادي چلند دواړو باندې د ډله ایز کنټرول ملاتړ کوي.

دریمه ډله هغه بزګران دي، چې په اقتصادي پرېکړو کې د فردي آزادی پلوي کوي او د خلکو په شخصي انتخابونو ډله ایز واک ته ترجیح ورکوي. دوی ته محافظه کاره هم ویل کېدی شي، که څه هم دا اصطلاح په مختلفو کلتورونو کې مختلفې معناوې لري، د اقتصادي آزادی دا مخلوط مګر ټولنیز کنټرول د ډېرو اسیایي هېوادونو ګډه ځانګړتیا ده.

وروستنۍ ډله هغه کسان دي، چې غواړي پر اقتصادي ژوند ډله ایز کنټرول ولري، خو افراد پرېږدي، چې خپل شخصي ژوند خپله مخکې بوځي. د دې وروستۍ ډلې لپاره د ښه نوم موندل او انتخاب په ځانګړي ډول ستونزمن دي.

په امریکا کې دوی لیبرال بلل کېږي، مګر ددې ټکي استعمال ډېر غلط دی. په ډېرو نورو هېوادونو کې لیبرال د کلاسیک لیبرال معنی لري. داسې ښکاري، چې د حکومت د قوانینو ځینې چوکاټونه اړین دي، مګر ډېری اقتصادي او شخصي پرېکړې باید افرادو ته پرېښودل شي. په حقیقت کې دا اصطلاح د هغو امریکایي سیاستوالو او روڼ اندو له خوا غلا شوې ده، چې په شخصي آزادی باور لري، خو له حکومته غواړي، چې پر اقتصادي ژوند زیات کنټرول ولري.

په هر صورت، دا کتوره ده چې پوهه شی، چې سياسي نظرونه په ساده «کين - بني، طريقه کې په کافي اندازه نه شي تشریح کېدلی، کوم چې د ټولنې مختلف نظر لرونکي خلک سره يوځای کوي. د دې په اړه فکر کول ډېر گټور دی، چې خلک فکر کوي څومره ازادې بايد د ژوند په دوه مختلفو برخو يعنې اقتصادي او شخصي کې وي. دا ټول د يوې کلمې د تفسير ناسې لارې دي، چې په حقيقت کې د اقتصادي او ټولنيزو مسلو په اړه د نظرونو برخه ده. په هر صورت، د هرې ډلې دننه د نظرونو پراخه لړۍ شتون لري. (د مثال په توگه، له انفرادي او ازادۍ غوښتونکو څخه، چې د بشپړې ازادۍ لپاره استدلال کوي، کلاسيک ليبرالانو ته، چې د حکومت لپاره محدود رول او د انفرادي پرېکړې کولو لپاره محدود رول گوري.) په هر حالت دا کتوره ده، چې پوه شي چې سياسي نظرونه په سمه توگه په ساده «کين او بني، طريقه نشي تشریح کېدلی، کوم چې په ټولنه کې د مختلفو نظرونو خلک سره متحد کوي. دا ډېره گټوره ده، چې فکر وکړو، چې خلک بايد د ژوند په دوو مختلفو اقتصادي او شخصي برخو کې څومره ازادې ولري،

پوښتنه: حتماً حکومت بايد د دفاع په څېر شيان برابر کړي؟

نه. په حقيقت کې ځيني شيان شتون لري، چې بايد په گډه پرېکړه وشي، لکه جنک کول، مکر ډېر لږ شيان شتون لري، چې په شخصي توگه نه شي چمتو کېدلی. ډېر هېوادونه د خپلو دفاعي چارو ځيني خصوصي او شخصي شرکتونو سره معاهدې کوي، کوم چې گادي، د اوبو جنکي جهازونه، الوتکې او نور څېزونه جوړوي. د بېرکونو جوړول او ساتنه کوي، د خوراکي توکو او نورو څېزونو د اورلو راورلو سهولت هم درکوي.

ډېر پخوا به مونږ فکر کاوو، چې يواځې دولتونه کولی شي، چې ډاک ولېږلی شي، د ټېليفون نظام وچلولی شي، ريل چلولی شي، اوبه، گېس او برېښنا برابره کړي، سرکونه، روغتونونه او زندانونه جوړ کړي، يا هم اوسپنه توليد کړي او موټرې جوړې کړي. اوس دا ټول کارونه خصوصي شخصي شرکتونه کوي او ځکه، چې دوي د سيالی سره مخ دي او دوي، چې څه جوړوي د هغې معيار لور ساتي.

ولې انفرادي ټاکنه ؟

په اقتصادي او شخصي ژوند کې د ازادۍ د ملاتړ لپاره قوي دليلونه شتون لري. د لرې پرتو حکومتونو په پرتله، په خپلو ضرورتونو ډېر ښه پوهېږي. دوی خپلې هيلې، وېرې، خوبونه، خواهشات، اړتياوې او غوښتنې احساسوي. دوی د خپلو ملگرو، کورنۍ او ټولنو له وضعيت څخه ډېر ښه خبر دي، چې دوی يې خوښوي او هغوی سره د مرستې هڅه کوي. دوی د هغو فرصتونو په اړه ښه پوهېږي، چې دوی ته خلاص دي او هغه

ستونزې، چې کېدای شي د مختلفو کړنو له امله رامنځته شي، نو دوي د خپل ژوند او راتلونکي په اړه ډېرې ښې پېښې کولی شي.

اخلاقي نقطه دا هم ده هغه خلک، چې د دوي لپاره پېښې کوي ټول انسانان نه بلکه یواځې غلامان دي او چې څه کېږي د هغې هېڅ شخصي مسؤلیت نه لري، دوی هېڅ کله د خپلو بریاوو او غلطیو څخه زده کړه نه کوي. ممکنه ده، چې دوي د چارواکو لخوا د رامینځته شوي ناوړه پالیسي له زیانونو سره مخ شي، مگر بیا داسې پېښو د مخنیوي لپاره هېڅ نه شي کولی. ددې لپاره چې هغوي د څه ویلو لپاره کوم دلیل یا وجه نه گوري، خو هغه کسان چې د خپلو بریاوو له کتو خوند اخلي او د خپلو تېروتنو سزا ورته گوري هڅول کېږي، چې هغه څه تکرار کړي او د هغه څه څخه ډډه وکړي، چې له امله یې د ناکامۍ سره مخ کېږي.

تنوع پرمختګ ته وده ورکوي

په تنوع کې هم ګټه شته هغه کسان، چې په خپلو پېښو کې ازاد وي هغوی په بېلابېلو لارو عمل کوي، دوی کولی شي هغه کړنې غوره کړي، چې دوی فکر کوي د دوی شرایطو لپاره سم دي. دوی کولی شي په ژوند کې مختلفې لارې او تجربې غوره کړي، لکه څنګه چې انګلیسي فیلسوف (جان ستوارټ میل) په ۱۸۵۹ م کال کې په خپله مقاله «د ازادۍ په اړه» لیکلي. مورټول کولی شوو له دې څخه زده کړو او خپل پرمختګ ته وده ورکړو، د هغه څه څخه ډېر کار وکړو، چې ښکاري او لږ څه چې نه ښکاري.

په یوه استبدادي تولننه کې، برعکس د شیانو یواځې یوه لاره غالبه ده، ځکه چې پېښې په ګډه ترسره کېږي، هر ډول تېروتنې د هرچا لپاره ناوړین دي او حتی که رسمي تګلاره بریالی شي، مونږ اجازه نلرو، چې د نورو شیانو هڅه وکړو، چې ممکن وي حتی ښه کار وي. پېښې کول به ورو او افسر شاهي به ډېره وي، په داسې نړۍ کې زموږ پرمختګ به ورو دردناک وي.

په وړیا اقتصاد کې، تولیدونکي د خپلو پېرودونکو څخه دوامداره فیډبیک ترلاسه کوي، هره ورځ او هره شېبه خلک هغه محصولات غوره کوي، چې دوی یې د نورو په پرتله غوره کوي، دوی په دوامداره توګه د هر محصول لپاره ارزښت، اعتبار، اندازه، شکل، رنگ او نورې ځانګړتیاوې وزن کوي. دا متنوع غوره توبونه سمدلاسه تولید کونکو ته رسېږي. څوک گوري، چې څه پلوري او څه نه کوي. د دې په پام کې نیولو سره، چې سیالي کونکي ورته کار کوي، عرضه کوونکي به هرڅومره چټک حرکت وکړي، چې دوی کولی شي ډېر څه تولید کړي، چې خلک یې غواړي او لږ څه چې دوی یې نه کوي او دوی باید وهڅول شي، چې د نوي او مختلفو محصولاتو په معرفي کولو سره تجربه وکړي، تر څو دوی امید ولري چې پېرودونکي یې هم خوښ کړي.

برعکس، چېرې چې چارواکي پېښې کوي، چې څه تولید کېږي، دا مهمه نده چې

يا دوى ټول اقتصاد کنترولوي، يا يوازې د هغې برخې، لکه څنگه چې معمولا قضيه وي، پرېکړه کول چې څه توليد کړي او څنگه يې ترسره کړي يو ضايع کاروبار دى، په عين حال کې مصرف کونکي کولى شي، خپل غوره توبونه په هرو څو کلونو کې په عمومي ټاکنو کې څرگند کړي، مگر دوى انفرادي محصولاتو يا ځانگړتياو ته رايه نه ورکوي، که دوى په رېسټيني ټاکنو کې رايه ورکړي، دوى د دفاع، ښوونځيو، روغتيا پاملرنې څخه نيولې تر اوبو، کرنې او کليوالي ترانسپورت پورې د ټولو پاليسيو په اړه رايه ورکوي.

چارواکي د ثابت هڅونکي فيډبک په څېر هېڅ نلري، چې پېرودونکي يې د بازار په اقتصاد کې عرضه کونکو ته ورکوي. په چارواکو باندې د نوښت لپاره لږ فشار شتون لري او پېرودونکي هغه څه نه ترلاسه کوي، چې دوى يې واقعي غواړي.

د مداخلې څوړونکي اغېزې

نن ورځ لږ هېوادونه شتون لري، چې حکومت يې چلوي، يا د ټول ملت د چلولو هڅه کوي. دا ډېره عامه ده، چې حکومتونه ځيني سيمې کنترولوي، په ځانگړې توگه په هغو سيمو کې، چې مهمې گنل کېږي؛ لکه روغتيا، روزنه، کرهڼه او پوليس، يا دا چې دوى هڅه کوي توليد، سېسايډي، د نرخ کنترول او سوداگرۍ تنظيم کړي.

حتي کله چې حکومتونه هڅه کوي يوازې يو څو سکتورونو ته وده ورکړي، د سست او غير موثر تصميم نيولو ستونزه احتمال لري، په ځانگړې توگه چېرې چې دا سکتورونه ډېر اهميت لري، د بېلگې په توگه حکومت د خوراکي توکو د توليد هڅه کوي، خو که دا حکومت د هغو خوراکي توکو په توليد کې پاتې راشي، چې خلک ورته اړتيا لري، نو پايله به يې د قحطۍ په بڼه وي.

همدارنگه، د تکثير يا ودې لپاره د حکومت هڅې په عمومي ډول د عرضې او تقاضا ترمنځ ورته توپير رامنځته کوي، د بېلگې په توگه، سياستوال ممکن هڅه وکړي، چې د ځينو توکو يا خدماتو بې ټيټ وساتي خواره، روغتيايي پاملرنې، د سون موادو نرخونو د قيمتونو محدودولو سره، مگر توليدونکي بيا د دې شيانو له عرضه کولو څخه لږ گټه ترلاسه کوي، هغه قيمت چې دوى يې ترلاسه کوي، د هغه څه له مخې نه توجه کوي، چې دوى يې په توليد کې مصرفوي، نو دا بيا لږ توليدوي، يا په بشپړه توگه ځانگه پرېږدي، چې پايله يې کمښت دى.

په مصنوعي ډول ټيټ نرخونه، چې د قانون لخوا ټاکل کېږي، توليدونکي هم لږ توکي بازار ته وړاندې کوي، مگر مصرف کونکي هم غواړي، ډېر پېرود وکړي. خواره کېدای شي په رسعي توگه ارزانه وي، مگر په المارۍ کې هېڅ شى نشته؛ د سود نرخ ممکن ټيټ وي، مگر د پور موندل ناممکن دي، روغتيايي پاملرنه ممکن وړيا وي، مگر تاسو يې بايد د ترلاسه کولو لپاره په ليکه کې ودرېږئ.

داسی مسلپی وی، کله چی حکومتونه هڅه کوي د خانگري توکو یا خدماتو تولید د سبسایدي ورکولو سره مخ په وړاندې بوځي. اروپايي اتحادیه، د مثال په توگه، د اوږدې مودې لپاره د کرنې شعبي ته سبسایدي ورکوي او ساتنه یې کوي، گمان کېږي، چې د خوړو خونديتوب او پایدنې یې تضمین کړی، مگر په حقیقت کې اروپايي بزگران د نړیوالو سیالیو په وړاندې غیر اغېزمن دي، مگر په حقیقت کې د نړیوالو سیالیو په وړاندې د غیر موثر اروپايي بزگرانو ساتنه (او د دې سیاسي پلوه مهم گروپ حمايت اخېستلو لپاره) سبسایدي په پراخه کچه ډېر تولید هڅوي.

نورې پایلې هم شتون لري، چې ددې په پرتله لږ لیدل کېږي. د اروپا د کرنې سبسایدي تر ټولو لوی گټه اخیستونکي د ځمکې لوی مالکین دي، نه تر ټولو بې وزله بزگران او په دې کې ډېره غلا شوې ده، کروندگر د هغو خوراکي توکو لپاره د سبسایدي ادعا کوي، چې دوی تولید کړي هم نه دي. د نړۍ له گوت گوت څخه ورته بې شمېره کيسې شتون لري. سکاتلنډي اقتصاد پوه (ایډیش سمیت) په خپل کتاب (The Wealth of Nations) کې لیکلي دي، چې د کب نیولو کښتۍ په داسې ډول جوړې شوي، چې دوی خپل سبسایدي خدمت کوي او د نورو کب نیولو غوښتنه نه کوي. د تولید هر سکتور ته، چې سبسایدي ورکړل شي، هغه به سرچینې د نورو په نسبت د ځان خواته راکاږي، چېرته چې وخت، هڅې او پانگه په ډېره ښه توگه کارول کېدی شي، د مثال په توگه ډېری حکومتونه اوس مهال د باد او لمړيزې انرژي سبسایدي کوي، ځکه دوی له خلکو او کاروبارونو پیسې اخلي، خو په کم لگښت پر پروژو پانگونه وکړي، له دې سره به د خلکو اقتصادي پرمختگ او اوږدمهاله خوښي هم اغېزمنه شي.

خلک څه پرېکړه کوي

د چارواکو پر ځای به خلک خپله فیصله کوي، دا خبرې دې پر مخ یوسي او د دې په حق کې دې دلیل وړاندې کړي، چې ټاکنې د ځینو اشخاصو پرځای د ډېرو خلکو له خوا ترسره کېږي. دا اړینه ده، چې چارواکي د هر چا لپاره چې پرېکړه کوي، د دې پرېکړې پلي کولو واک ولري، خو چارواکي انسانان دي او له دې فتنې څخه نشي بچ کېدای، چې له دې واک څخه د ځان، کورنۍ، خپلو ملگرو، کاونډیانو، قوم او یا خپل سیاسي گوند په گټه کار واخلي، دوی غواړي خپلو شریکانو ته قرارداد یا انحصار ورکړي. د حکومت د لگښتونو غیر متناسب برخه، د لوړپوړو سیاستوالو محلي ولسوالیو ته خانگري شوې ده. د حکومت، پولیسو او محکمو دندې د دوی د وړتیا پر بنسټ د خپلې خوښي خلکو ته ورکول کېږي.

خو هرڅومره، چې تصمیمونه په سیاسي توگه ترسره او د افرادو لخوا لږ ترسره کېږي، د دې ډول فساد لپاره لږ فرصت شتون لري. شتمني کولی شي د استحصال په

وراندي د جبر کمولو په خپل لومړني رول تمرکز وکړي او تاوتریخوالی د دې پر ځای، چې گټه ترې واخلي کم کړي.

په ځینو وختونو کې، گټه اخیستل خورا گران دي، د عصري اقتصاد پلار (ادم سمیت) لیکلي دي، چې د نورو خلکو د جیبونو نه د پیسو ویستلو پر ځای داسې بل کوم هنر نشته، چې یو حکومت یې د بل حکومت نه په زده کړه کې وخت واخلي. د مثال په توګه، د پور اخیستلو په واسطه حکومتونه کولی شي په هغو پروژو مصرف وکړي، چې ټاکنې وګټي او ملاتړ ترلاسه کړي، په ورته وخت کې ددې قرض تادیه نه یواځې همدا خلک کوي، بلکه دا راتلونکي نسل ته هم غزول کېږي، که د دوی لپاره د خپلو پورونو ادا کول خورا ستونزمن وي، دوی کولی شي په اسانۍ سره پیسې چاپ کړي او پیسې بیرته خپلو پور ورکونکو ته ورکړي. مګر دا ډول ښکاره یا پټه غلا د خلکو د شتمنیو د جوړولو مخه نیسي. دوی د نوي سوداګرۍ پیل کولو یا تولیدي پانګې رامینځته کولو امکان کموي او ټولنه به نوره هم خرابه شي.

د یوې رښتینې ازادې ټولنې حکومت ته به اجازه ورنکړل شي، چې پیسې پور واخلي، پرته له دې چې په خورا سختو شرایطو کې وي او دا به هم خورا محدود وي، نه به د اسعارو انحصار وي نو دا کولی شي پخپله چاپ کړي، کله چې غوښتنه کېږي. حتی په یوه ازاده ټولنه کې مالیه ټیټه او په پراخه کچه پلي کېږي - نه په سیاسي مخالفینو یا اقلیتونو او نه په شتمنو باندې. مالیات به ساده، شفاف، د تادیه کولو لپاره اسانه او د وړاندوینې وړ وي. دوی د عامه یا خصوصي ادارو لخوا کرڼه هم نه کوي، چې د مالیه ورکونکو څخه د پیسو مینځلو هڅولو کې لیوالتیا لري.

پلارګټی دلیل

د واکمنو اشخاصو په منځ کې یو عام نظر دا دی، چې دوی باید ټولې پرېکړې وکړي ځکه، چې خلک د ماشومانو په څېر د ځان لپاره د پرېکړې کولو توان نلري. دوی خپلو کې مخالف دي او دا غیر منطقي ده، چې دا وړاندیز وکړي، چې خلک د سم حکومت غوره کولو لپاره کافي اجتماعي حکمت لري، مګر د خپل ژوند د اداره کولو لپاره کافي انفرادي حکمت نه لري.

په حقیقت کې داسې قضیې شتون لري، چې ټوله ټولنه به گټه پورته کړي، که چېرې خلک یو څه ښه چلند وکړي، مګر په دې کې ډېراخلاقي مسایل دي، د کوم عملي کول، چې د قانون کار نه دی. په داسې حال کې، چې موږ کولی شو، چې د خلکو څخه په اخلاقي ډول د داسې کارونو کولو غوښتنه وکړو، چې د نورو سره مرسته وکړي، د یوې ازادې ټولنې حکومت دوی نه شي منع کولی، دا یواځې د دې لپاره واک لري، چې نورو ته د زیان رسولو مخه ونیسي، نه دا چې خلک مجبور کړي، چې نورو ته گټه ورسوي. دا یو ډېر ښه دلیل دی، چې خلک په څه عامه پروژو کې، لکه دفاع کې برخه واخلي، خو دا ډېره نادره خبره ده.

دا ریښتیا ده، چې خلک ډېر وختونه د هغو مسلو په اړه حېرانتیا ښکاره کوي، لکه څنګه چې دولتي خدمات وړاندې کېږي، مګر دا په عامه توګه ځکه وي، چې دوي پوهېږي شکایت کول د وخت ضایع کول دي، ځکه چې هېڅ بدلون به ونه مومي. که د خلکو د شاملېدو سره واقعي د خلکو په ژوند کې بدلون راځي، نو ډېر خلک به داسې کوي.

د حکومت د محدودولو لارې

جمهوریت / ډېموکراسي

په غیر معمولي شرایطو کې، چېرې چې ډله ايزې پرېکړې ناشونې وي، یوه ازاده ټولنه د ټول نفوس سره مشوره کوي، ځکه چې ټول نفوس د پایلو څخه اغېزمن وي، چې همدا یو ډول ډېموکراسي ده.

دا د ټولو خلکو لپاره ممکنه نه ده، چې هره پرېکړه وکړي، دا به خورا پېچلي او د وخت ضایع وي. عموماً، ټول خلک د دوی په استازیتوب د پرېکړې کولو لپاره استازي ټاکي. دا ډول استازي یوازیني استازي نه دي، له دوی څخه تمه کېږي، چې د رایه ورکوونکو د سترګو په وړاندې یې راوړي او د دوی پر بنسټ پرېکړې وکړي.

ډېموکراسي د پاپولېزم په څېر نه ده، اکثریت خلک په دې باور دي، چې مذهبي یا قومي اقلیتونه باید ووژل شي، خو د یوې ازادې ټولنې حکومت دا کار نه شي کولای، دا د نورو لپاره د زیان مخه نیولو لپاره شتون لري، نه د اسانتیا لپاره. یوه پخوانی ټوکي ډېموکراسي د دوه پسونو په څېر تشریح کوي، چې پرېکړه کوي، چې د دودۍ لپاره څه وشي. په هرصورت، په یوه ازاده ټولنه کې د اقلیتونو د ساتې لپاره د اکثریت ځواک محدودیتونه لري.

لویه ستونزه دا نه ده، چې څنګه حکومتونه وټاکو؛ بلکې دا ده، چې څنګه یې مخنیوی وکړو، دوی یواځې انسانان دي، هغه ځواک، چې دوي یې لري کولی شي دوي فاسد کړي، که د ازادۍ ساتنه وشي، باید زموږ د مشرانو د لرې کولو لپاره یو میکانیزم شتون ولري. په ازاده ټولنه کې ټاکنې یواځې د رهبرانو د ټاکلو په اړه نه دي، بلکې د هغوي د لرې کولو په اړه هم دي.

ځینې زوروراکي استدلال کوي، چې ټاکنې یواځې بې ثباتي رامینځته کوي؛ ځکه چې مختلفو حکومتونو ته شاید د بنسټیزو مختلفو پالیسیو سره رایه ورکول شي، خو دا چې په ازاده ټولنه کې د دولتونو واک محدود دی، نو د هر ډول بې ثباتۍ کچه کمېږي، که حکومتونو ته د مشروعیت په سترګه وکتل شي د ګډوډۍ او بې ثباتۍ چانس لږ وي، نه زیات. د وسلو په زور یو ناقانونه حکومت د اوږدې مودې لپاره په واک کې پاتې کېدېشي، خو واقعي بدلون، موقتي سوله ییزې ټاکنې یا کله کله خونړی انقلاب، ټاکنې

په ازادو ټولنو کې غوره کېږي، چې زور او تاوتریخوالی محدود وي، چې د چټک بدلون او پرمختګ اجازه ورکوي.

که ټاکنې جاېزې ومنلې شو، نو ددې لپاره یو څه شرطونه پکار دي، د مثال په توګه، د ګوندونو حقیقي ټاکنې؛ که چېرې یوازې یو نوماند وي هېڅ ډول ازادې ټاکنې شتون نلري، په ازاده ټولنه کې باید د نظرونو تنوع شتون ولري، د دې په پایله کې لیدل کېږي، چې بېلابېلو نوماندانو ته د خپل نظر د څرګندولو او خپرولو اجازه ورکول کېږي او پر نورو نوماندانو او ګوندونو نیوکې هم کېږي او خلک باید د دې وړتیا ولري، چې پرته له کومې وېرې او انتقام څخه د خپلې خوښې نوماند ته رایه ورکړي، نو رای پانې باید پټې وي. ځینې هېوادونه د ټاکنیزو کمپاینونو پر لګښتونو محدودیتونه لګوي، څو شتمن نوماندان یا ګوندونه ګټه ونه کړي، ډېری خلک د ټاکنو لپاره په خپلو منځونو کې مشوره کوي، نه دا چې حکومت دوی ته د بللو واک ورکړي.

ولسي پرېکړې کول

په ډېرو غیر ازادو هېوادونو کې حکومتونه د زور له لارې واک ته ورسېدل، ځینې لا هم د زور له لارې په واک کې دي، که څه هم ډېری یې د خپل مشروعیت بڼه موندلې ده، د بېلګې په توګه، ځان د مذهبي یا کلتوري میراث یوازیني ساتونکي په توګه ټاکي، په یوه ازاده ټولنه کې برعکس، حکومت یوازې د محدودو موخو او د خلکو د خوښې لپاره شتون لري.

سره له دې حکومتونه اکثراً د زیانونو د مخنیوي او په ټولیز ډول هغه څه ترسره کوي، چې په انفرادي ډول نه شي ترسره کېدلی، د بېلګې په توګه، دوی ډېری وختونه د عامه توکو په ساتلو پورې اړه لري. په داسې حال کې، چې د عامه توکو د چمتو کولو په اړه پرېکړې ډله ایزې دي، دوی بیا هم د خصوصي موسسو لخوا لېږدول کېدای شي. د مثال په توګه، خپریه موسسې کولی شي په بې وزلو یا ناروغانو باندې پاملرنه وکړي او د زیانونو مخنیوي ته پاملرنه وکړي، لکه د ککړتیا اغېزې، د زیان اندازه کول ستونزمن دي او د دولت مداخله په حقیقت کې په بشپړه توګه جواز لري.

ځینې پرېکړې باید په ګډه ترسره شي، دا پرېکړې باید د کومو مقرراتو له مخې وشي؟ د بېلګې په توګه، یووالی. هرڅوک به په پرېکړه کولو کې برخه اخلي او هېڅ اقدام به نه کېږي، پرته له دې چې هرڅوک موافق نه وي، څرنگه چې لږ احتمال لري، چې خلک دې ډله ایز عمل ته رایه ورکړي، چې دوی وېره لري، چې دوی ته به زیان ورسوي، ډله ایزې پرېکړې دا احتمال کموي، چې افراد یا ډلې به زیانمنې شي، مګر یووالی ترلاسه کول سخت دی، د پیل کولو لپاره دا د هر شخص لپاره د وخت ضایع کول دي، چې مطالعه وکړي او هر وړاندیز ته رایه ورکړي، له همدې امله مونږ ددې پرځای استازي ټاکو او هر ډول موافقې ته رسېدل به یوه مبارزه وي، ځکه چې هر څوک کولی شي ټول

پلان ویتو کړي، له همدې امله ډله ایزې پرېکړې که د مشهورو ټاکنو، ریفرنډم او یا په پارلمان کې د رایو له لارې په عمومي توګه د اکثریت لخوا ترسره کېږي. دا کېدای شي یو ساده (۵۰ فیصدي + ۱) اکثریت وي، یا ور (درېمه برخه) اکثریت وي. دا د پرېکړې کولو مشکل کموي، په داسې حال کې چې لاهم ډاډ ترلاسه کوي، چې پرېکړې د ورو اشرافو په ځای د نفوس د لویې برخې له خوا کېږي.

د رایه ورکوونکو ګټه

د رومي شهنشاه په اړه یوه کیسه ده، چې غوښتل یې د سندرغاړو په سیالی کې د فایلن لوبغاړو فېصله وکړي، یو واورې او بل ته جابزه ورکوي، په دې دلیل چې دویم خراب نه شي او نن ورځ د خلکو په منځ کې دا فکر دی، چې کله هم موږ د ازادې ټولنې او ازاد اقتصاد له تولید څخه راضي نه یو، حکومت باید شیان ښه کړي. که بازار د عامه توکو، لکه دفاع یا هوساینې په وړاندې کولو کې پاتې راشي، د بیلګې په توګه، حکومت باید د هغې عرضه یقیني کړي، یا که کومه فابریکه هوا ککړوي، د مخنیوي لپاره یې د حکومت اقدام پکار دی، مګر دا اړینه نده، چې دا تعقیب کړئ، مارکیټونه ممکن په موقع کې زموږ د اړتیاوو پوره کولو کې پاتې راشي.

کله چې موږ د «بازار ناکامی» په اړه خبرې کوو، موږ باید دا هم په یاد ولرو، چې د حکومت ناکامی هم شتون لري. حتی نسبتاً ازادو ټولنو کې هم حکومتونه هډممنډ، بې طرفه، بې حسه او په عامه روحیه نه وي. شخصي ګټې د حکومت له لارې له پورته څخه ښکته ته ځي. خلک ټاکنې د «عامه ګټو» د تحقق یا پلي کولو وسیله ګڼي، خو په ازاده ټولنه کې بېلابېلې ګټې شته او دا ګټې له یو بل سره په ټکر کې دي، هغه رایه ورکوونکي، چې ټیټه مالیه غواړي د نورو سره توپیر لري، چې ډېر عامه لګښتونه غواړي، هغه کسان چې د نوې لویې لارې څخه ګټه پورته کوي، د هغو خلکو مخالفت کوي، چې کورونه به یې ویجاړ شي.

ټاکنې د «عامه ګټو» بنسټ نه جوړوي، دوی په ساده ډول د ډېرو سیالو ګټو توازن کوي. ډله ایزې پرېکړې د شخړې پراساس کېږي.

د سیاستمدارانو خود غرضي

لکه څنګه چې رایه ورکوونکي د خدمت لپاره خپلې ګټې لري، همداسې سیاستوال هم ډېر ورته د مالداره کېدو، یا د خپلو دښمنانو د له منځه وړلو لپاره د یوې لارې په توګه کوري. دوی ډېر ضعیف ګڼل کېږي، چې دفتر یې باید ناوره ګټه پورته نکړي او په ډېری ازادو ټولنو کې، فساد یا غلا کولی شي ستونزه شي، که سیاستوال رښتیا هم د ولس خدمت کول غواړي، لومړی باید واک ته ورسېږي. دوی باید د ټاکل کېدو لپاره کافي رایې واخلي، مګر دا په دې معنی نه ده، چې دوی باید

د خلکو پراخ نظر منعکس کړي، دوی ممکن د ورو غیر نماینګیو اقلیتونو په غوښتنه ډېرې رايې وګټي.

ورې ډلې چې ځواکمني ګټې لري، په سیاسي بهیر باندې تسلط لري، ځکه چې دوی د سې تګلارې د ترلاسه کولو یوه ځانګړې لاره لري، لکه د دوی د صنعت سبسایډي، د هغوی لپاره د هڅونې په توګه تنظیم کول اسانه کړي، دا ډېر احتمال لري، چې دوی به د کمپاین یا لايې هڅه وکړي، مګر ډېرې پراخې ډلې، لکه مصرف کوونکي یا مالیه ورکونکي د لږ مشخص نظرونو سره تنظیم کول سخت دي او دوی لږ هڅول شوي، ځکه چې د پالیسیو لګښتونه، لکه د صنعت سبسایډي د دوی ترمنځ خپرېږي.

د یووالی او لاک رولنګ

په مقننه قوه کې هم د ځانګړو ګټو لپاره ورته لاسوهنه کېږي، هغه سیاستوال چې په خپله ولسوالۍ کې، د عامه لګښتونو پروژې په لیوالتیا غواړي، له نورو سره د رایو تجارت وکړي، چې په لیوالتیا سره نورې پروژې په خپله غواړي، مګر د دې پابله تاسو زما اندازې ته رایه ورکوئ او زه به ستاسو لپاره رایه ورکوم ترتیبونو ته، چې د لاک رولنګ په نوم پېژندل کېږي، ددې نتیجه دا وي، چې دا ډول وړاندیزونه بریالي کېږي او دا حکومت د هغې نه ډېر لوی وي. څومره چې د چا خواهش کېدیشي.

د یووالی او ننوتلورول

د لږکیو د نظرونو حاکمیت به هغه وخت زیات شي، چې ځانغوښتونکي ګروپونه د رایې ورکولو ځواک راټولولو لپاره، له نورو سره تړونونه وکړي، د څو ډلو ایتلاف، چې ټول یې د یو نوماند د ګوښه کولو ګواښ کوي، د یو نوماند په پرتله ډېر واک لري.

کله چې دا قوانین پلي کېږي، د ځان ګټې په لوبې کې راځي، هغه چارواکي چې د دوي د ادارې لپاره ګمارل کېږي، دوي خپلې ګټې لري. د دوي حیثیت او معاش په یوه برخه کې د لویو کارمندانو په درلودلو پورې اړه لري او په شعوري یا غیر شعوري ډول دوی ممکن بیوروکراتیک پلانونه پېچلي کړي، دا یو عمل او پروسه ده، چې د ودانۍ بلاکونو په نوم پېژندل کېږي او یو ځل بیا دوي د عامو خلکو په پرتله د ورو ګټو ډلو څخه ډېر لابیڼګ ترلاسه کړي، نو ممکن د ځانګړو ګټو لپاره نور هم تسلیم کړي او حتی د دوي څخه رشوت هم واخلي.

د اصولو ټاکل

په لنډه توګه د حکومتونو په ټاکلو، د قوانینو په جوړولو او اداره کولو کې، د متمرکزو ګټو سره سره اقلیتونه د متنوع نظرونو د اکثریت څخه ډېر دي. د خلکو د پراخ نظر

په انعکاس کې په سیاسي توګه شوې پرېکړې ښې نه دي او دولتي سکتور په دې لاره کې د پرمختګ لپاره یو ارثي تمایل لري، کوم چې ډېری خلک غواړي، زه هر هغه څه چمتو کوم، چې د یوې ازادې ټولنې ساتلو لپاره اړین دي او په حقیقت کې تر هغه وخته پورې، چې د ازادې ټولنې مفهوم په بشپړه توګه پای ته ورسېږي.

ډېرې ازادې ټولنې د دې ستونزو د محدودولو لپاره مختلف قواعد عملي کوي. ټاکنې د دې یوه مهمه برخه ده، خو دا د سیاستوالو او چارواکو په وړاندې یو کمزوری بندیز دی، دوی وخت په وخت راځي او ډېری وخت دوی د لویو ګوندونو لخوا واکمن دي او ورو ورو بدلېږي، اوس مور هغه څوک یو چې باید پیاوړي واوسو.

د اساسي قانون تړون

د سیاسي پروسې د محدودولو لپاره یوه عامه لاره د اساسي قانون تصویب کول دي، چې د هرچا لخوا منل کېږي، یا د ساده اکثریت لخوا هغه قوانین ټاکي، چې د هغې له مخې ټاکنې ترسره کېږي او سیاسي پرېکړې کېږي. که هر څوک د قواعدو سره موافق وي، نو د حکومتونو لپاره دا ناشونې ده، چې د دوی د ګټې لپاره ډیزاین شوي مقررات پلي کړي، د بیلګې په توګه د اپوزیسیون کانديدانو بندیز، یا په غیر متناسب ډول د مخالفو رای ورکوونکو مالیه.

د واکونو په جلا کولو سره سیاسي بهیر نور هم ټکنی او کېود کېدای شي، د دې پر ځای چې یو واحد شخص، یا یو اداره د قانون جوړونې ټول واک په لاس کې ولري، نظر دا دی چې د واک د مختلفو ادارو تر مینځ وویشل شي، چې هر یو یې بند، تعدیل یا محدود کولی شي، د دې دلیل لپاره دا ځینې وختونه د چک او توازن سیستم بلل کېږي. که چېرې یوه اداره، لکه سیاسي بیورو یا مقننه شورا ټول واک ولري، سیاسي اکثریت او ډله ایزې ګټې به خامخا د خپلو ګټو لپاره د غصب هڅه وکړي. په هرصورت، اساسي قانون د دولت د دوو مختلفو ډلو تر منځ واک وېشي، چې د ډلو لپاره دا ستونزمن کوي، چې واک ترلاسه کړي. که دواړه خونې په مختلفو لارو وټاکل شي، د ورته ډلې ګټې به په دواړو کې غالبې وي، که یو ګروپ وکولای شي د بلې ډلې لخوا شوې پرېکړې ودروي، یا بدلې کړي، نو د اقلیتونو نونتول او استحصال نور هم ستونزمن کېږي.

د چک او بیلانس په دې سیستم کې د اوږدې مودې په توګه، د ډېرو ازادو ټولنو اساسي قانون هم یو ولسمشر د ټول خلکو د استازي په توګه ټاکي، چې (هیله ده) د سیاسي لاسوهنو او ویتو قوانینو څخه پاک وي او اقلیت ته زبان ونه رسوي.

یوه خپلواکه قضایه قوه د استعمار پر وړاندې اوږده کرشمه ده، دا د یوې ازادې ټولنې لپاره اړین دی، قاضیان باید په سیاسي توګه تړلي نه وي او باید د دې وړتیا ولري، چې غیرقانوني قوانینو او د لږکیو د استحصال مخه ونیسي او دا کار د سیاستوالو د

غچ اخیستنې له وېرې پرته ترسره کړي.

اساسي قانون کله ناکله د حکومت پر فعالیتونو لږ محدودیتونه وضع کوي، لکه متوازنه بودیجه دا ټینګار کوي، چې بودیجه باید د یوې ټاکلې مودې (له دريو څخه تر پنځو کلونو) لپاره وټاکل شي، دې سره د کلي پور اخیستلو او د عامه پوړونو ټول مجموعي بودیجوي محدودیتونه ټاکي. ځینې خلک د ملي عوایدو تناسب هم محدودوي، چې حکومت یې مصرف کولی شي، د دې لپاره چې د هغې د زیاتوالي د ارثي تمایل مخه ونیسي، د دې تر څنګ باید د مودې محدودیتونه هم وټاکل شي، څو سیاستوال د کلونو لپاره پر خپلو چوکيو ناست نه وي او دا چې انتظامي د نمر پریوتو نه پس خپل موثريت نه دی بللی.

وراکثريت

د اقلیتونو د ساتنې بله لاره د وراکثريت رایه ورکول دي، ازادې ډېره ناامنه ده، د بېلګې په توګه، هغه څه چې یو واکمن چارواکی کولی شي، په مقننه قوه کې د ساده رایې له لارې د اساسي قانون قوانین بدل کړي، لکه په دواړو خونو کې، د دوه پر درېې برخې رایې او په ټول پوښتنه یا په انفرادي سیمو یا ایالتونو کې په مساوي ډول لوره بریا، د هغو مسلو په اړه، چې د لږکیو څخه په داسې طریقو ګټه پورته کول اسانه وي، چې لږ زیانمن وي، د پرېکړې لپاره اکثریت ته اړتیا ده، د مثال په توګه د مالیاتو ډیزاین کولی شي، دا اسانه کړي چې ځانګړي ګروپونه ډېر ځله په نښه کړي، په همدې خاطر د ازادې ټولنې یو شمېر غوښتونکو ادعا وکړه، چې د مالیاتو قانون د مالي کچه نه، بلکې د مالیاتو د ورکړې په اړه د یوې متفې پرېکړې غوښتنه کړي، چې د اقلیتونو د خونديتوب لپاره دې تر لاسه شي.

مجبوره اولس

د بازار په اقتصاد کې که تاسو احساس کوئ، چې یو سوداګر تاسو ته فریب درکوي او ستاسو د پیسو ارزښت راتیتوي، نو تاسو ازاد یاست چې خپله سوداګري بل ځای ته انتقال کړئ، یا بل ځای ته خپل کاروبار یوسئ. مګر که ستاسو حکومت تاسو سره خیانت وکړي، یا ناوړه ګټه پورته کړي، دا هېڅ ځای نه موندل کېږي. تاسو ممکن هېواد پرېږدئ، مګر د ژبې او نورو خنډونو په پام کې نیولو سره، دا د ډېری خلکو لپاره اختیار نه دی د جبر لپاره یو ترکیب ورکړئ، کوم چې دا نور هم مهم کوي، ترڅو ډاډ ترلاسه شي، چې د دولت رول او کړنې او د هغې هرې برخې په دقت سره تشریح شوي او سره له دې چې د هغو کسانو په وړاندې سخت بندیزونه ولګول شول، چې د ساختماني ازادۍ ساتنه یې کړې او رڼا یې خپره کړې ده.

خلورم خپری برابري او نابرابري

په ازاده ټولنه کې نابرابري

ډېری خلک اندېښنه لري، چې ازادې ټولنې هم نامساوي دي. په هرصورت، دوی خلکو ته اجازه ورکوي، چې خپلې شتمنۍ راټوله او ذخیره کړي، دا استدلال کوي، چې له دې سره اقتصادي نابرابري ډېره ده، خو دا استدلال غلط دی. لکه څنګه مو چې ولیدل د ازادو او غیر ازادو هېوادونو ترمنځ د شتمنیو توپیر شتون لري. که هر څه وي، تر ټولو ازادې ټولنې یو څه ډېرې مساوي دي.

غیر ازادې ټولنې غیر مالي نابرابری لري، چې ډېرې ازادې ټولنې یې نه لري، د ازادې ټولنې هر غړی کولی شي د خپلې شتمنۍ یا عاید د زیاتوالي لپاره د غوره دندې په لور حرکت وکړي، یا په سوداګریزو فعالیتونو کې ښکېل شي، چې دوی ته ګټه رسوي، دا په غیر ازادو ټولنو کې ممکنه نه ده. دولتي دندې یوازې هغو کسانو ته ورکول کېږي، چې د واکمن ګوند ملاتړ کوي، یا د واکمنانو ملګرو ته. قانون، یا تعصب، ښځې، نسلي اقلیتونه او نورې ډلې په ځانګړو مسلکونو کې کار کولو څخه منعه کولی شي، دا هم کېدې شي د یو ځانګړي نسل یا ذات خلک ممکن په ټیټ کار پورې محدود وي. کېدوال ممکن د سوداګرۍ له جوړولو د بانکي حساب ساتلو او ملکیت څخه منع شي، تر څو چې ځینو کسانو ته دندې ورکړل شي، د دوی ترمنځ به برابري وي، د مثال په توګه، په مسکو کې ریډ مربع د GUM ځانګړي ډیپارټمنټ پلورنځي سخت اسعارو درلودل او یوازې د ګوند لوړ پوړو چارواکو ته خلاص وو، دا به هغه خلک وو، چې په لېموزین کې به یې د ګرځېدو توان لري، داسې کسان هم وو چې یوه میاشت یې په یوه ښه هټل کې په ښه ځای کې تېره کړه، دغو کسانو ته د یوې اونۍ لپاره اپارتمانونه یا کورونه هم ورکړل شول او خپلو ملګرو ته یې ښه کورونه ورکړل.

دا ټول هغه نابرابري دی، چې له هغې څخه د خلاصون لاره نشته، هغه څوک چې ورسره مخ دي ممکن حتی په قانون کې د بدلون لپاره د رايې ورکولو يا کمپاين کولو حق هم ونه لري. د دې په مقابل کې د ازادې ټولنې ټول غړي کولی شي لږ تر لږه لسياسي پيره د ښه کار ترلاسه کولو يا سوداګرۍ پيل کولو يا شتمني يا عايد ترلاسه کولو تمه ولري. دوی ممکن ټول بريالي نشي، مګر هېڅوک نشي کولی د دوی مخه ونيسي.

د برابری ډولونه

په ازاده ټولنه کې برابري په دې معنا نه ده، چې خلک يو شان شتمني، عايد يا د ژوند معيار ولري، دا ددې ډاډ ترلاسه کول دي. چې د خلکو سره ورته او يو شان چلند کېږي. دا په څلورو مهمو لارو ځان څرګندوي، د يوې ازادې ټولنې وګړي اخلاقي برابري لري، دوي هر يو د ځان لپاره د انتخاب کولو برابر حق لري او د نورو له خوا ورسره د درناوي چلند کېږي، د قانون په وړاندې برابري شتون لري: قانون د دوي ساتنه کوي او د دوي د نسل، مذهب، جنسيت، شتمنۍ يا کورنۍ اړيکو په پام کې نيولو پرته ورسره ورته چلند کوي. دوي سياسي برابري لري: دوي ټول کولی شي رايه ورکړي او سياسي دفتر ته ودرېږي. دوي مساوي فرصتونه لري: د کار کولو يا ښوونځي زده کړې، يا شخصي پرمختګ ته بله لاره کې هېڅ ډول خنډونه شتون نه لري.

اخلاقي برابري

په يوه ازاده ټولنه کې خلک په مساوي توګه د پاملرنې او درناوي وړ ګڼل کېږي. دوی ټول د خپل ژوند په اړه د انتخاب کولو مساوي حق لري، په دې شرط چې دوی په پروسه کې نورو ته زيان ونه رسوي.

دا نظر د انسان په توګه زموږ په طبيعت کې د ژور باور پر بنسټ ولاړ دی، هغه طبيعت چې موږ ټول شريک يو، موږ ټول غواړو، چې موږ د نژاد، مذهب يا جنسيت په پام کې نيولو پرته خپل انتخابونه وکړو او مونږ ټول غواړو، چې نور خلک زمونږ د دې حق درناوی وکړي. په ازاده ټولنه کې قاعده دا ده، چې خلکو سره هغه څه وکړه، ځنګه چې ته غواړې، چې خلک دې تاسو سره وکړي، دا په دې معنی نه ده، چې خلک په خپلو کړنو کې برابر اخلاقي دي، هغه څوک چې په نورو بريد کوي يا لوت کوي، اخلاقي عمل نه کوي. ځينې ممکن په قصدي توګه ټولنيز يا جنسي روا جونه مات کړي. مګر بيا هم د دوي ژوند ارزښت لري. له قانون څخه سرغړاوی يا غير اخلاقي عمل شخص ته د مجازات يا سرغړونې حق ورکوي، چې د ترسره شوي جرم سره متناسب وي، مګر دا په دې معنی نه ده، چې دوی بايد د ظلم يا بې عزتۍ نښه په توګه وکارول شي.

د قانون په وړاندې برابري

په يوه ازاده ټولنه کې قانون په بې طرفه توګه د خلکو ساتنه او سزا ورکوي. مجرمان د پوليسو، محاکمو يا زندانونو لخوا د ځينو شخصي ځانګړتياو له امله توپير نه کوي، چې د جرم سره تړاو نه لري، لکه د دوي شتمني، رابطې، ذات، جنسيت، مذهب يا نسل، صرف په دې وجه چې هغوي بې خوښ نه دي، وګړي نه شي نيولی. هرڅوک عدالت ته برابر لاس رسې لري، که دوي د نورو لخوا زيانمن شوي يا لوت شوي وي مهمه نه ده، چې څوک وي او که څومره هم مشهور وي.

د نړيوالې محکمې د ودانۍ مخې ته يوه مجسمه لګېدلې، د دې بت په يو لاس کې تله او په بل کې توره ښودل کېږي. خو تر ټولو مهمه ځانګړنه يې دا ده، چې مخ يې ږوند دی. په ازاده ټولنه کې محکمه په هره قضيه کې له اړوندو حقايقو پرته، هر څه له پامه غورځوي.

سياسي برابري

د برابري بله بڼه، چې د انسان په توګه د خلکو له طبيعت څخه سرچينه اخلي سياسي برابري ده، د هر چا ګټې او نظرونه مهم دي. په ازاده ټولنه کې هر څوک حق لري، چې په ټاکنو او ټولو پوښتنو کې رایه ورکړي او هېڅوک له يوې څخه زياتې رایې نه لري. دا ده ډاډ ورکوي، چې د نوماندانو او ټاکل شوي سياستوالو لخوا، د هرچا ګټې په پام کې نيول کېږي.

په دې مسله کې ډېر محدودې استثناوې شتون لري، مور عموما ماشومانو ته اجازه نه ورکوي، چې رایه ورکړي، په دې باور چې دوی لا تر اوسه دومره بالغ شوي نه دي، چې د حکومت په اړه جدي نظر څرګند کړي، په همدې ډول هغه خلک، چې سخت ذهني معلوليت لري هم د رایې ورکولو څخه منع کېدای شي، دا ډول بې کفايتي بايد په خپلواکه توګه وڅېړل شي، ترڅو حاکمه طبقه په دې اساس د خپلو مخالفينو مخه ونه نيسي.

په دې اړه بېلابېل نظرونه دي، چې ايا محکوم شوي مجرمانو ته بايد د رایې ورکولو اجازه ورکړل شي، په ځينو هېوادونو کې په زندان کې خلک د رایې ورکولو حق له لاسه ورکوي، په دې دليل چې يو څوک چې په جدي توګه قانون ماتوي، بايد د دې قوانينو په جوړولو کې برخه وانخلي، په ځينو هېوادونو کې يواځې هغه کسان، چې د ډېرو جدي جرمونو لپاره بنديان شوي وي، هغوي ته اجازه نه ورکول کېږي، خو په ځينو هېوادونو کې د رایې ورکولو بشپړ حق لري، په دې اساس، چې په مونږ ټولو کې مشترک دی.

د سياسي برابرۍ اصول وايي، چې ښځې د نارينه وو په څېر د رایې ورکولو حق لري، که څه هم حتی په نسبتاً ازادو ټولنو کې دا حق نیمه پېړۍ دمخه پېژندل شوی و. نیوزیلینډ لومړنی هېواد وو، چې بالغو میرمنو ته یې په (۱۸۹۳م) کال کې د رایې ورکولو حق ورکړ. استرالیا ښځو ته دا حق په (۱۹۰۲م) کال کې ورکړ، که څه هم مقامي مېرمنو ته د رایې ورکولو محدودیت تر (۱۹۶۲م) پورې دوام درلود. ډېر اروپایي هېوادونو د لومړۍ نړیوالې جګړې وروسته ډېر زر ښځو ته د رایې ورکولو اجازه ورکړه، که څه هم په فرانسه کې په (۱۹۴۴) کال او په سوېټزرلېنډ کې دا حق، په (۱۹۷۱م) کال کې ممکن شو.

د رایې ورکولو حق کې هر ډول استثنایي باید محدودې وي، په غیر ازادو هېوادونو کې، د چارواکو لپاره دا ډېره اسانه ده، چې زندان ته د خپلو دښمنانو په لېږلو سره د رایې ورکولو څخه ډډه وکړي، یا یې په ذهني توګه بې کفایتته اعلان کړي، یا د ډېرو نورو عذرونو له لارې. دا له واک څخه ناوړه ګټه اخیستنه ده.

تر هر هغه ځایه، چې عملي کېږي د هر چا رایه باید په برابرې توګه حساب شي. د مثال په توګه، په هره انتخابي حلقه کې باید د رایه ورکوونکو برابر شمېر موجود وي، چې له هغې څخه استازي غوره کېږي. دلویو حلقو معنی دا ده، چې د هر رایه ورکوونکي اهمیت کمېږي، د ډېرو مختلفو اندازو حلقو جوړولو یواځینې عذر جغرافیایي حقیقتونه کېدای شي، ټاکنیزو حدودو او خپلواکو ادارو ته پکار ده، چې د واکمنو ډلو د ګټو لپاره باید لاسوهنه ونه کړي.

د رایې ورکولو د حق سره سره، هرڅوک برابر حق لري چې ټاکنو ته ودرېږي او یو چارواکي ترې جوړ شي. په مقننه قوه کې داسې څوکۍ نشته، چې د یو ځانګړي جنس، نژاد یا مذهب خلکو پورې محدود وي. د ټاکنو سیستم باید دا مساوات خوندي کړي، د مثال په توګه، په خاص طور د واکمنو سياسي چارواکو له ګواښ او وېرې پرته هر څوک هر یو موقف لپاره درېدې شي. د دې مطلب دا دی، چې دوي باید د کمپاین کولو د نورو کانديدانو او د قانون په اړه د خپلو نظرونو او نیوکو په خپرولو کې ازاد وي. ټاکنې د افکارو سيالي وي، که افکار او بیان ازادي تر پېښو لاندې شي، ازادې ټاکنې نه شي کېدای. په ځینو غیر ازادو هېوادونو کې پر حکومت نیوکه کول جرم دی، په ازادو ټولنو کې دا ډول نیوکې، د ورځني سياسي بحث یوه برخه ده.

د فرصتونو برابري

د فرصت برابري په دې معنی ده، هغه خلک چې غواړي خپلې موخې لکه تعلیم، کار او یا د ژوند په بله برخه کې، دوي د خنډونو سره مخ نه شي. د دوي نسل باید دوي په ښوونځي یا د سپورت ټیم کې د ځای څخه منع نه کړی شي. دوي د سیاست یا جنسیت

له وچې بايد د يوې دنډې څخه منعه نه كړي شي او نه بايد د دوي غريبي يا ټولنيزه طبقه دوي د يو چا سره واده كولو څخه منع كړي، چې حالات يې د دوي نه جدا وي. دا په دې معنی هم نه ده، چې ښوونځي يا كارمندان دې دپته اړ شي، چې له تعليمي وړتيا پرته زده كوونكي ومي. يو ښوونځی ممکن د هغو كسانو لپاره داخله محدوده كړي، چې په ازموينه كې بريالي كېږي، يا د امکان تر حده د كاري تجربې غوښتنه كوي. ازاده ښځه اړ نه ده، چې له يو سړي سره يوازې په دې خاطر واده وكړي، چې هغه يې خوښوي د فرصت برابري يوازې په دې معنی ده، چې د هيچا په لاره كې خنډونه شتون نلري او هغه څه چې دوی يې نه غواړي ترسره كولو ته مجبور نه شي. د بېلگې په توگه، واده په ځينو كلتورونو كې عام دی او په ازاده ټولنه كې په بشپړه توگه د منلو وړ دی، په دې شرط چې دواړه خواوې موافقې وي. په هرصورت، تاسو نشئ كولی دوی مجبور كړئ، چې د دوی د خوښې خلاف واده وكړي، حتی كه د دوی مور او پلار يې هم غوښتنه وكړي، په يوه ازاده ټولنه كې هر څوك چې د واده كولو عمر ته ورسېږي، د ځان لپاره د پرېكړې كولو وړ كڼل كېږي. د نورو تړونونو په څېر، كه چېرې يو اړخ په زور سره وي، نو نكاح به يې كټي وي.

كه څه هم خلك بايد د خپل ژوند په انتخاب كې له هېڅ ټولنيز خنډ سره مخ نه شي، البته طبيعي نابرابري شتون لري. هغه څوك چې كورن زېږيدلی وي، دا امکان نه لري چې كمپوزر يا د اركسترا كنډېكټر شي (كه څه هم په وروستيو كې بېتون د دې انتظام كړی دی). د وجود د يو اندام نه محرومه سړی نه شي كولی، غرونو ته وځېږي. ماشومان د خپل خانداني حالات له عمله په ژوند كې بېلابېل شروعات كوي. د يو ماشوم والدين ممكنه ده، چې دوي ته كتابونه واخلي او د ښوونځي په كارونو كې ورسره مرسته وكړي او نور والدين كولی شي، پر دوی پام وكړي.

په لويديځ كې ځينې خلك استدلال كوي، چې كه څه هم ماشومان په بل ډول ژوند پيل كوي، ښوونځي بايد دا يقيني كړي، چې دوی د بلوغی يا كاري ځواک ته د ننوتلو په وخت كې ورته مقام ته رسېږي، په دې اساس ښوونځيو په تدريجي زده كړو باندې لويې سرچينې متمرکزې كړې او خورا تكره ماشومانو ته اجازه ورکړل شوې، چې خپل بشپړ ظرفيت ته ورسېږي. مگر په واقعيت كې مور نشو كولی د طبيعي توپيرونو لپاره جبران وركړو او د ټولنيزو توپيرونو د جبران لپاره به ښه وي، چې دولت د زېږون پر مهال ماشومان له مور او پلار څخه واخلي او په ټاكلي ډول يې وروزي.

مثبت توپير

ځينې هېوادونه بايد د مثبتو تبعيضونو په مرسته د طبيعي توپيرونو د له منځه وړلو او د تعصب د له منځه وړلو لپاره هڅې وكړي. په دې كې اقليتونو ته رسېږي، كه څه هم

فکر کېږي، چې ځينې فرصتونه ورته نه ورکول کېږي. لکه څنگه چې بې وزله خو هوبسيار ماشومان په لوړو زده کړو موسسو کې د داخلېدو فکر هم نه کوي. دوی هڅول کېږي، يا ويل کېږي، چې هڅه وکړي. هېڅوک د دې ډول لاسرسي او هڅونې نيوکه نه کوي، مگر دا هغه فرصت زياتو، ي چې دوی ترلاسه کړی دی.

مثبت تبعيض په دې معنی هم دی، چې ممکن لږکيو ډلو ته لومړيتوب ورکړل شي. د مثال په توګه، کوټې په ښوونځيو او کارکمارونکو باندې لګول کېږي، چې د لږکيو نوماندانو منلو ته اړ ایستل کېږي، مګر يوازې يو محدود حد پورې. دا استدلال کېږي، چې په متحده ايالاتو کې په (۱۹۶۰م) کال کې مثبت عمل تور پوستو ته دا اجازه ورکړه، چې په ښوونځيو او کاري ځايونو کې خپلې وړتياوې وښايي، په دې توګه د هسپانوي تعصب له منځه وړلو کې مرسته کوي. په هرصورت، مثبت تبعيض په ازاده ټولنه کې نه رامنځته کېږي. دا به د تعصب په ماتولو کې مرسته وکړي او په دې توګه به دوی ته ازادې ورکړل شي، مګر د دوی سره د برابر چلند پر ځای ځينو ډلو ته امتيازات ورکړي.

ځينې خلک د کوټې په حق کې دليلونه ورکوي او دا په تېرو وختونو کې د اقليتونو په وړاندې د منفي تبعيض اساس جوړوي. خو هغه څه چې تېر دي تېر دي، نن د ځينو خلکو په ګټه مثبت تبعيض کول د هماغو لږکيو له نورو سره شوي ظلمونه نه سموي، چې په تېرو وختونو کې زيانمن شوي دي او دا ډول پاليسي د هېواد د اکثريت لپاره غیر عادلانه ګڼل کېدای شي، څوک چې د ورته ښوونځي يا د کار فرصتونو لپاره لوړو معيارونو ته رسېږي. اقليت ته ښايي د يوې نوې امتيازي طبقې په سترګه وکتل شي، يا ښايي د دې تګلارې او د هغو لږکيو په وړاندې، چې ترې ګټه پورته کوي، د خپګان او تاوتریخوالي غبرګون وي.

منفي توپير

تبعيض تل د اقليتونو سره د مرستې په اړه نه دي، مګر ډېر ځله، تبعيض د اکثريت رايه ورکولو مسله ده، چې پخپله حقونه، امتيازات، يا غوره توبونه، چې د اقليت ډلو لپاره شتون نلري. ماليزيا او سويلي افريقا دوه څرګند مثالونه دي، مګر نړۍ د داسې قضيو څخه ډکه ده، چېرې چې قانون يوازې د نژاد، مذهب، ژبې، جنسي غوره توبونو يا سياسي نظرونو پر بنسټ د اقليتونو سره تبعيض کوي.

يو ځل بيا، دا ډول امتيازات په ازاده ټولنه کې ځای نه لري: په ازاده ټولنه کې خلک د قانون په وړاندې مساوي دي او هېڅ ډله نشي کولی ځان ته ځانګړي امتيازات ورکړي. ډېری وختونه، دا ډول تبعيض د لږکيو په ښکاره ظلم بدل شوی. هغه حقونه، چې د اکثريت څخه اخیستل کېږي، اقليتونه د ځان د ښه کولو لپاره هېڅ لاره نه لري.

دوی ته د ټیټې طبقې په سترګه کتل کېږي، حتی د انسان په توګه او کله چې د دوی انسانیت له مینځه وړل کېږي، د ظلم او ځورونې هېڅ حد شتون نلري، چې ورسره مخ شي.

په پایله کې برابري

کله چې ډېر خلک د مساواتو یا برابری خبره کوي، د اخلاقي برابریوو، د قانون په وړاندې برابري، سیاسي برابري او د فرصتونو د برابری د اصولو له مخې د برابر چلند حق معنی نه لري. دوي مادي انعامونو لکه شتمني، عاید او د ژوند معیار کې برابري معنی لري او ډېری یې د دې انعامونو برابر کولو لپاره، له بدایه څخه غریب ته د بیا ویش ځینې ډول ملاتړ کوي.

د عاید د برابری شمېره

هغه خلک چې د پایلو د برابری پلوي کوي، اکثراً د (Gini coefficient) په نوم یادېږي، دا نوم د ایټالوي احصایه پوه او ټولنپوه (کارډو کیني) په نوم نومول شوی. د کیني ضخامت د صفر معنی دا ده، چې بشپړ برابري شتون لري، د کیني ضخامت معنی بشپړه نابرابري. (لکه ته چې د ټول مال خاوند یې).

مختلف بنسټونه لکه نړیوال بانک او د متحده ایالاتو د مرکزي استخباراتو اداره (CIA) هڅه کوي، د مختلفو هېوادونو جنیټیک کوفیشین اندازه کړي او په دې توګه دوی د نابرابری له مخې طبقه بندي کړي. دا ډول درجه بندي وړاندیز کوي، چې ډېری پرمختللي هېوادونه د ۰.۲۵ او ۰.۵ ترمنځ دي، په دې معنی چې په نړۍ کې د برابري لور کچه شتون لري. تر ټولو لویه نابرابري په افریقایي هېوادونو کې شتون لري، چې شاوخوا ۰.۷ ده او جنوبي افریقا په دویم ځای کې ده.

مور باید د دې ډول محاسبو په اړه شکمن پاتې شوو او حتی د هغه وړاندیز په اړه، چې د هغو هېوادونو عایدات، چې لوړ کوفیشینس لري باید په جبري توګه برابر شي. تر ټولو لومړی، لږ هېوادونه د عاید په اړه د اعتبار وړ معلومات لري، د کیني کوفیشینټ په مساوي توګه د اعتبار وړ اندازه نه ورکوي. دوهم، د عاید توپیر ممکن ټولنیز رجحانات منعکس کړي، چې واقعي مثبت دي. دوی بڼایي د نوې ټکنالوژۍ، چټکې ودې ته اشاره وکړي، یا په ښارونو کې د سوکالی وده، چې لا تر اوسه کلیو ته نه ده رسېدلې. دا هم هېڅ معنی نلري، چې د ښاري معلوماتي ټیکنالوژۍ کارمندانو عاید کمولو سره د کروندګرو د ډېرېدونکي سوکالی مخه ونیسي، بلکې مور باید د غریبو خلکو لپاره دا ممکنه کړو، چې په دې سوکالی کې زموږ سره یوځای شي او هغه خنډونه لرې کړي (لکه د ازاد حرکت محدودیتونه)، چې د دوی د چلولو مخه نیسي.

د شمېرو سره بله ستونزه دا ده، چې دوی خام عايد پرتله کوي، د مالياتو او شتمنيو گټو (مرسته، تقاعد، وړيا روغتيا پاملرنې او داسې نور) په پام کې نيولو سره، چې د خلکو لخوا ورکول کېږي. د انګلستان څخه د يو څه مختلف اندازې اخيستلو لپاره، د پورتنۍ ۱۰ سلنې ناخالص عايد شاوخوا ۳۰ د لاندې ۱۰ سلنې سره برابر دی، کوم چې د لويې نابرابرۍ په څېر ښکاري، په هر صورت، وروسته له دې چې خلکو خپلې ماليې ورکړې او خپلې مختلفې دولتي گټې ترلاسه کړي، منځلاري بايد خدمت ونه کړي، خلک لاهم د عايد د بيا ویش توجیه کولو لپاره لومړی شمېرې ته اشاره کوي، خو دا د جعلی شمېرو کارول دي.

د عايد او شتمني برابروالی

دا مفکوره، چې خلک بايد په ټولنه کې ددوی د گډون څخه برابر انعامونه ترلاسه کړي، برابري بلل کېږي، مگر د دې تضاد له امله د دې اصطلاح سمه معنی پوهېدل کران دي.

برابر خوښوونکي په دې اړه متضاد دي، چې ايا دوی د عايد برابري غواړي، يا شتمني. که دوی په دې معنی وي، چې عايد بايد برابر وي، دوی بايد باور ولري، چې په شتمنۍ کې توپير به تقريباً تل واقع وي. يو څوک کولی شي خپل شتمني په هوشيارۍ سره خوندي کړي او پانگه اچونه وکړي، يا پانگه او شتمني راتول کړي او يو څوک کولی شي داسې بيل جوړ کړي، چې يو ملگری پرې کړي يا د شخصي ارامۍ لپاره يې راوړي. حتی په لنډ وخت کې به په شتمنۍ کې لوی توپير راشي.

همدارنگه، که د ټولو دندو معاشونه مساوي وي، نو د هغو دندو غوښتنه، چې اسانه او په زړه پورې وي، زياتوالی مومي او د داسې خلکو شمېر، چې دا ډول دندې غواړي کران او ناخوښه وي خورا کم شي. ولې څوک بايد سخت کار کولو ته زړه ښه کړي؟، که چېرې دوي ته او سست همکارانو ته يو شان عايد ورکول کېږي.

نوکرې يا دنده د مادي عايد نه پرتله څېز دی. دلته هغه څه دي چې اقتصاد پوهان رواني شتمني بولي د بېلگې په توگه، د يو مناسب کاري ملگری درلودل، يا د هېواد په يوه ښه برخه کې کار کول، يا د ښار په يوه مناسبه يا ښه برخه کې کار ترلاسه کول، دا ځانگړتياوې ممکن د هغو کسانو لپاره خورا ارزښت ولري، چې له دوی څخه خوند اخلي، مگر دا شيان برابر کېدای نشي.

له بلې خوا، برابري په دې معنی، چې شتمني برابره وي، بيا هم په عايد کې توپير شتون لري، د خلکو مهارتونه او وړتياوې د کارگرانو غوښتنې پورې اړه لري او ځينو خلکو خپله شتمني خوندي او زياته کړه، په داسې حال کې چې نورو ضايع يا کمه کړه، ترڅو د دوی شتمني په سرو زرو بدله شي، بيا به څه وکړي؟ (ويلفرډ پيکلنز) په (۱۹۵۰)

م کال کې د انګلیند د یوې مشهورې راډیو کوئز خپرونې کوربه وو، چې د Have a Go په نوم یادېږي، هم د سیالي کونکو څخه د خان او د دوی د هیلو په اړه پوښتنې پیل کړې. یو سړي وویل: زما هیله دا ده، چې د دنیا ټولې پیسې ترلاسه کړم او په ټولو یې په مساوي توګه وویشم. خلکو دده دېره ستاینه وکړه، خو له بده مرغه سیالي کوونکي ټوله مزه په دې سره خرابه کړه: هو، کله چې زه خپله برخه مصرف کړم، بیا به یې ترلاسه نه کړم، په بدلیدونکي نړۍ کې د برابري ساتل ستونزمن دي.

برابري پایلې یا هم د عاید شتمني، له همدې امله دواړه غیر طبیعي او بې ثباته دي. د یو مساوي کولو لپاره او د دوي برابر ساتل به په ازادۍ او ملکیت باندې لوی برید وي، په دې کې به د ځینو خلکو څخه د زور په واسطه شتمني اخیستل او نورو ته ورکول شامل وي او دا کار به بیا بیا ترسره کول وي، تر څو شیان په هر ځای کې برابر شي.

د ځینو شتمنیو ماتول او بیا وېشل ناممکنه دي: یوه پېچلې، فعاله، شتمني تولیدونکې فابریکه کولی شي، خان په خپلو برخو او ماشینونو وویشي، مګر بیا هم هېڅ شی نه تولیدوي او پیسې باید د بیا وېشلو لپاره وپلورل شي. د برابري شتمني نړۍ کې به، هېڅوک د پیسو پلور یا پور اخیستلو وسیله ونه لري. دا ډول بیا توزیع پالیسي جبري او خورا غیر موثره ده، دوی خلک د خپل کار له میوو څخه هم بې برخې کوي او د کار کولو او پیسو سپمولو لپاره ټولې هڅونې لري کوي. شتمني یې له منځه نه ده وړې، یوازې یې وېشلې او دواړه د دې پلي کولو لپاره یو ټاکلي سیاسي ځواک ته اړتیا لري، یو داسې ځواک چې د ازادې ټولنې سره مطابقت نلري.

د بیا ویش سیستم

بله ستونزه ددې پرېکړه کول دي، چې څوک باید د بیا وېش عمل برخه وي. معمولاً، په شتمنو هېوادونو کې مساوات خپل وړاندیزونه د خپل هېواد اوسېدونکو ته محدودوي، یا په ډېر یو ډول او یا ورته هېوادونو کې، دا ځکه چې د نورې نړۍ سره په برابره توګه، د عاید یا شتمني شریکول به (حتی که دا د عملي کېدو وړ هم وي) په مالداره هېوادونو کې د خلکو لپاره د ژوند په معیارونو کې د لوی کمښت په معنی وي، دا داسې پالیسي نه ده، چې په سوله ایزه توګه ومنل شي.

په بې وزلو هېوادونو کې برابري، برعکس، په عمومي توګه د نړیوالې برابري په څېر ښکاري: دوی باور لري، چې د بډایه هېوادونو د شتمنیو په شریکولو سره به د بې وزلو خلکو ژوند کې بدلون راشي، مګر دا ناشونی ده، ځکه چې بډایه هېوادونه به هېڅکله ورسره موافق نه وي.

او نه هم بيا وېش په حقيقت کې د بې وزلو لپاره دوامداره شتمني خوندي کوي. شتمني د صفر پيسو لوبه نه ده. د شتمني داسې کومه ځانگړې ذخيره نشته، چې سړی يوازې هغه مهال شتمن شي، چې غريب شي. شتمني د شتمني، سوداگرۍ او نوښت له لارې رامنځته کېږي، د هغو کسانو د توليدي پانگې له منځه وړل چې دا لري، د هغو کسانو سره مرسته کوي، چې نه يې لري. يوه غوره پاليسي به دا وي، چې د بديو سره مبارزه وکړي، لکه جنګ او غلا، چې په غريبو هېوادونو کې خلک د خپلې پانگې راتولولو څخه هڅوي.

دا پوښتنه، چې څه شی بايد بيا توزيع شي او له چا څخه دا روښانه کوي، چې د بيا توزيع کولو هېڅ پاليسي هېڅکله موافقه نشي کولی. يو ځل بيا د بيا ویش او گټور کولو لپاره بايد يو پياوړی پلان شتون ولري، چې هرڅوک ورسره موافق وي. د موافقې په نه شتون کې د دې ترلاسه کولو يوازینی لار د زور له لارې ده. مادي برابري ته جبري تسليمول به د هر هغه چا نظر په بشپړه توګه له منځه يوسي، چې د ښه څه لپاره هڅه کوي. که تاسو د نوښت، سوداگرۍ يا سخت کار له لارې يو څه ترلاسه کوئ، نو بيا ولې څوک بايد د ترلاسه کولو هڅه وکړي؟ او دا به د دې په پرتله انسانيت ته ډېر زيان ورسوي. سوداگرۍ تخليقي ده، هغه خلک، چې د غوره توکو او خدماتو د توليد لپاره هڅه کوي، په نوي محصولاتو، پروسو او ټيکنالوژيو برید کوي، چې د هرچا ژوند ښه کوي. د دې سوداگرۍ او نوښت په بندولو سره، برابري د ټولې نړۍ په مادي ژوند کې د دوامداره پرمختګ امکانات بندوي.

برابري او عدالت

د عدالت دوه مطلبونه چې ډېری خلک د شتمني د ویش ملاتړ کوي، استدلال کوي چې دا غير عادلانه ده، چې ځينې خلک د نورو په پرتله بډايه وي، يا دا چې يو څو کېدای شي خورا غريب وي، مګر ډېری خلک نه وي. دا ټولنيزه بې عدالتي دا حقيقت هم روښانه کوي او پيچلي کوي، چې د خلکو شتمني په لازمي ډول د دوی ټولې ته ارزښت منعکس نه کوي.

دا دليل د عدالت کلمه ورکوي، کوم چې مور ټول باور لرو چې ښه او د پام وړ دی، يعنی د برابري او مشروعيت مفهوم.

د عدالت حقيقي معنی په دې پورې اړه لري، چې مور له تاسو څخه د کوم چلند تمه کوو، که څوک له کوم تړون څخه سرغړونه وکړي، يا غلا وکړي، مور وايو چې هغه دا کار ناحقه وکړ، ځکه دا ډول چلند زمور د شرعي او اخلاقي اصولو له مخې حرام دی. په دويمه کلمه کې د عدالت مفهوم، يعنی د عدالت تبادله په دې پورې اړه لري، چې څنگه ورسره چلند کېږي، دا يوازې هغه وخت عملي کېږي، چېرې چې خلک

په عمدي توگه عمل کوي، که څوک په انفلونزا اخته وي او يا له جسمي پلوه معيوب وي، بې انصافي ده، بدبختي ده، خو ظلم نه دی. ځکه د بې انصافي له امله نه ورکول کېږي.

د عدالت د کلمې دوهم استعمال کله ناکله د وېشلو عدالت په نوم يادېږي، دا د خلکو له چلند سره تړاو نه لري، بلکې د خلکو په وېش پورې اړه لري. بيا هم په يوه ازاده ټولنه کې، د شتمنيو وېش يا عايد، چې راڅرگنديږي په ساده ډول د داوطلبانه اقتصادي فعاليتونو پايله ده. چېرې چې هرڅوک قانوني او اخلاقي قواعد تعقيبوي، دا بې انصافي نشي کېدی، ځکه چې هيچا ظلم نه دی کړی. هېچا کومه ځانگړې اراده نه درلوده؛ دا يوازې د ژوند حقيقت دی.

ټولني ته ارزښتمن کېدل

د ټولنيز عدالت اصطلاح کارول په دې وړانديز کې تېروتنه کوي، چې ټولنه د حکومتدارۍ يوه بڼه ده، چې د شتمنيو او عايد وېش ټاکي، مگر ټولنه خپله اراده نه لري، يوازې افراد کولی شي پرېکړه وکړي او عمل وکړي. خلک د ټولنيزو او اقتصادي سياستونو په مسايلو کې ژور توپيرونه لري، ولې د ټولنيز عدالت مفکوره، ډېرو خلکو ته د خوښې وړ ده، يو لامل يې دا دی چې په دې برخه کې ډېر مبهم نظر دی، د دي او دا توپيرونه په ډاگه کوي.

کله چې مونږ هڅه کوو، چې 'ټولنيز او انصافي' وېش به په څه ډول وي، نو د دې په اړه تر يوې فېصلي پورې رسېدل ډېر گران وي او دې سره دا خبره په ډاگه کېږي. ډېر خلک ددې سره اتفاق لري، چې د آمدنی پوره برابري سم هدف نه دی، ولې چې دې سره به ټولو ته يو شان صله ملاوېږي، کله چې مور هڅه کوو، چې دا معلومه کړو، چې د دې مسلي 'ټولنيز او اخلاقي' وېش څنگه دی. په دې اړه پرېکړې ته رسېدل خورا ستونزمن دي او دا روښانه ده. ډېری خلک موافق دي، چې دا د بشپړ برابري هدف نه دی، له دې امله هر چا ته يو شان ثواب ورکول کېږي، که هغه هر څومره سست، يا د خنډ اچولو والا خوښوي، له همدې امله يو عام نظر دا دی، چې د بشپړې برابري پر ځای انعامونه بايد د خلکو د ټولني ارزښت سره سم ځانگړي شي.

د دې پرېکړه به څوک کوي، چې کوم کس ټولني ته ارزښت لري؟، ټولنه فرد نه ده او خپل ارزښتونه لري. خلک نه شي کولی ارزښت هغه څه ته منسوب کړي، چې خپل ارزښت نه لري. يواځې افراد ارزښتونه لري او دا ارزښتونه په پراخه کچه توپير لري او په حقيقت کې په دې کې شخړې وي. د خلکو يوه ډله ممکنه سوک وهونکو ته ارزښت ولري او ممکنه ده، چې څه خلک د وایلن غېږونکي لوبغاړي ستاېنه وکړي. دا ناممکنه ده، چې ووايو کوم يو ټولني ته لوی ارزښت وړاندې کوي، ځکه چې د مختلفو

خلکو د خوشالی خوښي نشي اندازه کېدی. مونږ څنگه کولی شو، د نرس، قصاب، د ډبرو کان کې کارکونکي، قاضي، غوټه کوونکي، ماليه انسپکټر او د ژوند ژغورونکي، دوا ايجاد کونکي يا د رياضی د يو پروفیسر په اړه فېصله وکړو، چې په دې کې د ټولني د پاره د ټولو نه د لوی ارزښت څوک دی؟

د وړتيا له مخې ویش

د برابريو بل وړاندیز دا دی، چې انعامونه باید د لیاقت پر بنسټ ووېشل شي، مگر بیا د مختلفو خلکو د نسبي وړتیا پرېکړه کولو لپاره، کومه بې ځايه لاره شتون نه لري، یا دوی ته څنگه انعام ورکړي. مختلف خلک ممکن مختلف نظرونه ولري، چې مختلف مهارتونه څومره گټور دي.

حتې بیا هم د دې پرېکړې کولو کې عملي مسلې شتون لري، چې څومره وړتیا په کې شامله ده. ایا د هغه چا سخت کار ته باید انعام ورکړل شي، څوک چې کلونه سخت کار کوي، مگر ناکام کېږي. څوک چې په ملیونونو ډالر راوړي باید مجازات شي، ځکه چې د هغه عمل د خوښۍ حادثه ده. مور نه غواړو چې څوک داسې بې گټې کار ته وهڅوو، اقتصادي پرمختګ د هغه څه ارزښت لوروي، چې مور یې تولید کوو او هغه قربانی کموي، چې په دې کې کېږي. د شخصي قربانی په بدل کې خلکو ته انعام ورکول، یوازې قرباني هڅوي، نه د نورو خدمت. هېڅ اقتصاد په داسې اصولو نشي چلېدلی. هغه بازار، چې انعام ورکوي د تولیدونکو اخلاقي او شخصي وړتیاوې نه منعکس کوي او نه هم هغه وخت او هڅې، چې دوی بازار ته د خپلو توکو او خدماتو په راوړلو کې مصرفوي. دا مهمه نده، چې ایا دا عاید کلونو هڅو او پانګوونې ته اړتیا لري، یا د نېکمرغه حادثې پایله وه، مگر د بازار انعامونه هغه خوند او ارزښت منعکس کوي، چې خلک یې نورو ته وړاندې کوي. پېرودونکي تولیدونکو ته د هغو توکو او خدماتو لپاره پیسې ورکوي، چې دوی یې تولیدوي، ځکه چې دوی د دې محصولاتو ارزښت لري او په دې رېښتیني معنی کې، د بازار انعامونه په هغه ارزښت پورې اړه لري، چې خلک د ټولني نورو غړو ته وړاندې کوي. دوی د تولیدونکو بریالیتوب او هوښیارتیا او د مصرف کونکو شمیر منعکس کوي، چې د دې خدمت غوښتنه کوي او ددې شیانو شدت او اهمیت غواړي.

د اړتیا سره سم ویش

یو بل برابر وړاندېز دا دی، چې وسیلې باید د ضرورت سره سمې ووېشل شي. مگر بیا څوک پرېکړه کوي، چې ضرورت یا اړتیا څه شی ده؟، هېڅ ښکاره کرښه شتون نه لري، چې ضرورت اړمن د نا اړمنو خلکو نه جدا کړي. خلک له بېلابېلو حالاتو سره مخ دي،

بېله شتمني او عايد لري، خو بې وزله خلك ډېر دي، دوی په ښه يا بد ځايونو کې هم ژوند کوي، مختلف فزيکي او رواني وړتياوې لري او په مختلفو ځايونو کې د مختلفو خلکو سره کار کوي، دا غير مالي کټي، لکه په ښه چاپيريال کې د ورته خلکو سره ښه دنده، اندازه کول ناممکن دي.

ايا خلک اړتيا لري يا نه؟، دا د قضاوت مسله ده او مختلف خلک به يې په بېلابېلو لارو ارزوي، د اړتيا پر بنسټ بيا وېش به يوازې هغه وخت ممکن وي، چې ځينې سياسي چارواکي د اړتيا په اړه پرېکړه او عمل وکړي. په هرصورت، په ازاده ټولنه کې خلک هېڅکله د دې توان نلري، چې دا ډول واک چا ته ورکړي، دا به تاسو ته ژوند درکړي، دوی به ازاد خلک پاتې نشي او د ځواک غلام به شي.

د اړتيا نه شتون په نورو باندې کوم مسؤليت رامېنځته کوي. د چا چې يوه گرده کار پرېږدي هغه نوې گرده ته اړتيا لري، خو دا په بل باندې هېڅ مسؤليت نلري، چې هغه ورته گرده ورکړي، نژدې خپلوان ممکن د مرستې لپاره اخلاقي او کورنۍ مسؤليت احساس کړي، هم د همدردۍ د جذبې نه متاثره کېدېشي، خو دا د هغوي ذاتي انتخاب ده. مور کولی شو دا ډول گامونه وهڅوو او ستاينه يې وکړو، مور بايد د يوې ازادې ټولنې خلک مجبور نه کړو، چې د نورو خلکو سره د مرستې لپاره قرباني ورکړي. ازاد اقتصاد د اجبار له لارې نه، بلکې د هغو ارزښتونو له لارې، چې مصرف کوونکي په مختلفو توکو او خدماتو کې ځای پر ځای کوي، توکي وېشي، چې د بازار اقتصاد بيا توليدوي. د مثال په توگه، که خلک د فارم څارويو په پرتله طبيعي شيان غوره کړي، يا که دوی په بوټانو کې سينډل واچوي، ورته شی واقع کېږي او د بازار اقتصاد دواړو سرچينې او ارزښتونه د ارزښتونو له لارې وېشي، چې خلک يې د نورو د خدمت کولو لارو په توگه بيانوي، دا ډول پرېکړې افرادو ته پاتې کېږي، دا مفکوره چې يوازې دولت پوهېږي، چې د کوم ملاتړ لامل کېږي په ازاده ټولنه کې رد کېږي.

د برابري/ مساواتو نور زياتونه

په برابري او ټولنيز عدالت باندې هر ډول تاکيد د ريښتيني، بدلېدونکي مفهوم او واقعيت د له منځه وړلو ناوړه پايلې لري. هغه بنسټيز اصول، چې يوه ازاده ټولنه جوړوي، لکه د قانون په وړاندې برابري، د دې نوې اصطلاح له مخې پټ يا کمزوري شوي دي. د طلاق سره، په درملنه کې برابري ممکن نه وي، د خلکو سره د ورته اړيکو له امله، مور له کارگرانو څخه په جلا توگه اخيستل شوي او هر پېرودونکي ته جلا مقدار ورکول کېده.

مادي خواهشات دوام لري

په داسې حال کې، چې حقيقي عدالت د شخړو د حل لپاره شتون لري، ټولنيز عدالت په حقيقت کې شخړې رامینځته کوي، کله چې يو دولت هڅه کوي، شتمني د ورتيا او اړتيا يا ارزښت پر بنسټ په يوه ټولنه کې بيا وېشي، دا په ډېرو خلکو او ډلو باندې خپل نفوذ کوي او دوی ټول دا دعوه کوي، چې دوی ته په اجر يا ثواب کې اضافه والی راشي، ځکه چې د دواړو تر منځ د تصميم نيولو حقيقي لاره نشته، سياسي شخړه د بې اساسه پرېکرو لامل گرځي. په پای کې، ظالم ځواک د هغو شيانو پرېکړه کوي، چې په بشپړه توګه د ازادې ټولنې سره مطابقت نلري.

اشخاص هم هڅه کوي، چې په نظام کې د ځان او کورنۍ د ګټو لپاره لارې چارې ولټوي، دا يقينا په شوروي اتحاد کې تجربه شوې ده، چېرته چې د اوسېدونکو يوه لويه ډله د دوی د ژوند کیفیت ښه کولو لپاره په ځينو غیر قانوني فعاليتونو کې ښکېل وو. د برابري جبري کېدل، دا خلک په هېواد کې په مجرمينو بدل کړي دي، کوم چې په عامو حالاتو کې قانون منونکي خلک دي.

د شتمنو خلکورول

د عايد او شتمنی نابرابري هم مثبت رول لري، د زياتو شتمنيو يا شتمنی ترلاسه کولو لپاره د خلکو هيله يوه پياوړې هڅونه ده، دا دوی هڅوي، چې غوره دندې ومومي، غوره شيان ايجاد بيا توليد او توزيع کړي، ترڅو د نورو خلکو ژوند ښه کړي، بډايه خلک د دې نوي محصولاتو د ازموينې چلوونکو په توګه مهم رول لري.

ډېر نوي محصولات بازار ته د عيش او آرامۍ په توګه راځي، پرته له دې چې ډله ايز بازار رامینځته کړي، دوي په لږ مقدار کې په لوړ لګښت جوړ شوي، نو دوي د شتمنو خلکو لخوا اخېستل شوي او ازمانېل کېږي. د دې خلکو فيډبک توليد کونکو ته وړتيا ورکوي، چې د محصول لپاره د غوښتنې کچه معلومه کړي او دا چې په دې کې چېرته او څنګه د ښه والي ضرورت ده. دوي ته د خرابو شيانو په اړه وړښي، د دې نه وړاندې، چې دوي يې په غټه پېمانه باندې توليد پيل کړي او دوي ته د دغه شيانو په لويه پېمانه باندې مارکيټ، د راوړلو لپاره د هغې معيار ښه کولو باره کې وايي. همداسې په لومړيو کې د خريدار په توګه د شتمنو بازار ته د تللو تجربه، هر چاته ګټه ورکوي.

هغه خلک چې شتمني يا لوړ عايد لري، هېڅ مهم ټولنيز رول نلري. دوی د نوي محصولاتو او خدماتو په چمتو کولو کې، د تجربې کولو وسيله لري، کوم چې انتخاب، وده او پراختيا هڅوي. دوی کولی شي د هنر، زده کړې او څېړنې پروژې سپانسر کړي، چې دوی فکر کوي حکومت له پامه غورځولي دي او د مالي منابعو په مرسته کولای شي، په خلکو کې د فکر نوې لاره پيدا کړي او د دولت د ظلمونو په وړاندې ودرېږي،

دا حکومت ډېر خطرناک گڼي، دا ټکي خورا مهم دي، چې مور غواړو يوه ازاده ټولنه ژوندی وساتو.

د سرمايي تخریب

هرڅوک د توليدي وسيلو څخه په برابره توگه د ښه استعمال قابل نه وي. هغه کسان چې کاروبار کول غواړي، هغوي ته به ددې وړ وي. که غواړئ له خپل کاروبار څخه گټه پورته کړئ، نو له تاوان سره لوبې وکړئ او توليدي وسيلې به په دې انداز کاروئ، د څه نه چې ښه او ارزان شيان جوړېدل شي، مگر بيا وپش به ددې ماهر کاروباريانو څخه وسيلې واخلي او نورو ته به يې ورسوي، د دې معنی دا ده، چې د پانگې (سرمايي) ضايع کول او د پانگې رامینځته کول، مگر پانگه هغه څه ده، چې اقتصاد توليدوي، دا چې څومره لږه جوړېږي، دومره پرې وسيلې لږ او هم داسې د ټولني اوږد مهاله خوشالي خامخا د زوال سره مخ کېږي. نابرابري هم د اقتصادي پرمختگ لامل گرځي، د بريالي توليد کونکو لخوا رامینځته شوی لور عايد د مقناطيس په توگه عمل کوي، خلک او سرچينې داسې ځايونو ته رسوي، چېرې چې ټيټ ارزښت ترلاسه کېدی شي او د لږ توليدي يا لږ ارزښت لرونکي کارونې څخه لرې وي، نوي خلک او سرچينې دې ته راجلب کېږي، چېرې چې دوی به په راتلونکي عايد کې ډېر څه اضافه کړي. دا يوه دوامداره، متحرکه او پرمختللي پروسه ده، هغه نابرابري، چې ډېری خلک يې وېره لري، په حقيقت کې هغه جذب دی، چې خلک او سرچينې هڅوي چې دوی په گټوره توگه وکاروي، په هر ځای کې سوکالي زياتوي. که مور د برابري په لټه کې شتمني له لاسه ورکړو، مور د پام وړ جذب له لاسه ورکوي او د راتلونکي ارزښت، عايد او وده، چې مور يې توليد کولی شو، له لاسه ورکوي. ډېر بې وزله خلک د خپل ژوند لپاره په دې مخکښ يا پرمختلونکي اقتصاد پورې اړه لري او دوی به پرته له استثناء سره مخ شي. مور څنگه کولی شو ټولنيز عدالت ووايو؟

مالیات او هوساينه

د شتمنی يا عايد بشپړ برابروالی يو ناممکن هدف کېدېشي، مگر بيا هم ډېری حکومتونه هڅه کوي، چې دې ته نږدې شي، د پرمختللو مالياتو سره سره، چې په شتمنو خلکو باندې د مالياتو لوړه کچه وضع کوي، مگر دا ماليات خورا زيانمن کېدی شي د تشبث او هڅو څخه د انعامونو په کمولو سره، دوی دا کټور فعاليتونه هڅوي او هغه کار او پرمختگ چې دوی رامینځته کوي.

دا ډول ماليه اکثراً په سپما او پانګونې مصرف کېږي، هر هغه ماليه چې په سپما باندې لګول کېږي، بايد د هغه خلکو لخوا کمه شي، چې پيسې په خپلو سوداګريزو فعاليتونو مصرفوي. دا هم يو نعمت دی، چې ټولې ټولنې ته خوښي راوړي، د پانګې په اړه د مالياتو نشتوالی په دې معنی دی، چې لږې سرچينې د توليدي شتمنيو د جوړولو لپاره کارول کېدې شي او همدارنګه په راتلونکي کې به د ټولې ټولنې هوساينه کمه شي. په ازاده ټولنه کې تجارت او تبادلې په خپله خوښه ده، توليد کونکي يوازې د محصولاتو او خدماتو په رامېنځته کولو سره پيسې ګټي، چې خلک يې غواړي او پيسې ورکولو ته ليواله دي. شتمن خلک له هيچا غلا نه کوي، دوی هېڅ ظلم نه کوي، مور غلو ته اجازه نه ورکوي، چې له مور څخه غلا وکړي، ځکه چې دا هم مادي نابرابری کموي، نو ولې مور حکومتونو ته اجازه ورکوي، چې دا کار وکړي؟.

پنځم څپرکی ازاد کار او تجارت

د ازاد بازار اقتصاد

د ازادې ټولې اقتصادي نظام د ازاد بازار اقتصاد دی، خلک په خپله خوښه د توکو او خدماتو د تبادلې وړ دي، دا ځینې وختونه په ژوندۍ بڼه وي، مگر عموماً د پیسو له لارې روان وي، په دې مسله کې خلک ازاد دي، چې پرېکړه وکړي، چې څنگه، کله، یا څومره ژر غواړي کار وکړي، پیسې مصرف کړي، پیسې خوندي کړي، یا سوداګری وکړي یا نه؟. هېڅوک باید په داسې یوه مسله کې مجبور نشي.

د مرستې اضافه کولو اصول

د ازاد بازار اقتصاد د بې قانونۍ په څېر یو څه نه دی، چې خلک کولی شي هر څه چې دوی وغواړي ترسره کړي، د دې تر څنګ به د نورو خلکو لپاره هم ځینې پایلې ولري. د هیچا ته زیان نه رسوي اصول باید عملي شي او د قانون یو چوکاټ باید شتون ولري، چې د ملکیت استملاک، د هغې ملکیت او تبادله، په خپل کار کې د خلکو حقونه او د قراردادونو پلي کول پوښي، دا اصول نه یوازې د خلکو په چلند باندې پلي کېږي، بلکه د ډلو، شرکتونو او فلاحی موسسو باندې هم پلي کېږي، د دولت رول د دې اصولو په تنظیم کولو سره د خلکو د هوکړې پلي کول هم دي، چې د خلکو ملکیت او ازادې خوندي کوي.

البته، دا رول محدود دی، دا اصول د کارموندنې مشورې ورکولو لپاره نه دي، بلکه د اسانتیا لپاره دي، داسې شی باید په لاس کې ونیول شي او هغه شی چې په هغه کې وي باید ورکړل شي، ترڅو د بازار اقتصاد د ځان ملکیت، تبادلې یا قرارداد د اصولو له امله خراب نه شي او د دې بنسټیزو اصولو سره مرسته کوي. د خلکو سره معامله. البته دوی د خپلې گټې لپاره د باور او خونديتوب پر بنسټ خپل انتخاب کوي، په همدې ډول د اقتصادي مرستو ډېره ستاینه کېږي او ډېر خلک له دې مرستو گټه اخلي.

د رضاکارانه تبادلې کټي

دا فکر کول اسانه دي، چې يوازې پلورونکي د کارموندنې څخه کټه پورته کوي، په پای کې کله چې يو څه ورکړل شي، دواړه په پيسو کې زياتېږي، مگر اخیستونکي په پيسو کې کمېږي. له همدې امله ځينې خلک فکر کوي، چې پلورونکي سخت دی او د خپل ځان په کټه دی، نه د نورو خلکو په کټه. دا فکر غلط دی، په پای کې د پيسو کټه څه ده؟، پخوا دا د پيسو، سرو او سپينو زرو سره تړاو درلود اوس دا د کلي په توگه لږ کارول کېږي، له پيل څخه تور او ارائشې توکي جوړ شوي، د کاغذ او ضعيف اسعارو څخه جوړ شوي پيسې هم په پراخه کچه کارول شوي، د هغې يوازينۍ کټه دا ده، چې روښانه توکي او خدمات د تبادلې له لارې ترلاسه کېدې شي.

په بل عبارت، دا د پيسو تبادلې يوه وسيله ده، يو پېرودونکی د دې په بدل کې يو څه يا خدمت ترلاسه کوي، بيا پلورونکي د دې په بدل کې مختلف توکي او خدمات ترلاسه کوي. نه ورکول او نه اخیستل دا معلومه ده، چې دوی کټه کړې، دوی به په بل ډول خوشحاله نه وي.

سوداگرۍ څنگه ارزښت پيدا کوي؟

دا څرگنده ده، چې د شيانو د ارزښت په اړه د انسانانو ترمنځ توپير شتون لري او همدا لامل دی، چې هرڅوک کولی شي د هغې په بدلولو کې کټه واخلي. يو پېرودونکی، چې په بازار کې د يو سوداگر څخه چرک اخلي، کولی شي هغه پيسې خوندي کړي، چې هغه يې د چرک سره په تبادلې کې مصرفوي. په هرصورت، سوداگر پيسې د چرک په پرتله خورا ارزښتناکه گڼي، کله چې سوداگر له دې پيسو څخه د روټۍ په څېر سپک شي اخلي، نو بيا دا خبره راځي چې سوداگر ډوډۍ د پيسو په پرتله خورا ارزښت ورکوي، راځي چې ټول د خپلې ازادې ارادې له دې بدلون سره موافقه وکړو.

په حقيقت کې مهمه نده، چې چرک، پيسې يا ډوډۍ څومره ارزښت لري؟، مهمه نده چې څومره توپير ولري، دا د هر چا په کټه نه ده چې دا يې تبادلې کړي. دوی ته داسې اصول ورکړل شوي، چې دوی پرې موافقه کولی شي، لکه د ملکيت، بشپړتيا او قراردادونو پورې اړوند اصول، چې دوی يې سوداگري کوي. دا اصل د ازاد بازار اقتصاد د بنسټ خلاف دی، ددې تر څنګ په هر پېر او يا ورکړه کې شريک د خپلې کټې په اړه پوره فکر کوي، له دې بدلون څخه هر څوک کټه نه اخلي، بلکې بل کس ته کټه رسوي.

البته، د دې اصولو په تعقيب، هرڅوک پرته له فکر کولو يا انديښنې پرته، نورو ته گټه رسوي. لکه څنگه چې د (ادم سمېت) نظر ده، څوک چې دوی ته لارښوونه نه کوي، که څه هم دوی خلکو ته شخصي گټې ورکوي، دوی د سوکالی په برخه کې مرسته کوي.

د دې پيسو په مرسته هر سړی کولی شي کار پيدا کړي، هغه مرسته ترلاسه کولی شي، نه يوازې د نورو سره، چې په بازار کې شتون لري، بلکې د هغو ميليونونو خلکو سره چې د هغو هېوادونو سره تړاو لري، چې مور يې په ژبه خبرې نه کوو، د هغه د کلتور او سياست هېڅکله نه منو، د هرې ډلې گټې لپاره يو شمېر ورځني پېرودونه ترسره کېږي. خلک مرسته کوي، ارزښت رامنځته کېږي، ښه شيان د انسان په ژوند کې راځي، انسانيت د سوکالی سره اوږه په اوږه ولاړ دی.

ترټولو مخکې گټه بېوزلو ته کېږي

د ازادۍ سره د بدلون سيستم دومره طبيعي او کتور دی، چې دا هر ځای کېږي. په هغو هېوادونو کې چې ازاد بازار د يوې نظريې پر بنسټ رد شي، په غير قانوني توگه د شتون اجازه هم ورکول کېدای شي. ډېری هېوادونه (چې ډېری اسيایي هېوادونه دي) خپلو اوسېدونکو ته، په شخصي او ټولنيزو چارو کې لږ ازادي ورکوي، مگر چيرې چې د اقتصادي ازادۍ خبره وي، ځانگړې ازادي ورکول کېږي.

بې له شکه چې د اسلامي نړۍ په لومړيو مستعمرو کې کار او تجارت ډېر مهم وو، په نړۍ کې د سوداگريزو لارو په پرانيستلو سره په اروپا کې د رنسانس دورې په اوږدو کې ډېره شتمني رامنځته شوه، چې په پايله کې يې مور د هنر، کلتور او تعليم په مصرف کې مرسته وکړه، د امريکا د سوکالی لامل له اروپا او چين سره سوداگريزې اړيکې دي.

خو دا يوازې بډايه نه و، هغه د انساني سوکالی څخه د هر څه څخه ډېره گټه پورته کړه. په کوم ځای کې چې اقتصادي ازادي تر لاسه شوې ده، د بې وزلو د ژوند کچه خورا لوړه شوې ده. لکه اقتصادپوه ملټن فريډ چې د متحده ايالاتو دی وايي. د روم په شاهي خونه کې د کورنۍ تشناب شتون داسې اسانتيا او هغه څه دي چې تصور يې نشي کېدی. پخپله د کارگر ته اړتيا نشته. ځکه هغه هم د اوبو راوړلو لپاره گمارل شوی و. د امپراتور روم غريبان په ډېر غريب حالت کې ژوند کاوه. حتی په نوي روم کې غريبان د کرمو يا سرو اوبو اسانتياوو په اړه انديښنه نلري.

د دې اغېزمنې په څرگنده توگه ليدل کېدی شي، چې څنگه په چين او هند کې د نړيوالې سوداگرۍ او بازار اصول رامنځته شوي او ډېری خلک له فقر څخه راوتلي دي. په مليونونو روښانفکره خلک د منځنۍ طبقې سره يوځای کېږي او د گرځنده

تليفونونو، تلویزیونونو او موټرو په څېر اسانتیاوې لري او زه ډاډه يم، چې دوی په سرو، گرمو او خاموشو دفترونو او فابریکو کې کار کوي، ددې پرځای چې په هر موسم کې په ځمکه کې کار وکړي.

څنگه شتمن شو

تولیدونکي د مصرف کونکي خدمتگار کېږي

په ازاده ټولنه کې، پېرودونکي باید غوره کړي. دوی باید د تولید کونکو لخوا په هېڅ شی مجبور نه شي. لکه حکومت یا د دوی پلویا، که څوک له ځان سره شیان ولېږي، د ډېر وخت لپاره یې ځان نه شي ساتلی، ځکه چې په ورته وخت کې، یو څوک کولی شي د یو څخه زیات پېرودونکي جذبولو لپاره، د دوی نرخونه غلا یا ټیټ کړي، په دې وخت کې نور پلورونکي ازاد دي، چې بازار ته ننوځي او د دواړو سره مقابله وکړي، چې هڅه کوي خپل اختلافات حل کړي.

د اقتصاد په ریښتیني بازار کې، چیرې چې د سیالي کونکو تولیدونکو سره د پېرودونکو د استثمار ځواک شتون نه لري. که دوی داسې شیان تولید نه کړي، چې خلک یې وغواړي او داسې کیفیت لرونکي شیان تولید نه کړي، چې پېرودونکي یې غواړي او هغه شیان په هغه قیمت کې تولید نه کړي، چې پېرودونکي ته زړه رابنګونکي وي، نو د دوی سوداګری ته به ډېر زیان ورسېږي، بنګار کولی شي، خلک باید د شرکت د ځواک په وړاندې هېڅ شی رامینځته نکړي، له بلې خوا تولیدونکي یوازې په سوداګری کې پاتې، ځکه چې دوی د خلکو غوښتنې سره سم بدلون موندلی دی.

همه نده، چې یو شرکت څومره لوی وي له سیالی سره مخ دی، یو لوی شرکت شاید ډېری مختلف محصولات تولید کړي او ډېره سوداګری کوي. په هرصورت، دا نه یوازې د نورو لویو شرکتونو سره سیالي کوي، هغه د یو شمېر نورو کوچنیو شرکتونو سره هم سیالي کوي، چې د سوداګری په یوه برخه کې یې ورسره سیالي کوله، څرنگه چې د کوچنیو شرکتونو لګښتونه کم شوي، دوی کولی شي د لویو شرکتونو شیان په ښه بڼه یا په ارزانه بڼه چمتو کړي. نوښتګر شرکتونه کولی شي داسې نوي محصولات رامینځته کړي، چې یو لوی شرکت کولی شي له یو څخه ډېر محصولات وکاروي.

اوس دا یوازې د لوی شرکت رامینځته کول دي، پرته له دې چې ډېرې پیسې مصرف کړي، انحصار په دې هڅه کې رامینځته کېږي، چې په لویه پیمانته شیان تولید کړي (یعنې په کم لګښت سره ډېر شیان تولید کړي)، خو د دې ډول معیشت خپل مصرف وي، د لویو کمپنیو چلول ډېر کران وي او هغه په خپلو پښو باندې په کرانه درېږي. د پوهې دپاره د پنځوس کاله زره غربي مجله د نظر نه تېره کړی، په دې وخت

کې، لږ شرکتونه د اعلاناتو لپاره کوچني پاتې دي، دا ټول د خپلو سيالانو لاسونو ته پلورل شوي، چې په پيل کې د دوی لخوا راوړل شوي، يا په ټيټه بيه کار ته ځي.

اقتصادي ځواک کې هېڅ محدوديت نشته

د نسلونو تر منځ د شرکتونو اقتصادي ځواک يا د هغو خلکو په اړه کوم محدوديت نه وو، چې دوی يې چلوي. خلک په ازاد اقتصاد کې شتمن کېدلی شي، مگر يوازې هغه وخت دوی شتمن وي، چې دوی د خلکو او د دوی پېرودونکو ته د خدمت کولو لپاره زړه رابنکونکي وي. په حقيقت کې، په هره ټولنه کې چې ډېره ازاده وي، دا يو عامه مشاهده ده، چې د يو نسل لاسته راوړنې په دريم نسل کې ضايع کېږي، هغه يو شرکت جوړ کړ او د خپلې کورنۍ لپاره يې شتمني ترلاسه کړه، مگر کله چې دريم نسل سوداگرۍ ته راغی، نورو شرکتونه له دوی څخه مخکې شوي.

دا يو ډېر عادلانه سيستم دی، د دې نظام پر ځای چې سياسي او اقتصادي واک د اشرافو په لاس کې وي او دوی ډاډه کوي، چې دوی او کورنۍ يې په واک کې دي. په ازاد اقتصاد کې هغه څوک، چې هوسيار او قوي اراده ولري، شتمني ترلاسه کولی شي، مگر يوازې په دې شرط، چې د نورو خدمت وکړي. د شتمن کېدو فرصت يوازې هغو کسانو پورې محدود نه دی، چې ملگري، کورنۍ يا گوند وي، څوک چې په حکومت کې وي او که نه، دا فرصت د يوې ځانگړې قومي يا مذهبي طبقې لپاره دی. په حقيقت کې، په ازادو ټولنو کې تر ټولو شتمن خلک کېوال دي، چې مختلفې تجربې او مفکورې راوړي او نوي شيان يا خدمتونه رامېنځته کوي، چې خلک يې اخلي.

چېرته چې يو ځواکمن حکومت وي، خپلو وگړو ته گټه رسوي، هلته سوداگر هڅه کوي، چې د خپلو گټو لپاره يې وکاروي. دوی بايد داسې قواعد رامېنځته کړي، چې سيالي کونکي په سوداگرۍ کې وساتي. يا يو بشپړ انحصار جوړ کړي. که څه هم دوی ځواب ورکړی، چې په دې توگه دوی خلک د غير معياري شيانو څخه وژغوري. د دوی اصلي هدف د بازار گډوډ کول دي، دا کار دوی ته داسې اجباري ځواک نه جوړوي، چې له يوې ازادې ټولنې سره سمون نه لري. حکومتونو ته دومره واک مه ورکوئ، چې بازار خراب کړي او انحصارونه رامېنځته کړي. بلکه، دوی د ازادۍ او ټکر غوښتنه کوي.

په وړيا اقتصاد کې بريا تل د سخت کار په اړه نه ده، هر څوک چې مرسته کوي بايد تاسو به وکولی شئ، هغه شيان او خدمات توليد کړئ، چې نور خلک يې غواړي او په ترلاسه کولو يې خوښ دي، دا د خطر معنی لري، دا د دې اندازه کول دي، چې خلک د کوم ډول شيانو پېرود غواړي، يا د توليد ټوله سلسله چمتو کوي، چې ډېری نور توليدونکي، کارگران او وېشونکي په کې شامل دي. دلته نسبتاً لږ خلک شتون لري، چې خطر او مسؤليت خوښوي. متشبثين، د غوښتنې او توليد سيستم مناسب پوره کول،

د سلسلې او هڅو مدیریت، دوی لوی خطرونه اخلي او که خلک د دوی شيان واخلي، نو دوی ته ډېره گټه رسېږي.

دا هغه شی دی، چې تولید او نوبت تضمینوي، دا تخليق نوي او غوره شيان راوړي او د هغې دوام زه امید لرم، چې دوی به هم شتمن شي، پخواني سوداگر څنگه شتمن شو او دا په دوامداره توګه غوره او اختراع کونکو او په ټوله کې ټولني ته گټه رسوي. اختراعات چې د خلکو کار خوندي کوي، یا د دوی په ژوند کې ښه شيان راوړي، دا د سوکالی راوستلو او د دولت خوندي کولو کې د حکومت د ښه تحکیم څخه ډېر ښه ثابت شوی.

پېرودونکي د توکو او خدماتو څخه گټه پورته کوي، کوم چې دوی نشي کولی پخپله ومومي یا تولید کړي. د بېلګې په توګه، د اغېزمن درمل جوړولو او د هغه د شتون لپاره ډېرې څېړنې او پوهې ته اړتیا ده، بې له شکه، هغه خلک چې کیمیاوي، بیولوژیکي او صنعتي مهارتونه نه لري، د دې توان هم نه لري، چې د سم فابریکې مهارتونو سره خپل درمل تولید کړي، حتی د محلي مخدره توکو تولید کونکي سره، هغه ممکن په خپل ذخیره کې ۵۰۰ درمل ولري، د دوی د اغېزمنتیا او د دوی عام زیانونو ځانګړې پوهه. مصرف کونکي په دې نه پوهېږي، نه دوی. حتی که دوی ته په خوراک، څښاک، پخلي او نورو ټولو شيانو کې ماهر وبلل شي، دوی به په ورځني ژوند کې هر هغه څه وکړي، چې دوی ورته اړتیا لري. سوداګر کولی شي پیسې راټولې کړي، مګر دوی د نورو په اساس دا کار نه کوي، کومې پیسې چې دوی ترلاسه کوي، د دوی په اختیار کې د دوی د پېرودونکو په استازیتوب دوی ته راځي، دوی د نورو خلکو په څېر بډایه کېږي. له خلکو مالیه مه اخلئ او یا یې استحصال مه کوئ او تر څو چې د خلکو خدمت وکړئ، دوی به شتمن وي. د گټې ترلاسه کولو لپاره دوی خپل پېرودونکي پېژني او د دوی اړتیاوو ته سترګې په لار دي، نو دوی تل د هغه څه په لټه کې دي، چې تر اوسه شتون نه لري. د پېرودونکو راضي کولو هڅې یو دوامداره پروسه ده.

ګټې او زیانونه

دا د گټې هیله ده، چې هغه چا ته انګېزه ورکوي، چې د خطر سره مخ وي، نویوالی راوړي، اداره کوي او نورو خلکو ته خدمت کوي.

د ازاد اقتصاد ډېری منتقدین د گټې مفهوم غلطوي، مګر راځئ چې ورسره مخ شو، مور ټول د گټې غوښتنه کوو، مور د بل ترلاسه کولو لپاره یو شی قرباني کوو، کوم چې مور ډېر ارزښتناکه ګڼو. د مثال په توګه، مور خپل وخت او هڅې د خپل کور پاکولو لپاره کاروو، د کور د پاکولو لپاره هره هڅه کوو، مور د پاکولو د هغه هڅې په

پرتله خورا ښه گڼو، دا توپیر زموږ په کټه دی، هېڅ مالي کټه مه ورکوی، خو په بل اړخ کې هم هغه شان دي، چې یو سوداگر خام مواد اخلي او یا داسې څه تولیدوي، چې د هغه د قیمت په پرتله په لوړه بیه پلورل کېږي، پرته له دې چې له کوم شی څخه جوړ شوی وي، ترڅو دا په ټولنه یا خیریه پروژه کې شامل شي. لکه د ښوونځي بورډ سره یوځای کېدل، موږ دا د خپلو موخو لپاره کوو.

دا هدف دادی، چې موږ غواړو د کاونډیو ټول ماشومان تعلیم یافته وکړو، او زموږ لپاره هم کټه ده، (پرته له پیسو). یو ځان منونکی چې د یو څه لپاره فکر کوي او هغه څه چې هغه یې نه خوښوي، یوازې د مالي گټې لپاره وي. دا خبره د منطق خلاف ده او ورسره سمون نه خوري.

کله چې په فرضیه باندې نیوکه وشي، نو هلته باید ورته خبره وشي، په حقیقت کې اټکل یوازې په مالي بازار پورې محدود نه دی، موږ ټول اټکل کوو. ځمکوال دومره سخت وي، چې داسې فصل غواړي، چې په بازار کې پلورل کېږي، موږ ښوونځي ته د زده کړې لپاره خو، زموږ لپاره به په دې سخته کې د کار موندل خورا اسانه وي، دا ټول اټکلونه دي. اټکلونه په مالي نړۍ کې خورا مهم دي، کښتۍ د بحر له لارې سفر کوي، مگر د بیبي شرکتونه او بیمه کونکي چمتو نه دي، چې د دې کښتو خوندي سفر پورې اړوند خطرونه او اټکلونه واخلې. ډېری وختونه نوي محصولات د اوږدې مودې قراردادونو پورې اړه لري. لکه د اکمالاتو قراردادونه، یا د فابریکې د تاسیس او مدیریت لپاره قراردادونه. یو ځان ته زیان رسولی شي، خو په سمه توګه بشپړ خطر نه اخلي، نو دوی نورو ته بلنه ورکوي، چې د دوی د سوداګرۍ ځینې برخه واخلې، دا هم یو ډول قیاس دی. ستاک بازار کې قیاس کوونکي د گټې اخیستنې د غوښتنې پراساس ونډې اخلي یا پلوري، د دې لپاره دا اړینه ده، چې دوی ته د فابریکې د برخې په اړه ډېره پوهه ورکړي، چې دوی ورسره تجارت کوي او په راتلونکي کې د دوی د فعالیت پوهه، دا پوهه په بازار کې ګټور معلومات راوړي او په چټکۍ سره سمې کچې ته د رجحان په راوستلو کې مرسته کوي، له دې پرته ټول بازار ځواب ورکوونکي او اغېزمن کېږي.

هغه څه مه ورکوی، چې تاسو یې لیوالتیا لرئ او خلکو ته کټه ورسوي، د خپلو شخصي گټو لپاره سخت کار مه کوئ، که ژوندي پاتې کېدل غواړو، له جسمي ضرر څخه ځان ساتل غواړو او د بدن ساتنه غواړو، نو زموږ لپاره یو ډول شخصي گټې ضروري دي. په هرصورت، سخت یو اخلاقي مفهوم وړاندې کوي، چې دا ښيي، چې یو څوک د حد څخه بهر شخصي گټې ښيي، کوم چې هغه نورو ته ورکوي، په یوه ازاده ټولنه کې پیدا کوونکي د نورو په مرسته خپلې شخصي گټې ترلاسه کوي.

سوداگرۍ او اړيکي

که څه هم دا خورا مهم دی، خو سوداگرۍ ټول ژوند نه ده. په هرصورت، په يوه ازاده ټولنه کې يو سخت کارگر سوداگر هم کورنۍ يا نورې گټې لري. د لوبو شوقونو، ټولگيو يا سازمانونو په څېر، چې هغه په ليوالتيا سره برخه اخلي. دا اړينه ده، چې يوازې د پلازمينې دوستانه هېوادونو ته وگورو، چېرې چې کورنۍ اړيکي خورا پياوړې وي او دا په اسانۍ پوهېدل کېږي، چې کورنۍ او د بازار اقتصاد په اسانۍ سره يوځای کېږي.

په سوداگرۍ کې د نورو خلکو سره د بې رحمۍ سره، د چلند کولو لپاره هېڅ توجيه نشته او د نورو د زيان رسولو لپاره هېڅ توجيه نشته او د «هېچا ته زيان نه رسوي» اصول تر پوښتنې لاندې نه راځي. کار د ازاد بازار اقتصاد په نورو لارو کې ټولنيزې اړيکي زياتوي، په دې کار سره خلکو ته مال او وخت رسېږي، چې کولای شي، په خپلو کارونو کې مصرف کړي. لکه د ديني، ټولنيزو سازمانونو يا ښو سازمانونو اهداف.

بازار څنگه کار کوي؟

د نرخ تړون سيستم

ډېری بازارونه د پيسو له لارې کار کوي، پرته له دې مستقيم بدلونونه کېدی شي. لکه څنگه چې شيان بدلېږي يا مارچه کوي، مگر پيسې دا اسانه کوي. يو پلورونکی کولی شي دا د ښه يا خدمت بدلولو لپاره وکاروي او بيا د ښه ارزښت ترلاسه کولو لپاره سپک توکي يا خدمات واخلي. دا په دې مانا ده، چې لور حجم ته اړتيا نشته، چې د ډوډۍ جوړونکي پسې وگرځي، څوک چې غواړي خپل وينستان مستقيم جوړ کړي. نرخونه عموماً په پيسو ښودل کېږي، قيمتونه د ارزښت معيارونه نه دي، ځکه چې ارزښت د هغه خلکو په ذهن کې شتون لري، چې ورسره تړاو لري او مختلف خلک ورته ارزښت ورکوي. هغه دا شرح منعکس کوي، د هغه تخليق چې يو شی د دويم شی بدلولو لپاره چمتو دی.

دا ستونزمنه ده، چې د نه شتون د اندازې په توگه ورسره مقابله وکړو او دا يوازې دا نه ده، چې تقاضا لوړه ده. لوړ نرخونه عرضه کوونکي هڅوي، چې دا غوښتنې پوره کړي، د لوړو نرخونو په ليدلو سره توليدونکي بازار ته ننوځي، ترڅو ممکنه گټه ترلاسه کړي او د تقاضا پوره کولو لپاره د کار او پانگې سرچينې کاروي، دا ډول تپت نرخونه په گوته کوي، چې تقاضا کمزورې ده او سرچينې بايد په ښه ځای کې وکارول شي.

په دې توگه دا په ازاد اقتصاد کې خورا ښه رول لوبوي، هغه ځای ته د سرچینو په راوستلو کې مرسته کوي، چېرې چې د دوی اړتیا زیاته وي او نه پرېږدي، چېرې چې د دوی شمېر ډېر شوی وي. هغه په بې ځایه مصرف کې او هم عاید ترلاسه کړي، د ډېرې کټې ترلاسه کولو لپاره، عرضه کوونکي باید داسې شیان جوړ کړي، چې لږ لگښت ولري. دا د سرچینو په ساتلو کې مرسته کوي یا ډاډ ترلاسه کوي، چې دوی په خورا کتور ډول کارول کېږي.

دا یوازې په بازار اغېزه نه کوي، بلکه ټول اقتصاد او په حقیقت کې په ټوله نړۍ اغېزه کوي. د مثال په توگه، فرض کړئ چې د تین نوی استعمال پېژندل شوی، نو د داسې توکو جوړونکي د تین غوښتنه پیل کوي، دوی اوس چمتو دي، چې د مخکیني نرخ څخه ډېر تادیه کړي. لور نرخونه اوس هغه شرکتونه دي، چې د تین پلورلو په لور روان دي او عمده پلورونکي اوس د دوی عرضه زیاتوي او په دې توگه دوی کولی شي د نرخ خدمت وکړي.

په دې توگه نرخونه ټول اقتصادي سیستم ته د توکو د کمښت اړوند معلومات وړاندې کوي. د نوبل جایزې گټونکي اقتصاد پوه (FA Hayek) دا د پراخو بین المللي اړیکو سیستم نومولی، چې په دوامداره توگه ښي، چې چېرې ډېرې پیسې مصرف کړي او چېرته لږ مصرف کړي او دا سیستم خلکو ته وایي، چې خپلې هڅې چېرته مصرف کړي.

بازار په غلطۍ نه خرابېږي

که تاسو د اقتصاد کوم درسي کتاب وگورئ، تاسو به دا تاثر ترلاسه کړئ، چې بازار د ورته عرضه کونکو تر مینځ په بشپړ سیالی پورې اړه لري، چې پېرودونکي ورته توکي پلوري، مگر دوی دا نه کوي، دا یوازې نظریاتي تحلیلونه دي، په حقیقت کې بازار بريالی دی، ځکه چې جوړونکي او تولیدونکي مساوي دي. که هرڅوک هر یو په مساوي ارزښت وکني، نو هېڅوک به سوداګري ونه کړي، که دواړه خواوې یو شان ارزښت په پام کې ونیسي، نو بیا یې د بدلولو پوښتنه نشته، یا که دوی هر یو عرضه کوونکي ته په ورته قیمت کې ورته شیان وړاندې کوي، نو بیا د پېرودونکي سره شخړه کېږي، د انتخاب کولو لپاره هېڅ شی نشته او هېڅوک به ونه شي کولی مقاومت وکړي، یا د داسې وړاندیز څخه ډېره گټه پورته کړي.

دا به د سوداګرو د فعال ساتلو لپاره کتور وي، دوی خپل محصولات د کټې لپاره ارزانه کوي، لکه د تولید اسانه ساتل، هغه څه چې خورا مهم دي، دا دي چې دوی دا کار کوي، ترڅو خپل ځانګړي شیان ښه کړي، دوی خپل توکي په مختلف ډول جوړوي، دوی خپلو پېرودونکو ته د هغو زرو شیانو پر ځای نوي او غوره شیان

ورکوي، چې دوی ورسره عادت نه وي او دوی دا بدلونونه خلکو ته په دې هيله معرفي کوي، چې پېرودونکي به واقعا دوی د نورو خلکو شيانو ته ترجيح ورکړي. دا کار ازاد بازار په داسې ډول په حرکت کوي، چې مصرف کونکي حيران کړي. جامد، ثابت او حرکت نه کوي. څنگه درسي کتابونه «عرضه» او «غوښتنه» گراف وايي، عرضه کونکي په دوامداره توگه ډېر زړه راښکونکي شيان رامینځته کوي او پېرودونکي په دوامداره توگه د غوره په لټه کې دي.

مرکزي پلان کول ناممکن دي

د حکومت هڅې چې اقتصاد پر مخ بوځي او هغه شيان رامینځته کړي، چې خلک يې غواړي، د بازار سيستم د متحرک کولو سره مقابله نشي کولی. د نوي والي د راوستلو لپاره پر دولتي انحصار کونکو فشار کم شو او دولتي مامورين په دې نه وو خبر، چې خلک په اصل کې څه غواړي، ځينې وختونه دوی کولی شي د خلکو د نظرونو په اړه د بحث کولو لپاره ارزونه ترسره کړي، مگر دا د بازار د دوامداره سيالی په وړاندې دريځ نه دی، په کوم کې چې د پېرودونکو پرېکړې د دوی د غوښتنې پراساس ساعت په ساعت توليد کونکو ته سپارل کېږي. د برياليتوب لپاره، له والدينو څخه غوښتل شوي، چې د دوی ترلاسه کونکي پوه کړي، دوی په ساعتونو ساعتونو انتظار نشي کولی، د خلکو د نظرونو په اړه د دوی د بسته بندۍ په اړه بحث وکړي، ځکه چې حکومتونه ټاکنو ته انتظار باسي، دوی هر وخت ناست وي، چې د پېرودونکي غوره توبونه، عرضه کونکي، د خامو موادو لگښت او مخلوط په اړه خبرې وکړي. د مثال په توگه د محلي ملکيت بازار پوهه، د املاکو مامور لپاره اړينه ده او دا چې کوم ډول پوښ تاسو خوښوي او دا نه يوازې په مياشتني اساس، بلکې په ورځني او يو ساعت کې. هېڅ مرکزي ځواک نشي کولی د بدلون معلومات په چټکۍ سره ترلاسه کړي، يوازې پرېږدئ، چې عمل وکړي، ترڅو دا معلومات بدل نشي.

ځينې خلک فکر کوي، چې د ازاد اقتصاد پلان بايد د يو مرکز سره نه وي. په حقيقت کې بازار خورا جوړ شوی دی. د ملکیتونو د لېږد او موافقو قواعدو په تعقيب، خلک کولی شي تجارت او مرسته وکړي او په ډېر ډاډ سره د نورو خلکو گامونو ته پام وکړي. بازار هم ډېر معقول دی، دوی د مليونونو خلکو محلي مهارتونه او پوهه کاروي، هغه خپل پلانونه جوړوي او د نورو د بدلولو پلانونو په نظر کې نيولو سره همغه خلک په کې راوړي، په ازاد اقتصاد کې د کنټرول شوي اقتصاد په پرتله ډېر پلانونه شتون لري، دا يوازې د دولت په کچه د خلکو په کچه ده.

د دولت لخواه تمويل شوي سوداگري

نن ورځ يو څو دولتونه شتون لري، چې پوهېږي دوی کولی شي خپل ملت د بشپړ توليدي فعاليت خاوند او په اغېزمنه توگه يې اداره کړي. د نړۍ ډېری اقتصادونه مخلوط اقتصادونه دي، چېرې چې دولتونه يوازې د يو څو صنعتونو مالکين وي او د پلان کولو، مقرراتو، سبسايډي، مالياتو او دولتي مشارکت له لارې د نورو توليد څارنه او اداره کوي.

په شلمه پېړۍ کې، په ډېرو هېوادونو کې صنعتي سکتور ملي شو، چې د ستراتيژۍ له مخې ورته ځانگړی اهميت ورکول کېده او ډېر هېوادونه لا هم د دغو صنايعو خاوندان دي او تر خپل کنترول لاندې يې لري. د مخابراتو، ترانسپورت، بانکدارۍ، افاديت، کانونو او ډېری نورو څانگو په شمول.

له بده مرغه د دې صنعتونو دولتي ملکيت تقريبا تل د دولتي انحصار لامل گرځي، دا ډول انحصارونه اکثرا دومره لوی وي، چې اغېزمن مدیریت يې ممکن نه وي. دا هېڅ توپير نلري، چې انحصار عامه وي يا شخصي، په هر حالت کې دا ضايع او ورو کېږي او په خورا لور لگښت کې خراب خدمت راوړي. دا صنعتونه په ستراتيژيک ډول مهم دي، دا بايد په دې معنی نه وي، چې دا دولت غوره کوي. په ډېرو شتمنو هېوادونو کې بانکونه شخصي ملکيت لري، په حقيقت کې د دولتي ملکيت په جوړولو سره به هغه کاروبار او کورنۍ، چې په هغې پورې اړه لري له منځه يوسي. سوداگريز شرکتونه حکومتونو ته د عرضه کونکو په توگه کار کوي، يا په مستقيم ډول د مصرفوونکو سره کار کوي، اوس په ټوله نړۍ کې د مخابراتو، ترانسپورت او گټورو خدماتو پراخه لړۍ وړاندې کوي. ډېری هېوادونو خپل دولتي شرکتونه خصوصي کړي دي، دوی پوهېدلي، چې د سيالي کونکو شرکتونو اړين خدمتونه، د خصوصي مهارتونو او شخصي پانگو په کارولو سره ښه گټه اخيستل کېدی شي، نو حکومتونو زده کړل، چې صنعتونه يې تر خپل واک لاندې وساتي، پرته له دې چې دوی يې تر خپل ملکيت لاندې راوړي، دوی په هر مهم شرکت (يا په نامه خصوصي شرکت) کې ونډه اخلي او کنټرولي يې، چې شرکت څه کوي او څوک غواړي په بورډ کې وي.

کله کله دوی ځانونه د هغه زرين ونډې خاوند گڼي، چې په اساسي چارو کې يې وروستی خبره کوي، په ازاده ټولنه کې د دا ډول اشغال مداخله رد کېدای شي، دا د دولت ملکيت يا استخراج معنی لري، کوم چې حکومتونو ته اجازه ورکوي، پرته له دې چې صنعتونه په کې شامل وي، پرېکړې وکړي. د دې لپاره چې د عامو خلکو په گډون هر هغه مالکان، چې په مشهورو شرکتونو کې يې خپل سپما يا تقاعد بند کړی دی، کولی شي خپل ملکيت بېرته ترلاسه کړي. د فساد فرصتونه هم شته.

خصوصي شرکتونه د حکومتي مقرراتو له لارې، په اغېزمنه توګه اداره کېدای شي. مقررات کولی شي د شرکتونو په استخدام محدودیتونه وضع کړي، یا دوی ته لارښوونه وکړي، چې دوی باید څه تولید کړي، څومره قیمت باید وټاکي، چېرته دوی باید خپلې پیسې مصرف کړي او چېرته دوی باید دندې رامینځته کړي، دوی باید خپلو کارمندانو ته څه ورکړي او ورته شيان. په خصوصي سرچینو باندې دا ډول کنټرول په هغو هېوادونو کې ډېر عام دی، چې خپلواک شوي دي. دا په بشپړه توګه د خصوصي ملکیت د اصولو خلاف دی، کوم چې په حقیقت کې د یوې ازادې ټولنې اساسي بنسټ دی.

نړیواله سوداګري

تجارت او امنیت

د خلکو تر منځ ازاد تجارت نه بغیر په هېڅ هېواد کې ښه تولید نه کېږي، ښه شيان هغه وخت رامینځته کېږي، کله چې خلک نړیوال تجارت وکړي. تجارت ولسونو ته دا فرصت ورکوي، چې په دې برخه کې تخصص ترلاسه کړي، هغه څه چې دوی کولی شي په ښه توګه ترسره کړي او خپل محصولات نورو هېوادونو ته ولېږدوي، ترڅو وکولی شي په ښه توګه کارونه ترسره کړي. د مثال په توګه د نړۍ د ګلانو ډېره لویه برخه د کینیا څخه راځي، چېرته چې خاوره او چاپیریال د دوی د ودې لپاره مناسب وي. چيلي، استرالیا او فرانسه د شرابو د ښه تولید له امله مشهور دي. هند د خپلو لوستو کارګرانو له امله نسبتاً ارزانه دی، چې د خدماتو او تولید په برخه کې یو مهم هېواد دی. د نړۍ خلک هڅه کوي، چې په یوه ځانګړې ساحه کې مهارتونه ترلاسه او پانګه پر مخ بوځي. د دې په څېر، هغه وسایل چې د تولید لګښتونه کموي او ډېر اغېزمن کېږي. همدا لامل دی، چې په یو هېواد کې د خلکو ارزښتونه یو شان دي، که څه هم توپیر نه لري، د مختلفو خلکو په ارزښتونو کې ژور توپیر شتون لري، د دې دلیل لپاره، د سوداګرۍ له لارې د ګټو شریکولو لپاره ډېری احتمالي فرصتونه شتون لري. د مثال په توګه، په منځني پېړیو کې اروپایي سوداګرو د چای په څېر د شيانو لپاره لوړه بیه ورکړه، کوم چې په اسانۍ سره په هند او چین کې په پراخه کچه تولید کېدای شي، یا د سوېلې لپاره، چې په منځني ختیځ کې ارزانه او عامه وه. لږ خلک غوره کوي، چې د نړۍ نیمه لار سفر وکړي، ترڅو د وینس کلتور یا د تایلینډ کلتور وګوري او حیران شي، چې دوی د خپلو هېوادونو څخه څومره زده کړي.

د ټولو هېوادونو لپاره یوه ازاده ټولنه پرانیستل شوه، دا د تجارت غوره ګټه ده او حقیقت دا دی، چې تجارت د سوکالی په وده کې مرسته کوي، د دې بديل امنیت له امله، هېواد هڅه کوي د نورو هېوادونو د توکو د واردولو په مخنیوي سره د خپلو

عرضه کونکو ساتنه وکړي، په ورته ډول ملکي عرضه کونکي گټه پورته کوي، په هرصورت دا ډول ملکي مصرف کونکي ښه يا ارزانه توکي او خدمات ترلاسه کوي، چې د بهرنیو هېوادونو څخه نه راځي. دوی د دغو ملکي تولیدونکو توکي په لوړه بیه اخلي، دوی لږ انتخاب لري او دوی د بې گټې شیانو لخوا پرمخ وړل کېږي.

امنیت بې ځایه مصرف ده

کله چې یو هېواد په کور دننه داسې محصول جوړوي، چې په گاونډیو هېوادونو کې په ارزانه او ښه توگه تولید شي، باید خپلې سرچینې زیاتې کړي (د چاپیریال د منابعو په مرسته)، په سکاټلنډ کې د یخني له امله انکور کرل کېږي، خو په فرانسه کې چې هلته نشته، طبیعي وده په ساحه کې دېرش سلنه مالیه شتون لري. اوس ولې خپلې سرچینې، لکه وخت، پیسې او هڅې ضایع کوئ، مگر بل څوک کولی شي، په ښه يا ارزانه سوداګرۍ خلاص کړي؟ په دې کې د حیرانتیا خبره نه ده، چې یو تولید کونکی چې ښه کارکردګي وښيي، نو بیا د هغو محدودیتونو، کوټې او تعرفو له امله چې په کارګرانو یې لګولي وي، نورو هېوادونو ته د خپلو تولیداتو د لېږلو پر وړاندې خنډ ګرځي. سوداګریزې جګړې د هیچا په گټه نه دي، که ټول خنډونه لرې شي او خلکو ته اجازه ورکړل شي، لکه څنګه چې دوی وغواړي تجارت وکړي، دا ډېره ښه ده، مگر دا د دواړو هېوادونو د غریبو خلکو لپاره هم ډېره ښه ده، چې د ارزانه عاید څخه گټه پورته کړي.

د مهاجرت په برخه کې هم همداسې ده، په ازاده ټولنه کې حکومت د هېوادونو ترمنځ د خلکو پر تک راتګ بندیز نه لګوي. مهاجرین له ځانه سره انرژي او نوي فکرونه راوړي، نه یوازې هغه هېوادونو ته، چې دوی ځي گټه کوي. د بېلګې په توګه هغه کسان چې اروپا او شمالي امریکا ته تللي، ډېره خوښي یې پیدا کړې. هغه محدودیتونه چې په تېرو وختونو کې لګول شوې، د زده کړې لپاره اسانۍ نه کوي او کولی شي جدي ستونزې رامینځته کړي، چې لنډمهاله وي، خو که کوم خلک په ازاده ټولنه باور ولري، نو دا موضوع دې حتمي وپولي.

په عمل کې وړیا سوداګر

په هغو هېوادونو کې، چې د ازاد تجارت سیستم شتون لري، دوی په چټکۍ سره وده کوي او د هغو هېوادونو په پرتله ډېر خوشحاله دي، چې دا سیستم نه عملي کېږي. د هانګ کانګ او سینګاپور په څېر کوچنیو سوداګریزو ښارونو ته کورو، په ښار کې ډېری طبیعي زېرمې شتون نه لري، په ۱۹۶۰ لسيزو کې، دوی د کارابین او افریقا د ډېرو هېوادونو په څېر بې وزله وو، سره له دې چې دوی ډېرې ښې

سرچينې درلودې. د سوداگرۍ او اقتصادي ازادۍ له امله دوی شتمن شول. د سوداگرۍ ډېرښت په نړۍ کې بې وزلي خورا کمه کړې ده، ځينې خلک استدلال کوي، چې بهرنۍ پانګونې ته اجازه ورکول، په ځانګړې توګه د نورو هېوادونو پانګونه به د ځايي خلکو د استحصال سبب شي. لکه د «خوږو پلورنځي» په څېر، چېرې چې جامې جوړېږي. داربستيا ده، چې هېڅوک بل په هېڅ فابريکه کې کار کولو ته مجبور نه کړي، خو ځينې خلک د دې پر ځای چې د تېنچون نمر تر پوښې لاندې سخت کار وکړي، په داسې حال کې چې ګټه يې کمه او ناڅرګنده وي، په فابريکه کې کار کولو ته ترجيح ورکوي. د ويتنام په څېر هېوادونو کې، چېرې چې غير ملګي پانګه اچونه پيل شوې، فابريکې د سکوترونو، ټلويزيونونو او نورو تاسيساتو مالکيت پيل کړی، په لومړي سر کې دوی هم ښه نه و.

د نږدې هر څه لپاره، لکه ګرځنده، يا لاسي کمپيوټر، مهارتونه او بصيرت شتون لري، چې ټوله نړۍ يې نه شي راټولولی. ډيزان کولو والا به په کاليفورنيا کې مېشته وي، په هانګ کانګ کې به يې د جوړولو هڅې روانې وي او په چين کې به بشپړې شي، په هغه صورت کې چې کوم فلزي يا سپک څېز کارول کېږي، کېدای شي د هغه کان کېندنه په اسيا، استراليا يا جنوبي امريکا کې ترسره شي او که دا شی د اوبو په الوتکه کې لېږل کېږي، نو هغه د يونان وي او که د هوا الوتکې وي. هغه په هالنډ پورې اړه لري او دا هم ډاډه ده، چې د دې کاروونکي به په ټوله نړۍ کې خوښ شي.

لکه څنګه چې خلک د نورو هېوادونو خلکو سره تجارت کوي، دوی ښه پېژني يا لږ تر لږه د دوی درناوی پيل کوي. د سوداګرو لپاره دا ممکنه نه ده، چې ځان د نورو قومونو او نژادونو څخه جلا وګڼي، د دوی د ګټې د زياتوالي لپاره دوی بايد د نورو سره د عرضه کونکو يا شريکانو يا پېرودونکي په توګه په مدني ډول تجارت وکړي. نړيوال تجارت پوهه، همکاري او سوله راوستې، خو ډېرې ګټې يې هم راوړې دي. په دې کې هېڅ د حيرانتيا خبره نه ده، چې ډېری ازادې او خلاصې ټولنې هغه دي، چېرې چې وړيا او خلاص تجارت ټولو ته نه ورکول کېږي.

شپږم څپرکی

ملکیت او عدالت

په څلورم څپرکي کې مو ولید، چې عدالت یوه ځانګړې مانا لري، هغه دا چې خلک باید له یو بل سره څه ډول چلند وکړي، د دې پر ځای چې د سولې دغه بهیر ځنګه د دوی تر منځ وویشل شي، په هر صورت، هغه اصول چې دا ټاکي، چې خلک ځنګه یو بل سره مخامخ شي، دا خورا ډېره ګرانه ده، د دې اصولو د ساتلو لپاره ځینې ارزښتونه او ټولنیز بنسټونه اړین دي، لکه ملکیت، د قانون اطاعت او د نورو خلکو حقونو ته درناوی.

شخصي ملکیت

د مالکیت معنی

دا هغه څه دي، چې کولی شي خلک بډایه کړي، د یوې ازادې ټولنې لپاره بنسټ دی. د املاکو مالکیت په دې معنی دی، چې تاسو یو څه له ځانه او په خپل ملکیت کې وساتئ او هغه شی دومره مهم دی، چې تاسو ته دا حق درکوي، چې له هغه څخه نور وکړي لږې کړئ. تاسو کولی شئ له هغې څخه خوند واخلي، تاسو یې په کرایه ورکولی شئ، تاسو یې پلورلی شئ، تاسو کولی شئ، چې هغه له منځه یوسئ، مګر ستاسو څخه یې نور څوک نشي اخیستلی، ستاسو ملکیت په غیرقانوني ډول نشي بې ځایه کولی. خلک کولی شي د ملکیت خاوندان وي. لکه جوړه، سوداګریزې ملګرتیا، شرکتونه، حکومتونه او عامه ټولنې.

املاک طبیعي یا د لېږد وړ شی نه دی، لکه کور یا ځمکه، دا کېدای شي یو څپز وي، چې د لېږد وړ وي، لکه د فارم څاروي، لاری یا د جامو یوه ټوټه، دا هم غیر طبیعي کېدی شي، دا فکري ملکیت هم کېدی شي. لکه د یو شی سوداګریزه نښه یا د کاپي حق، چې لیکل شوی، ثبت شوی یا د یو شی پټینټ چې ډیزاین شوی. د بل شرکت ونډه باید په دې کې اضافه شي، یا څوک ستاسو پور یا ستاسو سپما تادیه کوي، دا ځمکه د یوې ټاکلې مودې لپاره په اجاره ورکول کېدی شي، یا د راډیو سټیشن حق، د ځانګړي فریکونسي کارولو لپاره، دا اړینه نده، چې د ملکیت لپاره جامد یا فزیکي شی وي.

ملکیت پیدا کېږي هم، ترک یا جامې یو داسې شی دی، چې په هغې کې شیان ښکاره کېدی شي او نوې بڼه ورکول کېږي. وگړي نوی کتابونه لیکي، یا د بچتو نوی بڼه وړاندې کوي. ډیجیټل ټیکنالوژي یو شمېر گرځنده چینلونه رامینځته کړي، کوم چې د ملکیت نوي ډول دی.

دا هم مهمه ده، چې ستاسو په ملکیت کې ستاسو د بدن حق او ستاسو د کار څخه د خوند اخیستلو حق شامل دی، په یوه ازاده ټولنه کې له مناسب دلیل پرته وینه تویول یا بندې کیدلای نشي، دا تاسو نه مجبوري، چې سم کار وکړئ، نه هغه څه چې تاسو په خپل مهارت، وړتیا، پوهې یا هغې سره وړاندې کړي دي، اجازه نه ورکول کېږي، چې له نورو څخه پټ شي.

ملکیت او پراختیا

د ملکیت اداره دومره پخوانی ده، څومره چې انسانیت ده، که څه هم هېڅکله ورته ارزښت نه دی ورکړل شوی. اوس د روسیې او چین په څېر هېوادونو د فارمونو او فابریکو ډله ایز ملکیت تجربه کړی، مگر دا یوازې د عصري سوداګرۍ له امله ممکنه وو، چې شخصي ملکیت او د هغې ساتنه په خوښۍ سره ومنل شوه، ځکه چې دا د سوداګریزو هېوادونو په شتمنیو کې خورا ارزښتناکه توکي وو.

دا اسانه ده، چې پوه شئ، چې ولې دا داسې ده، د چاپیریال پوه (کیرټ هارډن) د ډله ایزې تراژیدي (د ډاکومن تراژیدي) په اړه لیکلي. کله چې خلک د ملکیت خاوندان شي، دوی د مالکیت پر ځای د هغې ساتنې او پالنې ته ډېره لیوالتیا لري. هر هغه ځمکه، چې شخصي ملکیت وي، د هغې په پرتله چې د ټولنې ملکیت وي، ښه اداره کېږي. د کورونو او بلاکونو عمومي ساحې اکثراً سخاوتمند او ضعیف وي. خلک نه پوهېږي، چې ولې خلک باید خپل وخت او هغې په هغه څه مصرف کړي، چې دوی یې مالک نه دي، ځکه چې دوی یو څه کوي کټه یې نورو خلکو ته رسېږي.

د ملکیت ساتنه او د ملکیت درناوی تولیدي پانګه جوړوي، د ځمکې خاوند په ډېر دقت سره تخم کړي، د حاصلاتو پالنه کوي او یا تراکتور اخلي، تر څو چې حاصل ترلاسه کړي، هغه د هغه ملکیت وي. سوداګرو ته په کار ده، چې په فابریکو او د تولید په لیکو کې پیسې بندې کړي، تر څو پرېکړه وکړي چې له دې مال څخه څنګه کټه واخلي او یا پوه شي، چې څوک یې د اخیستلو حق نه لري، که چېرې د ملکیت حقونه خوندي او درناوی یې وشي، نو د تولیدي پانګې نوي نسل ته وده ورکول کېدی شي او داسې به تولید وده ومومي، چې د ټولنې سره مرسته کوي، خو د نورو وگړو مال که پټ شي او یا له منځه لاړ شي، یا بل څوک دغه شیان واخلي، د هغه د مال په مرسته یو څه پیدا کېږي. د نوو خلکو لپاره هېڅ هڅونه نه ده پاتې، چې خپل مهارتونه، وخت، سخت کار او وړتیا په خپل تولید کې ولګوي او ټوله ټولنه به په دې توګه زیانمنه شي.

ملکیت او نور حقوق

په ازاده تولنه کې، چې که د خلکو لپاره کوم حقوق او ازادې وي، باید د ملکیت له ادارې سره غوره شي، د هېڅ حق او ازادې پرته هېڅ شخصي ملکیت شتون نلري. د بېلګې په توګه، خلک حق لري چې رایه ورکړي، له نورو سره ګډې ټولنې جوړې کړي او په سیاسي بهیر کې برخه واخلي. که شخصي ملکیت نه وي، نوماند به څنګه خپل ټاکنیز کمپاین پرمخ وړي؟، دوی د خپل پیغام د رسولو لپاره د غونډې تالار کرایه کولو، اعلاناتو چاپولو او خپل نظر خپرولو غوښتنه وکړه، خو که د غونډو ټول ځایونه د حکومت ملکیت وي، چاپي او کاغذي پیغام رسونې د حکومت تر واک لاندې او د حکومت ملکیت وي، نو په ښه توګه یې مخه نیول کېدای شي، چې یو کانديد په حکومت او د هغه پر تکلارو نیوکه ونه کړي، دا هم بده خبره ده، چې ولس د خپلو شتمنیو خاوندان نه دي او حکومتونو ته دا ګرانه نه ده، چې خپل منتقدین په زور یا بندیان کړي. (دا د افسوس خبره ده، چې دا مثالونه خورا عام دي).

له عدالت پرته د شتمني ورکولو ناشوني ده، که ته د خپل بدن حق نه لرې، ستا مزدوري او شتمني به له جبران پرته نه اخیستل کېږي، که غل د خپل بدن حق نه لري، نو کولای شي، چې پرته له کوم دلیل څخه ضبط، بندي او یا ووژني. که د محنت کولو حق نه لرې، نو ته به هم غلام جوړ شي، که تاسو په خپل ملکیت کې حق نه لرئ، نو تاسو به لوټ شئ او د بې انصافي ثبوت به شتون ونلري.

د ملکیت اخلاقي ګټې

د دولت او نورو خلکو د ظلمونو په وړاندې، د خلکو د ساتنې لپاره د مال او ملکیت د حقونو ساتنه تر ټولو غوره لاره ده، هغه خلک چې د ملکیت حق لري، د خپل ځان د ساتنې لاره پخپله جوړوي او په خپله پرېکړه کوي، خپل پلانونه جوړوي، د خپلو غوښتنو پوره کولو یا د خپل نظر څرګندولو لپاره، ترڅو نه حکومت او نه د چا لخوا د نورو څخه ګټه پورته شي، بې دلیل هېڅ شی نه اخلي.

د مالکیت اصول او د راتلونکي تجارت یا تبادلې په مخ کې، د متقابلو ګټو په هیله د خلکو سره په مدني توګه د مرستې لاره رامینځته کوي. دا خلکو ته دا وړتیا ورکوي، چې د موافقو اصولو سره سم د شخړې، تاوتریخوالي یا جبر پرته یوځای ژوند وکړي، طبیعي سرچینې او د دوی د کار میوه شریک کړي.

ملکیت نه یوازې ملکي مرستې چمتو کوي، بلکې دا مرستې د هر هغه چا لپاره اړین دي، چې غواړي خپل وضعیت ښه کړي. خلک نشي کولی هغه څه ترلاسه کړي، چې دوی یې په زور سره غواړي، ملکیت له یو ځای څخه بل ځای ته لېږدول کېدی شي. پلورل، کرایه، وېشل، اجارې یا د خیرات په توګه ورکول کېدی شي، مګر یوازې د

مالک په خوښه، هر هغه ټولنه چې ډېره ازاده ده، د دې مهم حق د ساتنې لپاره کلک ميکانيزم لري. د پورونو د ورکولو او د قراردادونو د اجراء او د اصولو په اړه. د ازادو خلکو په نظر له يوه ځای څخه بل ځای ته، د منابعو د انتقال يوه ډېره اخلاقي طريقه ده، چېرته چې دوی په زور او يا د غلا يا درغلی له لارې نه اخيستل کېدای شي.

د ټولني سره د گټو تړون

هغه نه يوازې هغه کسان دي، چې په مالکيت باور لري، بلکه هغه څوک چې د دې ټولو شيانو څخه گټه پورته کوي، ټوله ټولنه به د پيسو لېږد او سوداگرۍ ته وده ورکولو له لارې گټه پورته کړي. د بېلگې په توگه، د ښار اوسېدونکو ته، چې خپله ځمکه نه لري، د ځمکې د خاوندانو له خوا خواږه ورکول کېږي، چې خپل حاصلات کړي او له پېرودونکو سره د دوی په خوښه سوداگري کوي او د همدې لپاره، د ځمکې خاوندانو ته د دوی د حاصلاتو حق ورکړئ او دا د هغو هېوادونو پای دی، چېرې چې د ملکيت حقونه خوندي نه دي. لکه څنگه چې (رابرټ موکابي) په زيمبابوې کې، چېرې چې خلکو ته ډاډ ورکول کېږي، چې دوی د لومړۍ کرښې کارگرانو ملکيت ځمکې غصب کړي، له هغه وخته چې لومړۍ غير موجود (اکټره) د ځمکې خاوندان وټېټېدل، پای يې د ډېرې سوکالي په بڼه راغی، مگر لږ سوکالي. د مالکيت له ښکاره گټو پرته، توليد کم و او د ښار اوسېدونکي د خوراکي توکو سخت کمښت درلود.

په ازاده ټولنه کې د خلکو د ملکيتونو د حقوقو ساتنه، د دولت مهم مسووليت دی. دا ډول خلک د جنايتکارانو، زورواکو او شتمنو اشرافو له ظلم څخه خوندي دي. د هر چا گټې د شخصي ملکيت مديريت پر ځای، په ټولنه او ټولنيزو مرستو پورې تړلی دی، هر څوک د ملکيت حقونه ترلاسه کوي، چې د ملکيت سرچينو غوره مديريت او کارول تضمينوي او په دې توگه توليدي او ساختماني پانگه هم پر مخ ځي. په يوه ازاده ټولنه کې شتمني، په يوه نيمه برخه کې کوم خاص احسان نه کوي، دا د هرچا لپاره خلاص دی او هرڅوک کولی شي ترې گټه پورته کړي.

د عدالت اصول عدالت ترلاسه کول

عدالت د قانون په اصولو پورې اړه لري، چې اجر او سزا ټاکل کېږي، دا زموږ د عام انساني احساس پر بنسټ ولاړ دی، چې د خلکو د کړنو پر اساس ترسره کېږي. د بېلګې په توګه، که یو څوک د چا د ضرر اراده وکړي، نو د خلکو اکثریت به په دې خبره متفق وي، چې چا ته یې ضرر رسولی وي، نو د تاوان د ورکولو لپاره یې هغه ته بلنه ورکوي او د هغه د جرم د سزا غوښتنه کوي.

د عدالت اصول هغه څه نه دي، چې موږ یې د ځان لپاره جوړوو، دا زموږ د طبیعت برخه ده، ځینې خلک په دې باور دي، چې دا طبیعي قانون موږ ته زموږ د خالق له خوا راکړل شوی او زموږ دین زموږ دین دی. د نوبل جایزې ګټونکي اقتصاد پوه او فیلسوف (ایف هایک) نظریه په ودې ولاړه ده، هغه استدلال کوي، چې د عدالت اصول موږ ته ځکه راوړل شوي، چې ټولنیز حکومت موږ سره په یو ځای کې مېشته کېدو کې مرسته کوي، په کومه طریقه، چې دوی مخ په وړاندې تللي داسې ښکاري، چې موږ د عدالت طبیعي احساس لرو، موږ سره د یوې بريالۍ ټولنې په راوستلو کې مرسته کوي. که په موږ کې د انصاف او عدالت احساس داسې نه وي، لکه خلک چې لوټ او وژل کېږي او په دې اړه کوم ګام پورته نه شي، نو ډېر وخت به ژوندی پاتې نه شو. د ازادې ټولنې مقننه قوه، یعنې مقننه شورا او قضایه قوه، د عدالت غوښتنه نه کوي. هر هغه اصول چې دوی یې ښه کوي، د هغه اصولو څخه غوره کار نشي کولی، چې زموږ د طبیعت برخه ده، څومره چې دوی کولی شي سخت وساتي، دا د دې لپاره کافي دی، چې د عدالت اصول څه شی دی.

دوی د عام قانون یا محلي قانوني سیستم په عمل کې پلي کېدی شي. د خلکو تر منځ شخړې، لکه د ګاونډیانو تر منځ د سرحد او دیوال شخړې، باید محاکمو ته راوړل شي. محکمه د قضیې وضعیت په پام کې نیسي او کوري چې هره پرېکړه عادلانه ده، د محدودیت کومه بله شخړه په ډېری شرایطو کې ورته ده او محکمه د یوې عادلانه پایلې موندلو لپاره د یوې هڅې غوښتنه کوي. دواړه اصول په نویو شرایطو کې لوبې کوي، چې د اوږدې مودې لپاره منل شوي نه دي او د ازموینې د یوې اوږدې پروسې له لارې په تدریجي ډول یو ګډ پوهاوی رامینځته کوي، چې کوم ډول عمل عادلانه ګڼل کېږي او کوم ډول غیر عادلانه دی.

عدالت، قانون، اخلاق او برابري

په ازاده ټولنه کې د عدالت د اصولو اساسي ځانگړنه دا ده، چې په ټولو يو شان پلي کېږي. هر هغه څوک چې په ورته حالت کې وي، دوی د ورته چلند غوښتنه کوي. قانون او عدالت تل برابر نه وي. د بېلگې په توگه، قانون تل د خلکو سره يو ډول نه چلېږي. اشرافيان په ښکاره ډول دوی رامینځته کوي، ترڅو د خپلو ملگرو سره مرسته وکړي او خپلو دښمنانو ته زیان ورسوي، دا غیر عادلانه قوانین دي.

دا ډول برابري د قانون په توگه نه دي. دا حقیقت چې ځینې خلک بډایه او ځینې غریب دي په ټولنه کې بې انصافي نه کوي. هغه ټولنه چې په برابري باور نه لري د هغې ټولنې په څیر عادلانه ده، چې په برابري باور لري. په هرصورت، دا باید په پام کې ونیول شي، چې خلک د زور په واسطه خپل ملکیت نه ترلاسه کوي، دوی په سمه توگه عمل کوي.

د خصوصي ملکیت ځینې منتقدین ادعا کوي، چې د ملکیت پیل یوازې د غلا پر بنسټ دی. دا مه هېروئ، هغه کسان چې په داسې ځمکه کې د ځمکې ادعا کوي، چې د کارونې یا اړتیا وړ نه وي، نو دوی باید هېڅ تاوان ونه کړي، که دوی په دې کې کرل شوي قیمتي منرالونه وکاروي، یا له هغې څخه ترلاسه کړي، نو دوی خوشحاله دي. همدا ډول حالت خراب نه شو او بې انصافي ونه شوه، په همدې ډول، چې یو سوداگر نوی محصول یا نوی عمل ایجاد کړي او پېرودونکی یې په خونې سره واخلي او شتمن شي، هیچا ته به زیان ونه رسېږي. برعکس، دې اختراع څخه ټولې نړۍ گټه وکړه.

د عدالت پلي کول

د یوې ازادې ټولنې اصلي موخه د زور کارول کمول دي. په هرصورت، د عدالت پلي کول اړین دي. که خلک نورو ته زیان رسوي، نو موږ غواړو چې دوی جریمه یا بندي شي، دا د مجرم په وړاندې د ځواک کارول معنی لري، ایا عدالت په زور راوړل کېږي. یوه ازاده ټولنه دا ستونزه په داسې ډول حل کوي، چې ملکي چارواکو ته د ظلم واک ورکوي، یوازې دوی کولی شي، خپل ځواک وکاروي او هغه هم یوازې د عدالت پلي کولو او د بهرنیو او داخلي دښمنانو څخه د خلکو د ساتنې لپاره، نور خلک د زور کارولو اجازه نه لري.

که حکومت غواړي، چې په واک کې خپل انحصار وساتي، نو دا باید بیا په کلکه محدود کړي او یو انسان په غیر احساساتي ډول د جبر کارولو لپاره د باور وړ نه دی. د شخصي گټو لپاره یې د کارولو ډېر خطر وي.

د دې لپاره د ازادې ټولنې قضايي سيستم، داسې قوانين جوړوي، چې د جبر کارولو په اړه د چارواکو واک محدود وي. د بېلگې په ډول، د چارواکو د تفتيش او مديريت په واکونو او همدارنگه د قضيو د ترسره کولو څرنګوالي او د مجازاتو څرنګوالي په اړه، سخت قواعد پلي کېدې شي. ميتودولوژيکي اصول په دې پورې اړه لري، چې څنګه پرېکړې کېږي، نه دا چې کومې پرېکړې کېږي. د دې اصولو مراعات د قضايي کار لپاره اړين دي، چې سم او عادلانه وکښل شي.

عدالت ته ګواښونه

دا چوکاټ بايد پياوړی شي، تر څو چارواکي د خپلو ظالمو زورواکو په مرسته پر ولس ظلم ونه کړي، دا چوکاټ په اسانۍ سره له منځه وړل کېدې شي، ترڅو هغه خلک چې باور لري، د عدالت لپاره دا کار کوي، خلاص شي. د مثال په توګه، قاضي په دې باور دی، چې د هغه کار سمه پایله راوړې ده، د دې پر ځای چې له طريقي سره تړلي اصول تعقيب کړي، قضايي فعاليت د قضاوت په اړه د قاضيانو شخصي نظر لوړوي، د محکمې دغه اقدام هم غير متوقع دی، يعنې د يو ځانګړي قاضي له مخې د جرم لپاره مختلفې سزاګانې ورکول کېږي او هغه خلک چې په واک کې وي، د محکمې په پرېکړو کې ډېر نفوذ لري، که قاضيانو ته رشوت ورکولی شي، نو د خلکو او هغوی ته ورکړل شوي سزاګانې بدلولی شي. په هرصورت، که چېرې د ميتود پورې اړوند سخت قواعد شتون ولري، کوم چې بايد په هر حالت کې تعقيب شي، نو دا ډول اغېزمن کم کېدې شي. دا توکي هغو کسانو ته مهم خونديتوب چمتو کوي، چې محکمې ته راځي.

يو بل ټکی چې د عدالت ادارې ته زيان رسوي، د ټولنيز عدالت مفهوم دی. حتی د شتمنۍ او عايد وېش هم د شعوري تخليق، ملکيت او عدالت له اصولو سره موافق نه دی. د برابر وېش د رامنځته کولو لپاره دا اړينه ده، چې د ځينو خلکو څخه ملکيت واخلي او نورو ته يې ورکړي. د ملکيت اصل ته خاتم ويل کېږي، چې خلکو ته دا حق ورکوي، چې خپل ملکيت وساتي او لکه څنګه چې وغواړي وکاروي. بيا که موږ چارواکو ته واک ورکړو هېڅوک به خوندي نه وي. کاروبار به هم تباه شي، ولې څوک بايد د ملکيت ترلاسه کولو لپاره خطر ونه واخلي، يا هڅه وکړي چې چارواکي يې ضبط کړي؟ ورته اصول، چې د املاکو ملکيت باندې پلي کېږي تل څرګند نه دي، ولې د ځمکې جعلي شتمنۍ د دې حق ترلاسه کولی شي، چې د ځمکې لاندې هر ډول معدنيات وکاروي؟، ولې اجازه راکوي، چې خلک د دې الوتکې له الوتنې منع کړم؟، زه ولې په خپل کور کې د فابريکې غلام يم، د لويکي له امله مې هوا خرابه ده؟، د دې شيانو قضاوت کول او په يوه ازاده ټولنه کې دوی تل د بې احساسه قاضيانو له محاکمې سره مخ کېږي.

طبيعي عدالت

په ازاده ټولنه کې د قانون جوړونه او د قانون تطبيق بايد د عدالت پر اصولو ولاړ وي، ځينې اصول د انسان په طبيعت کې شامل دي، يا له انسانيت سره نږدې تړاو لري او طبيعي عدالت بلل کېدای شي.

لومړی خبره دا ده، چې قانون بايد معلوم، واضح او ثابت وي، که هر وخت قانون په پټه تخريب يا بدل شي، نو بيا ولس نه پوښتنه کوي، چې ولې قانون ماتوي او يا هم له قانونه ځان نه شي ژغورلی.

له قانونه د خلکو خبرول مهم دي، چې قانون چېرته پلي کېږي او د قانون ماتولو پايله به څه وي؟. کومې ټولنې ته چې دا تصور کېږي، چې ازاده ده، هم د يولړ قوانينو لاندې ژوند کوي. لکه د ترهگرۍ پر ضد، يا د يو ځانگړي جرم په اړه، يا نورې څرگندونې د مختلفو موخو لپاره کارول کېږي او د هغو کسانو لپاره، چې په کوچنيو جرمنو کې ښکېل دي، بيا دوی ته سخته سزا ورکول کېږي.

دويمه خبره دا ده، چې د پخوانيو قوانينو سرغړونه نه شي کولی، دا په راتلونکو کړنو کې پلي کړي. په دوهم صورت کې به خلک د هغه عمل لپاره هم له قانون سره مخ شي، چې د عمل په وخت کې له شرعي پلوه سم وو او همدارنگه کومه ټولنه چې ازاده کتل کېږي، هغوی هم په دې کې ناکام شول. داسې انکېرل کېږي، چې په ۲۰۰۸ م کال کې، د انگلستان قانون، چې د ماليې د مخنيوي سکيمونه غيرقانوني کړي او په پخواني قانون کې ځينې تعديلات راوستل شو، چې په هغه وخت کې د قانون څخه سرغړونکي ۳۰۰۰ کسان د ماليې د نه ورکړې په تړاو محکوم شوي.

د عدالت دريمه قاعده داده، چې قانون د داسې شي په رامنځته کولو پابند نه دی، ځکه چې دا کار د خلکو لپاره ناممکن دی، تر څو چې کوم هېواد ازاد وگڼل شي، دوی په دې ازموينه کې هم ناکام شول. د قانون له مخې څوک په ودانې کې بدلون نه شي راوستلی، مالکان خامخا له قانون څخه سرغړونه کوي او د اندېښنې وړ خبره دا ده، چې ظالم حکومتونه په شعوري ډول داسې قوانين جوړوي، چې تعقيب يې ناشونی وي او خپل مخالفين په پښو ودروي.

د طبيعي عدالت بنسټيز اصول د بې گناهۍ مفهوم دی، تر څو چې مجرم ثابت نه شي، د مجرم په توگه ورسره چلند نه شي کېدای، تر دې وړاندې د هغه پر ضد دوسيه نه ده ثابته شوې، دا د چارواکو لپاره مهمه ده، چې جرم ثابت کړي، تر څو هغه ځان بې گناه ثابت نه کړي، دا کار حکومت ته ستونزمنوي، چې خپل دښمنان په درواغو تورن کړي، محکمه به د هر ډول سزا ورکولو دمخه ټول تورونه ثابت کړي.

وروستی یا بنسټیز اصل دا دی، چې قاضیان او محکمې باید د سیاسي کوندونو څخه خپلواک وي. په دې دوو کټګوريو کې، چارواکي خپل ځان بولي. قاضیان د سیاستوالو اجنتان نه بلل کېږي، د دوی سیاسي نظرونه څه دي؟، دوی چې دوسیې څنگه پرمخ وړي، باید له دوی سره هېڅ تړاو ونه لري، ولې قاضیان سیاستوالو ته دومره نږدې دي؟، چې دوی په اسانۍ سره د هغو تر اغېزې لاندې راشي، یا ورته ټکان ورکړي. نوی قضایي نظام د حقيقي عدالت پر ځای د سیاسي کتو پر بنسټ ولاړ دی، ډېری خپلواکې ټولنې اکثراً خپلواک پینلونه جوړوي، یا به قاضیان او یا د ژوند لپاره قاضیان د دې امکان کم کړي، چې سیاستوال به په کې خپل نفوذ وکاروي.

د قانون حاکمیت

د قانون د حاکمیت معنی

د قانون له حاکمیت پرته، داسې هېڅ شی نشته، چې په ښکاره توګه یوه محکومه ټولنه له خپلواکې ټولنې جلا کړي.

دا مفکوره ده، ددې پر ځای، چې د ټولواکانو او سیاستوالو په بې اساسه توطیو باندې حاکم شي، د قانون او عمومي اصولو د څرګندولو له مخې باید په خلکو حکومت وکړي.

قانون جوړونکي هر هغه څه کولی شي، چې دوی یې غواړي، د دواړو هېوادونو د قوانینو تطبیق د دواړو هېوادونو پر ټولو وګړو برابر دی.

د قانون د حاکمیت موخه د واک د بې بنسټه کارونې په وړاندې، د خلکو ساتنه ده، کله چې مور حکومتونو ته واک انحصار ورکوو، مور ډاډ ترلاسه کړی، چې دا د هغه موخو لپاره کارول کېږي، چې د کوم لپاره یې کارول مهم دي او دا هم څرګنده شوه، چې حساب له دې سره تړلی وي او دا چې پیسې باید د ټولنې د عامه کتو لپاره نه، بلکې یوازې د اشرافو د کتو لپاره وکارول شي.

د قانون حاکمیت دا هم تضمینوي، چې واک لرونکو کسانو ته باید د دوی د غلطو کړنو له امله مجازات ورکړل شي. لکه څنګه، چې نورو خلکو ته ورکول کېږي. یو شمېر اړوند هېوادونه خپل حکومتونه او د پخوانیو حکومتونو مشران له قانوني چلند څخه مستثنی کښي او په پایله کې یو شمېر دغه اړوند مشران له عدالت څخه وتښتي، تر څو د هر ډول ولس مشران له بې اساسه او اندېښمنونو کې قانوني چلند څخه وژغورل شي. په بل عبارت، هېڅ حقيقي عدالت شتون نلري، هېڅوک معاف نه دي.

د قانون د حاکمیت بنسټ د حاکمانو د بې بنسټه او بدلېدونکو پرېکړو پر ځای، په عمومي او ثابتو اصولو ولاړ دی، د دې اصولو په مرسته زموږ لپاره طبیعي

عدالت تضمین شوی دی. لکه د قانون په رڼا کې برابري، د قانون د اړینو طرز العملونو تعقیب، خپلواکه قضاوت، بې ځایه دعوې (له محاکمې پرته د اوږدې مودې لپاره په زندان کې ساتل) د چارواکو لخوا د تطبیق وړ ده او دا مهمه ده، چې خلک قانون جوړ کړي، دوی باید د نورو په څېر د هغې پابند وي، یوه ټولنه به هېڅکله خپلواکه نه وي، هلته هېڅوک، که هر څومره لوړ مقام ولري، د خپلو اعمالو حساب نه ورکول کېږي.

د قانون د حاکمیت ساتنه

سترو هېوادونو د قانون د حاکمیت د ساتنې لپاره بیلابیلې لارې اختیار کړي دي، په دې کې، چې کومې پیاوړي دي، چې دا هغو ته څه تاوان ونه رسوي، په دې کې باید لیکلی اساسي قانون، عمومي قانون، مثالي قضایي کړنلاره او له طبیعي عدالت سره بنسټیز تړاو شامل وي، ځکه کله چې یو دولت په وجود کې راځي، په هغه وخت کې د اساسي قانون جوړول اسانه کار دی، کله چې خلک د لومړي ځل لپاره په دې اساس سره راټول شي، د هغه هېواد د اساسي قانون په پرتله چې تر دې وړاندې په وجود کې نه دی راغلی، قانون جوړېږي. چېرته چې د متعصبو کتو واک په لاس کې نیولی وي او امکان لري، چې د خپلو کتو له مخې نوی اساسي قانون تحریف کړي.

د هغو قضیو په پایله کې، چې محکمو ته راوړل کېږي، هغه مثالونه چې د کلونو په تېرېدو سره مخې ته راځي، د قانون حاکمیت هم پیاوړی کوي. خلک کولی شي د قانون جوړونکو او حکومتي چارواکو په پرېکړو اعتراض وکړي او دوی ته به ځنکه قانوني عدالت ورکولی شي او د مقدمې لپاره عدالت ته وړاندې کولی شي. د Belogo U دفتر رسمي واک د بریدونو څرګندونه کوي، د حقوقي حاکمیت د پیاوړتیا یوه لاره دا ده، چې د عدالت پر قوانینو او د هغو اصولو په اړه بحث ته دوام ورکړي، چې د ټولنیزې همپهښې بنسټ دي. که د بیان ازادې وي او هر څوک په دې مفاهیمو د بحث کولو لپاره ازاد وي، نو د چارواکو لپاره دا خورا ستونزمن کار دی، چې پوه شي او د خپلو کتو لپاره کار وکړي.

د قانون د حاکمیت په اړه بحثونه دا بنسټیزه مفکوره رامینځته کوي، چې خلک د لومړي ځل لپاره د اصولو په اړه پرېکړه کوي، دا مهمه نه ده، چې دوی ځنکه حاکم شي بیا هېڅوک دا نه مني چې نور باید په هغه باندې په زور واخیستل شي، مګر په قضیه کې. غلا یا تاوتریخوالی مجازات، دوی ولې دا د خپلو اوږدمهاله کتو په کټه کټي؟، نو موږ کولی شو په معقول ډول دې پایلې ته ورسېږو، چې ټولې خپلواکې ټولنې باید د عمومي اصولو پراساس وي، کوم چې ظلم محدودوي او ځینې ډلې د نورو د استحصال مخه نیسي.

د قانون د حاکمیت د ساتنې لپاره، چې څومره هم عمومي لارې ولټول شي، څه ځانګړي اقدامات داسې دي، چې هغه به په یقیني توګه مرستیال وګرځي.

د عدالت طریقې

د قانون د حاکمیت د ساتلو په موخه هر څومره، چې ممکنه وي ځینې ځانګړي تدابیر په پام کې نیول شوي دي، چې هغه به خامخا مرستیال شي.

منصف (قاضی) باید په شخصي او سیاسي لحاظ خپلواک وي، که نه نو د نوي قضایي سیستم درناوی به ونه شي او د عدالت په نوم به تر ټولو سخت ظلم ترسره شي، په ډېرو هېوادونو کې قاضیانو ته په کافي اندازه معاش نه ورکول کېږي، هیچا ته ځواب نه ورکوي او هغه نظام، چې د دوی څارنه کوي کمزوری دی. دا ځکه، چې دوی د قانون پر ځای د لویو رشوتونو پر اساس دوسې فیصلې کوي.

هغه امپایرانو ته د عادلانه جبران غوښتنه وکړه، چې دوی په منظمه توګه وڅېړل شي، ترڅو فساد پاتې نشي او اجازه ورنکړل شي.

دا هم اړینه ده، چې د عدلي سیستم لپاره د یوې نېې قضایي ادارې مرسته ترلاسه شي، په ډېرو هېوادونو کې، حتی یوه کوچنۍ شخړه هم محکمې ته د رسېدو لپاره میاشتې یا کلونه وخت نیسي، ځکه چې د بیوروکراسۍ پراخه شتون یې مخنیوی کوي او دا ځکه، چې چارواکي د قضیو څخه د ځان ساتلو لپاره هېڅ تخنیک نه لري. داسې حقوقي نظام چې د مثالونو پر بنسټ ولاړ وي، چې قضیو او پرېکړو ته په عاجله توګه رسیده کي وشي، تر څو دوسې داسې غیر ضروري محکمو ته لارې نه شي، ځکه د تېر تاریخ هېڅ ثبت نشته.

پولیس هم په ډېرو هېوادونو کې د ستونزې د حل پر ځای یوه ستونزه ده، د یو چا د نیولو او یا بندي کولو په واک کې، دوه کسان کولای شي تر ټولو سخت ظلم وښيي او د فساد له لارې ځان ته ګټه ورسوي.

دا د افسرانو، حقیقي یا خیالي لخوا د لږ ترافیکي سرغړونو یوه بېلګه ده. پر دې کلتور حاکم شو، خو کله چې خلک د رشوت حاکمیت ومني، نو د بدو کارونو د مخنیوي لپاره هېڅ قاعده نه ده پاتې، د پولیسو لپاره د مناسبې روزنې غوښتنه کېږي. دا به غوره وي، چې یوه خپلواکه اداره کار ترسره کړي، کوم چې د پولیسو په وړاندې د شکایتونو د څېړلو واک ولري او عمل وکړي.

همدا رنگه د بیوروکراسۍ انتخاب باید د وړتیا پر بنسټ ترسره شي نه دا چې د دوی انتخاب د سیاسي خوښې یا ناراضۍ پر بنسټ ترسره شي، ټاکنې باید عادلانه، عدالت او د قانون حاکمیت ولري. د بیان د ازادۍ پلوی دی، څو هغه نوماندان چې پر چارواکو نیوکې کېږي، ټاکنو ته ودرېږي او خپله خبره د ټولو پر وړاندې مطرح کړي،

پټې رابې او د ټاکنو خپلواک کميسيون دواړه، تر څو په شفافه توګه د انتخاباتو د ترسره کېدو لپاره د حدودو د ټاکلو او په شفاف ډول د انتخاباتو د ترسره کېدو ډاډ ورکړل شي.

عدالت او اقتصادي پراختيا

د قانون حاکميت له اقتصادي او ټولنيز پلوه هم مهم دی. نړيوال بانک هر کال د سوداګرۍ د اسانتيا په اساس د هېوادونو درجه بندي کوي، د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه د سوداګرۍ او پانګونې (پانګې اچونې) راوستل او په هېواد کې دننه خلکو ته په اسانۍ سره د سوداګرۍ اجازه ورکول، د خلکو د اقتصادي ودې او هوساينې لپاره اړين دي. په دې شاخص کې د مالياتو او مقرراتو روڼتيا، په دولتي چارواکو کې د فساد کچه، خلک څنګه کولای شي په اسانۍ سره کاروبار پيل کړي، د ملکيتونو ثبت، د هېواد په پولو کې سوداګري، د بانکدارۍ څرنګوالی (افلاس) او داسې نور شامل دي. سنګاپور، چې له اقتصادي پلوه ډېر خپلواک دی (که څه هم لږه ټولنيزه خپلواکي لري)، د تېرو اوو کلونو راهيسې د ليست په سر کې دی، نور نسبتاً خپلواک هېوادونه. لکه هانګ کانګ، نيوزيلينډ، ډنمارک، انګلستان او متحده ايالات په ليست کې وروسته پاتې دي، همدارنګه له دې وروسته د سويلي کوريا جمهوريت هېواد، چې له اقتصادي پلوه خپلواک، مګر په ټولنيز ډول سره تړلی دی، په درجه بندي کې کانګو، وينزويلا، زمبابوې، عراق، قاهره، بوليويا او ازبکستان هغه هېوادونه دي، چې د قانون حاکميت او عدالت په کې ډېر کمزوری دی.

د قانون حاکميت ته ګواښونه

ډېری هېوادونه په ځانګړې توګه مخ پر ودې هېوادونه، د عدالت مختلف قوانين لري، د دولتي او قضايي نظام تر څنګ سيمه ييز، قومي او مذهبي حقوقي نظامونه هم شته، د دواړو هېوادونو تر منځ يو تړون هم موجود دی، په رياستي دولتي سيستم کې د فساد احتمال مخ په زياتېدو دی.

سيمه ايز، مذهبي او ځانګړي حقوقي سيستمونه، عموماً په طبيعي عدالت کې ژورې رېښې لري او له همدې امله ډېر منل کېږي، دوی هېڅکله ډېر شهرت نه ترلاسه کوي، مګر د دوی ځواک او سرپرستي هر فاسد بنده ته ګټه رسولی شي.

په دولتي ادارو کې اکثره خلک له دولتي واک څخه ګټه پورته کول ناسمه ګڼي. اردو، پوليس او دولتي مامورين رشوت اخلي، له سياستوالو څخه تمه کېږي، چې د خپلو محلي خلکو او يا هم د خپلو شخصي ګټو لپاره دولت پرېږدي، مګر هغه څه چې په شخصي ژوند کې غلط ګڼل کېږي، بايد په عامه ډګر کې هم غلط وګڼل شي.

په هغه ځایونو کې، چې تک راتګ او ارتباط ستونزمن وي او سیمه ایز مسایل سمدستي پاملرنې ته اړتیا لري، د ډېری سیستمونو په ترکیب کې د ګډوډۍ حل لاره ده، مګر د ټولو قضایي سیستمونو هدف باید دا وي، چې ډاډ ترلاسه ش، چې سیمه د اساسي قوانینو اطاعت کوي، د دولت د قوانینو اصول او توضیحات او د قانون د حاکمیت موخه ده.

بشري حقونه

د بشري حقونو پیژندنه

د بشري حقونو مفهوم د عدالت په اړه د پورته ذکر شوي اندېښنې څخه رامینځته کېږي. مفکوره دا ده، چې د انسان په توګه مور د ځینو بنسټیزو ازاديو څخه خوند اخلو. د بېلګې په توګه، هغه حقونه چې د طبیعي قانون سره سم د ټولني مناسب فعالیت ته وده ورکوي، مګر حقونه په روښانه توګه په نړیواله توګه پیژندل شوي، کوم چې په هر ځای او هر ځای کې د تطبیق وړ دي او د لېږد وړ نه دي. بشري حقونه د انسان خپلواکۍ ته لومړیتوب ورکوي. په دې کې د مالکیت حق، د ځان د ارادې حق، د خپل بدن او موټر مالکیت، د حرکت ازادې او هر چېرې د ژوند کولو ازادې شامله ده. دوهم نفوذ (اثر) دولت محدودوي، چې څنګه کولی شي له خلکو سره چلند وکړي.

له بده مرغه، بشري حقونه اکثراً د قانوني حقونو سره په ټکر کې دي، کوم چې د سیاسي جوړښتونو، یا ټولنیزو او کلتوري نورمونو له لارې چمتو شوي. د بېلګې په توګه، هغه قوانین چې کارګرانو ته د معیشت لپاره رخصت ورکوي، بشري حقونه نه دي، ځکه چې نړیوال (افاقی) حقوق یې نه ورکوي، دواړه په کارګرانو پلي کېږي او یوازې په هغو هېوادونو کې چې شتون لري، که تاسو دواړه له منځه یوسئ کارګر ته حق ورکول کېږي، چې د رخصتۍ په بدل کې پیسې ترلاسه کړي او هغه هېڅ ازادې له لاسه نه ورکوي. په همدې توګه، د بڼځو او نارینه وو د برابرې ګناه په اړه قوانین بشري حقونه نه ورکوي، ځکه چې دوی د انسان د ازادۍ ادعا نه کوي، مګر دوی د کارګرانو څخه ظالمانه غوښتنه کوي.

د ډلو حقونه هم بشري حقونه نه دي، دواړه په نړیواله کچه د تطبیق وړ نه دي. د مثال په توګه، د امریکایانو ځانګړی چلند یوازې یو قانوني توپیر دی، سپک خلک له دې څخه ګټه نه اخلي، هېڅ شی د انسان حق نه دی، چې خلک د انسانیت پر وړاندې کوي، بلکې د یوې ځانګړې ډلې غړیتوب ته پام کوي.

استقلال، حقوق او دندې

دا مهمه ده، چې د دې مسلو په اړه روښانه ذهن ولری، د بشري حقونو له ټولنيزو قوانينو او قانوني امتيازونو سره گډول ناسم اعتبار تر لاسه کوي او د بشري حقونو ټوله مانا له لاسه ورکوي، په داسې حال کې، چې ځينې شيان لکه برابر جبران او رخصتي او يا د يوې وروسته پاتې ډلې سره ځانگړې چلند کېدای شي، د پام وړ وي، مگر حقيقت دا دی، چې هر څه چې د منلو وړ وي د انسان حق نه دی.

بشري حقونه زموږ ازادي تضمينوي. د مثال په توگه، د بيان ازادي په هيچا باندې هېڅ مسؤليت نه اچوي، پرته له دې چې مسؤليت ته درناوی وکړي، دا اړينه نه ده، چې څوک تاسو ته د خپل نظر د خپرولو لپاره د ورځپاڼې کالم يا راډيو خپرونه چمتو کوي، نه دا اړينه ده، چې تاسو سره په خپلواکه توگه د خپل نظر څرگندولو کې مرسته وکړي او نه دا اړينه ده، چې تاسو ته غوږ ونيسي. برعکس، وړيا زده کړه د ملگرو ملتونو د بشري حقونو په اعلاميه کې، د بشري حقونو په لست کې ده، مگر وړيا زده کړه د انسان حق نه دی، ځکه چې دا په دې مانا ده، چې خلک يې د لگښت مسوليت لري، د هغې په چمتو کولو کې د زده کړې لگښت، وخت، هڅې، مواد او پيسې لگول کېږي. هېڅوک حق نلري، چې په رېښتيني خپلواکه ټولنه کې وړيا زده کړې وکړي، ځکه چې دا به د نورو خلکو په اړه د سرچينو برابر مسوليت په غاړه واخلي. (البته، ډېری خلک به په خپله خوښه د لگښت سره مرسته وکړي، مگر يوه خپلواکه ټولنه نشي کولی دوی مجبور کړي چې دا کار وکړي).

خلک اکثراً د حقوقو خبره کوي، خو هېڅکله دې اړخ ته اشاره نه کوي او نه هم د نورو خلکو مسوليت په پام کې نيسي. يعنې هغه جبر چې د ترسره کولو لپاره دوی ته اړتيا لري، يا هغه پراخ زبان چې د دې جبر پايله ده.

يوځل بيا، په ازادو ټولنو کې، د فلاح حق شتون نه لري، دا په دې مانا ده، چې ځينې د نورو سره د مرستې مسوليت لري، په داسې حال کې، چې نور يوازینی مسؤليت لري، چې هيچا ته زبان ونه رسوي.

خو د دې مانا دا نه ده، چې د ولسي فرهنگ له شتون پرته دلته د بې وزلو او معلولينو پروا نه کېږي. د فلاح په برخه کې هر ډول مصارف به د کار او سوداگرۍ مخه ونيسي، په دې توگه ټوله ټولنه بې وزله کوي او د سوکالی لخوا چمتو شوي مرستې به فقر او بې وزلۍ ډېروي. د دولتي بيوروکراتيکو بنسټونو پر ځای د اقتصادي پلوه، لوړې ټولنې فلاحي موسسې جوړې شي، چې د اړو خلکو سره ښه مرسته وکړي.

اووم څپرکی

ازاده ټولنه

کوم نظام کې چې حکم نه چلېږي

يوه ازاده ټولنه د خپل چلولو لپاره لوی دولت ته اړتيا نه لري. دا خبره د حيرانتيا وړ ده، خو د انسان په ژوند کې داسې بېلګې ډېرې دي. لکه څنگه چې امريکايي اقتصاد پوه (ډينيل بي کلين) د رولر سکيټينګ بورډ تشریح کړی، چې په سلګونو يا زرګونه خلک، له ماشومانو څخه تر لويانو پورې، د VO-Pezars سپاره وو، يا د زنګون محافظت پيديا د سکيټينګ خونديتوب تجهيزات نه ايسودل کېږي او ټول دوی په يو سخت پور کې په بشپړ سرعت سره تېرېږي، داسې برېښي چې د حادثو لړۍ به پيل شي، مګر په حقيقت کې، دوی په سکيت بورډ کې خپله لاره لري، د ترافيکي څراغونو د مخنيوي لپاره څراغونو ته اړتيا نشته او رسمي حد پورې اړه لري، د سرعت، سيګنالونو بدلول او ودرول، د پلان جوړولو يا د پوليسو ځينې ادارې ته اړتيا نشته، چې دوی ته ووايي، چې چېرې په کوم سرعت سکيت وکړي، هر سړی خپل ځان ته او خپل ملګري ته پام کوي.

ويل کېږي، چې د انسان د ژبې جوړښت خورا لور او زموږ لپاره خورا ګټور دی. حتی که دا څوک په شعوري توګه ډيزاين شوی نه وي. د ګرامر قواعد چې ژبه د کار وړ کوي، دا بېشکه په بشپړ ډول په طبيعي ډول جوړ شوی، ځکه چې هغه به موږ سره د بل په پوهېدو کې مرسته وکړي، موږ دا اصول تعقيبوو. که څه هم هغه ډېر نازک او پېچلي شيان ليکلي، هغه موږ ته ګران دي، هېڅ دولتي کميسيون بايد هېڅکله داسې قوانين جوړ نه کړي، چې دومره پېچلي، نازک او اغېزمن وي. دا ټول موږ سره يو ځای شو.

د بشري ټولني ډېری ځانګې هم دا کار کوي، مهمه نده چې زموږ چلند څنګه امر کوي، موږ په منظم ډول په منظمه توګه، په داسې طريقه عمل کوو، چې اټکل يې ممکن وي، يوازې يو څو اساسي پيغامونه تعقيب کړئ، چې زموږ طبيعي برخې ورته اهميت لري او موږ هم ورته متوجه يو. د دې په تعقيب موږ کولی شو يو ډېر ګټور سيستم جوړ کړو. د مثال په توګه، ساده قواعد چې موږ يې په مدني ډول د بل سره سوداګرۍ ترسره کولو لپاره کاروو.

ټولنه، اصول څه لارښوونه کوي

په ازاده ټولنه کې د خلکو حاکمیت د هغه ټولنې په پرتله، چې د دولت تر کنټرول لاندې وي، خلکو ته ډېر ځای ورکوي. خلک کولی شي ډېری شيان وړیا ترسره کړي، چې په ځانګړي ډول منع شوي نه دي، د دې پرځای چې د هغو شيانو حد پورې محدود وي، چې چارواکي یې اجازه ورکوي. دا په دې مانا ده، چې ازادې ټولنې د شرایطو سره سم ډېر انعطاف منونکي او د بدلون وړ دي، دوی په اسانۍ سره د بدلېدونکو شرایطو سره موافقت کوي، د دې پرځای چې د امرونو لپاره سخت وي.

په دې اصولو کې، لکه څنګه چې د بازار په اقتصاد کې د مالکیت او ملکیت پورې اړوند اصول دي، یو ډول حکمت دی، چې په کلونو کې پیژندل کېږي او هغه څه چې ویل کېږي لږ شيان کار کوي، دا د بدلېدونکو شرایطو سره بدلېږي او په دې کې له تېروتنو څخه درس اخیستل کېږي، دا د څو لسیزو او ملیونونو انساني چارو په پایله کې زده شوي، په دې کې د چلند اړوند اصول، هغه طریقه، چې د خلکو سره پېښېږي هغه حقوقي اصول، چې په لیک کې د طبیعت د څرګندولو هڅه کوي، یا عام قانون چې د یو شمېر سختو قضیو پر بنسټ ولاړ دی، شامل دي.

یوه ازاده ټولنه چې د اصولو له مخې رهبري کېږي، نه یوازې دا چې ډېر تخليقي او پرمختللی وي، بلکې د یوې ټولنې په پرتله خورا پېچلې وي، چې د یو واحد مرکز لخوا نه چلېږي. د یوې ژبې په څېر، دا دومره پېچلې کېدی شي، چې زموږ څخه هېڅوک نشي کولی دا ټول تشریح کړي، یا دا خورا ښه کار کوي. دا ډول ټولنه چې د یو ځواک په امر ولاړه وي، باید د اندازې او طبیعت په دواړو اړخونو کې د دغو څو کسانو فکري نسل پورې محدوده وي، چې په واک کې دي. په هرصورت، د اصولو پر بنسټ یوه ټولنه، چې د زرګونو کلونو په اوږدو کې د ملیونونو خلکو د یوځای کېدو په پرتله رامینځته شوې، هغه به ډېر هوښیاره وي. کومه ټولنه چې په مرکزي بڼه پرمخ ځي، هغه د څو کسانو د پوهې پر بنسټ وي، خو کومه ټولنه چې د اصولو په رڼا کې پرمخ ځي، باید د بې شمېره خلکو پوهه ولري. همدا لامل دی، چې د حکومت په واک کې کسان اکثره دا تېروتنه کوي، چې د ټولنیز او اقتصادي یووالي له ورځنیو اصولو څخه په استفادې سره کولای شي، یوه ټولنه یا اقتصاد په ښه او معقول ډول طرحه کړي او کارونه پر مخ بوځي. د دې اصولو پر بنسټ، په دې پېچلي سیستم کې موجوده پوهه باید پرېښودل شي، دا خلک شيان د بډۍ رڼا ته رهبري کوي.

پوهه او ځواک

د ازادې ټولنې داخلي عقل او د اصولو په رڼا کې د کار کولو ټولنه، په هېڅ مرکز کې شتون نه لري، دا د هغو مليونونو خلکو سره دی، چې خپل ورځني ژوند کوي، له هغه وخته چې واک له منځه لاړ، خلک د ژوند په اړه وړې تجربې کوي، له خطر او چانس سره لوبې کوي، تر څو له هغه پرته بل چاته خطر نه وي، په هرصورت، که چېرې د دې خطر څخه کته وي، نو هرڅوک کولی شي هغه غوره کړي او کته ترې واخلي، دا څېز د بدلونونو له شرایطو سره تجربې او بدلونونه منځ ته راوړي، چې د بدلون په نړۍ کې ازادې ټولنې ته ډېر فرصت ورکوي، د دې په مقابل کې د دولت واکمن خلک د هرچا لپاره پرېکړې کوي او د هر چا ژوند او بخت په خطر کې اچوي، له همدې امله دوی باید د ازادو خلکو په پرتله ډېر احتیاط وکړي، که نه نو دوی به د ډېرو لویو غلطیو سره مخ شي او دې نتیجه به ته ورسېږي، چې غیر لیبرال ټولنې په سست رفتار او لږ بريالیتوب سره بدلېږي. البته، ازادې ټولنې او اقتصادونه به هېڅکله له تېروتنو پاک نه وي، دواړه د انسان د عملونو میوه ده (کوم چې د انسان طرحه نه ده) او انسان هېڅکله له خطا نه خلاصېږي او موږ ټول پوهېږو، چې کوم معلومات اړین دي، جزوي یا محلي وي. د انساني تعامل په ازاده نړۍ کې، دا جزوي او محلي معلومات خورا هوسیار او بدلېدونکي ټولنه او اقتصاد پرمخ وړي.

په یوه ازاده ټولنه کې، خلک په دې خبره خپله پوهېږي، چې نور خلکو سره څنګه اوسېدل په کار دي. دا د رش په وخت کې د اورګاډي سټېشن په څېر دی، چېرې چې هرڅوک هڅه کوي، د وتلو لپاره په ډېرو لارو کې خپله لاره جوړه کړي، یا په ډېرو لارو کې راشي ترڅو په یوه لاره ووځي او خپل ځانګړي اورګاډي ته د رسېدو په هڅه کې وي. دا د هرچا په ذهن کې دی چې دوی چېرته ځي، حتی که دواړه لارې سمې نه وي. دوی خپله لاره د ډېرو خلکو په منځ کې خپروي، چې هر څوک ورته کار کوي او څوک چې د دوی په لاره کې راشي، نو دوی خپل اړخ بدلوي. دا د کېډوډۍ په توګه لیدل کېږي، مګر په حقیقت کې، هرڅوک پرته له جګړې خپل منزل ته رسېږي، که یو ځواک په سلګونو یا زرګونو خلکو ته ورکړل شي، دوی به په هر وخت او ځای کې په ستېشن کې حرکت وکړي، نو دا به د هر سړي لپاره ساعتونه یا ورځې وخت ونیسي، ترڅو هغه ځای ته ورسېږي، چې وغواړي. دا ستونزه دومره پیچلې ده، چې په مرکزي توګه نه شي حل کېدای. یوه ازاده ټولنه کولی شي دا ستونزه په اسانۍ او مناسب وخت حل کړي.

زغم او استقامت

د استقامت معنی

په يوه ازاده ټولنه کې بايد هر څوک د يو بل سره په همغږۍ کې ژوند وکړي. څوک چې د نورو وگړو له کړنو يا ژوند سره اختلاف لري، دا ورته خورا عجيب ښکاري. په يوه ازاده ټولنه کې مور نه شو کولای، چې څوک له کوم کار څخه منع کړو. يوازې د دې لپاره چې مور دا شی نه خوښوو، مور يوازې هغه وخت مداخله کولی شو، چې د هغه کړنې نورو خلکو ته زيان رسوي، يا خلکو ته د زيان رسولو احتمال وي، (جان ستيورټ) وموندله، چې فزيکي زيان په دې معنی نه دي، چې زيات اخلاقي اختلال يا پښیماني په هر ډول عمل کې منع دی. په هرصورت، د دې خلکو اخلاقي چلند منع شوی دی. مهمه نده، چې ډله څومره لويه وي، يا څومره احساساتي وي، د دواړو تر منځ د پربکړې لپاره کومه منځمهاله لاره نشته، ازاده ټولنه اجازه نه ورکوي، چې په زور سره جگړه وکړي، له هرې ډلې بايد وغوښتل شي، چې د دويم نظر چلند او زغم ومني. دا د اخلاقي بې کفایتي خبره نه ده، هغه مور او پلار چې خپل اولاد له غلطو لارو نه منع کوي، د زغملو وړ نه وي، داسې انسان له اخلاقي زده کړو بې برخې پاتې کېږي، که چېرې د مشرانو عمل هم داسې وي، نو دا د کړاوونو څخه شمېرل کېږي، مور ته د دې ويلو بشپړ حق شته، چې دوی مور په مختلفو طريقو سره د يو کار کولو ته مایل کړو، تر څو هغه ترسره کړي، مگر په زور نه.

د زغم په څېر هېڅ شی د اخلاقي اسراف په توگه نه دي، يعنې دا فکر کول چې ټول اخلاق په بنسټيزه توگه سم دي، ځکه چې خلک د اخلاقو له نظره اختلاف لري، د دوی ترمنځ د پربکړې کولو لپاره بايد داسې بې طرفه طريقه نه وي، مور ته په دې د ځان د پوهولو پوره حق شته، چې زموږ خپله ديني او اخلاقي قبله د نورو خلکو په پرتله سمه وي، خو مور ته بيا هم نه دي په کار، چې خپل فکرونه په نورو کې وگورو.

په زغم او ټاکنو کې توپرونه

که چېرې د ابادي مختلف ډولونه شتون ولري، نو هلته استقامت د نښت سره برابر وي، د نړيوالو سفرونو اسانتيا، د مهاجرت محدوديتونو کې کمښت او نور دا څه نا څه هغه لاملونه دي، چې دا په ډېری هېوادونو کې توپير کوی، خو دا دوه درې لسيزې پخوا داسې نه وه.

ځينې خلک دا دليل هم ورکوي، چې د زياتو ټاکنو پايله به د بېلابېلو قومونو، کلتوري، قومي، ژبنيو او مذهبي ډلو د لا بېلوالي په بڼه راشي، دا ځنګه ترسره کېږي. د بېلګې په توگه، مور او پلار غواړي خپل ماشومان د نورو ماشومانو په څېر وروزي او

اجازه ورکړي، چې خپل ښوونځي غوره کړي. د دې پر ځای باید ماشومان یوازې هغه ښوونځي ته لار شي، چې د حکومت چارواکو د خلکو لپاره ځانګړي کړي دي.

حقیقت دا دی، چې د ښوونځي د همغږۍ امکان به هغه وخت کم شي، دا چې دولت باید د ښوونځیو د ځایونو په اړه پرېکړه وکړي، ځکه چې ماشومان معمولاً نږدې ښوونځیو ته لېږل کېږي، د ښوونځي نفوس مخلوط ماشومان نه منعکس کوي، اجازه ورکوي چې والدین ښوونځي غوره کړي. اوس دوی کولی شي د نورو ښوونځیو په حواله پرېکړه وکړي، په دې کې داسې ځانګړتیا شتون لري، د نسل په څېر، کوم چې هغه ډېر ښکاري، لکه د موسیقۍ پرېد یا ژبه.

نژادي توپيرونه په انسانانو کې طبیعي دي، ځکه چې په ځان پاملرنې کې خلک خپل ملګري یا ډله غوره کوي، خو د هغې او نور ابادیو تر منځ لوی توپیر دی، تر ټولو بدې قومي جګړې په هغو ځایونو کې دي، چې ډلو ته یې حقوق نه ورکول کېږي، په دوهم حالت کې، د ازادې ټولنې اصول تر پېښو لاندې کېږي.

سیاسي سمونه

دا د زغملو لپاره خورا جدي خطر دی او هغه سیاسي سموالی ده، په دې کې پر خلکو سیاسي او ټولنیز فشار راځي، دا چې دوی د اوسني اشرافي چلند او نظر منل، په عموم کې، هغه خلک چې د موجوده نظرونو سره موافق نه دي، د لیوني او چالاک پر نوم پر هغو ملنډې وهل کېږي. د دې هدف لپاره، مشوره اخیستل کېږي. دا اعتراض اجازه ورکوي، چې د دې نظر په اړه خبرې اترې وشي، مګر دا په اسانۍ سره رد کېدای شي، په دې مانا، چې د اشرافو نظر ډېر سخت دی، خو په حقیقت کې داسې نه ده.

دا پروسه د نازک ډول جبر پر بنسټ ولاړه ده، په دې کې هغه خلک چې مختلف نظرونه لري، دوی ته په ټولنه کې د لارې موندل ستونزمن کړي، دوی نه دندې ترلاسه کولی شي او نه دوی ته وده ورکوي، په ازاده ټولنه کې یو سوداګر د دې کلمې پابند نه دی، چې هغه خلک په کار ونه ګماري، چې له هغه سره اختلاف لري. رسنۍ باید یوازې د اختلافي خبرونو په خپرولو کې مسؤل نه وي، خو په هر ځای کې چې تعلیمي ادارې یا رسنۍ د حکومت په لاس کې وي، هلته په کم شمېر کې خلک له حقیقي ظلم سره برابر ګڼل کېږي.

زغم او د حقیقت لټون

په یوه ازاده ټولنه کې د ایډیالوژیکو توپيرونو لپاره لږ زغم شتون لري، فرض کړئ چې په دې کې د بیان ازادي شامله ده. د وینا، لیکنې، نشراتو او یا نورو سرچینو څخه، دا د سانسور نشتوالی معنی لري.

ځينې خلک داسې نړۍ پيدا کوي، چې هلته سانسور نه وي، ډېر ځورونکي وي، ډېر خلک به د دې کلمو، انځورونو، استدلالونو او افکارو له امله ځورېږي، چې يوې ازادې ټولنې ته وړاندې کېږي، خو په ازاده ټولنه کې مور حق نلرو، چې ازادۍ محدوده کړو، د بيان په اړه هېڅ توپير نه لري، مور ټول د هغې سره موافق نه يو، يا مور دا د نفرت وړ نه گورو، يا مور غير اخلاقي کڼل کېږو. پرته له شکه، دوی غواړي د بيان مخه ونيسي. مگر که دا د نورو خلکو لپاره خطر وي، مور غوښتل چې دا ډول داغ په تياتر کې واچوو، په دې توگه مور کولی شو خپل ماشومان له داسې کلمو يا انځورونو څخه وساتو، چې دوی خرابوي. مور د مخدره توکو او نورو توکو بهرني اعلاناتو ته اجازه نه ورکوي. لکه د ښوونځيو مخې ته په ديوالونو د تختو په بڼه او خلکو ته د معلوماتو ورکولو طريقه بالکل سمه ده. څرنگه چې د فلمونو مختلف ډولونه شتون لري، دوی بايد هغه بدل کړي.

مور بايد په سانسور باور ونه کړو، حقيقت او قدرت دوه مختلف شيان دي، د ځينو افکارو د خپراوي د منع کولو دلايل شتون لري، لکه د ژوندي پاتې کېدو او په دې باور، چې د سانسور تر ټولو ستړه موخه د هغه خپله گټه ده، خو له تېروتنو څخه نه شي ټېنټېدلې. دوی په استخباراتو کې انحصار نه لري او دوی ته دا مه ورکوي، چې ايا دوی حق ورکړی دی، که نه. هغه کومه ځانگړې پوهه نه لري، هغه يوازې د بحث، استدلال يا تجربې په واسطه پرېکړې کوي، سانسور حقايق له غلطې څخه ردوي. کېدای شي ځينې نظريې ناسمې وي، خو په هغو کې بايد يو څه حقيقت وي، هغه بايد له استدلال سره راښکاره شي، د نورو افکارو حقيقت يو څه وروسته څرگندېږي.

د دې لپاره چې ډاډ ترلاسه کړو، چې مور د ريښتيني او گټورو نظرياتو لاره تعقيبوي، هغه د خپلو ټولو افکارو د بيان غوښتنه وکړو، د خبرو اترو له لارې د دوی گټې او نيمگړتياوې راوباسئ، دا په دې مانا ده، چې خلکو ته بايد اجازه ورکړل شي، چې د خپلې قضیې په حق کې شواهد وړاندې کړي، حتی په داسې مسلو کې چې اکثريت يې ډاډمن گڼي، حقيقت يوازې په داسې ټکر کې پياوړی کېږي، همدا لامل دی چې د ۱۸۵۷ څخه تر ۱۹۸۳ م کال پورې د رومن کاتولیک کليسا د شيطان مدافع وکيل (د شيطان مدافع) وټاکه، ترڅو د داسې سړي په وړاندې قضيه وړاندې کړي. دا پوښتنې خورا گټورې دي، دا چې مور فکر کوو، چې نور وگړي په خپلو نظرونو کې غلط دی، نو هغه د ردولو پر ځای د نظر وړاندې کولو غوښتنه وکړه.

له سقراط وروسته تاريخ د داسې خلکو له مثالونو ډک دی، چې د خپلو نظريو له کبله سزا ورکړل شوې ده او خلک عموماً د داسې سزا په وړاندې چوپه خوله ده، له هغه وروسته د دوی نظرونه سم ثابت شول، (نيکولاس کاپرنيوس) د رومن کاتولیک کليسا د غصې يا وېر له امله د (۱۵۴۳ م) کال څخه مخکې خپل انقلابي شعارونه

خپاره نه کړل. هغه نظريه، چې سپاره د لمر شاوخوا کرځي د هغه پيرو (کاليليه) د تحقيقاتو لپاره محاکمه شو، هغه پاتې ورځې په زندان کې تېرې کړې، هغه وېره درلوده، چې د حق، مناظرې او پرمختګ مخه ونيسي، د ظلم د مخنيوي لپاره چا ته ويل کېږي. که موږ دا نظريات بې دليله ومنو، کوم چې مشهور شوي دي، نو د دې نظرياتو بنسټ به خورا نامنه وي او د دې منل به بې بنسټه وي، دا ډول خبرې بې معنی او له حقيقت څخه لرې جوړېږي، دا د تکرار لپاره دي او په پای کې، کله چې نوي نظرونه مخې ته راشي، زاړه مفکورې له منځه يوسي.

عامه او خصوصي چلند

د ازادې ټولنې اصول د خلکو چلند ټاکي، يعنې خلک څنگه د بل سره مخامخ کېږي. په هرصورت، شخصي چلند، چې يوازې هغه کسان اغېزمنه کوي، چې په شخصي حلقه کې وي، دا يوازې هغه وخت قانوني معامله ده، چې نورو خلکو ته زيان ونه رسوي.

په هرصورت، په يوه ازاده ټولنه کې احتياط خورا مهم دی، ځکه چې د زيان اصلي خطر ريښتيني دي. ولې خلکو د زهر و د خرڅلاو اجازه وغوښتله؟ دا سمه ده، چې د زهر و کارول خلکو ته زيان رسوي او منع کول د کتې څخه ډېر زيان رسوي، هر څوک چې زهر اخلي يا پلوري بايد خپل نوم ثبت کړي، ترڅو زهر ورکونکي پوه شي، چې ددوی د نيولو امکان شته.

خو دا ټول فعاليتونه پر هغو خلکو ډېر اغېز لري، چې له دوی سره اړيکې لري. نور وګړي کولای شي، د هغې له نظره کرکه وکړي، خو که موږ د هر ډول فعاليتونو د بندولو اجازه ورکړو، هېڅ داسې فعاليت ته به اجازه ورته کړو، چې پر بنسټ يې نور خلک زيانمن شي او له اخلاقو خوندي نه وي.

په يوه ازاده ټولنه کې بايد خلکو ته اجازه ورکړل شي، چې د خپلو ملکيتونو په اړه خپل قوانين جوړ کړي، خو په دې شرط، چې د «هيچا ته زيان ونه رسوي» اصول بايد تر پېنو لاندې نه شي. په ډېری هېوادونو کې، ځينې عامه ځايونه لکه د شاپينګ هالونه، د سياسي چارواکو تر کنټرول لاندې نه دي، مګر دوی شخصي ملکيت لري. له همدې امله په (۲۰۰۵م) کال کې د سويل ختيځ انګلينډ بليو واټر مرکز قسم خوړل، سکرټ څکول، د پانو اچول او د جامو اغوستل، چې مخ پټوي (لکه هوډونه). بورنيويل په مرکزي انګلينډ کې د فابريکې ښارګوټی د چاکليټ جوړونکي (جورج کيډبري) لخوا تاسيس شوی، کوم چې يو شخصي باور لري، د الکول خلاص پلور ته اجازه نه ورکولو اصولو ته غاړه کېږدي. څرنګه چې (بليو واټر) او (بورنيويل) په شخصي توګه ملکيت لري، دوی د دې کولو حق لري.

د قرباني د رضاييت مسله

ځينې خلک په دې اړه اندېښمن دي، چې ازادې ټولنې او ازاد اقتصاد د خلکو د شخصي گټو پر بنسټ پرمخ ځي. پرځای يې، دوی داسې نړۍ غوره کوي، چې د نورو د خیر او گټې لپاره د بې غرضه اړیکو پر بنسټ قرباني کولو سره خوشحاله وي، هغه د دې پر ځای چې ستونزه حل کړي، هغه يې زياتوي.

د نورو سره د مرستې لپاره هېڅ لارښوونې شتون نه لري

راځئ! وگورو چې کوم شيان د نورو خلکو د گټو لپاره ورکول کېږي، مور څنگه کولی شو د دوی په اړه خبرې وکړو، مور د دوی ذهنونو يا ارزښتونو ته مستقيم لاسرسی نلرو. که مور د داسې کار هڅه وکړه، چې دوی ته گټه ورسوي، نو يقينا مور هم لويه تېروتنه کړي. د هغه د زوکړې په وخت کې، چې کله يو چا ته څه نا مناسبه ډالۍ ورکول کېږي، هغه هم پوهېږي چې د هغه خپلوان او ملگري د يو چا له ذوق څخه څومره ناخبره کېدی شي. د خيرات کلتور يو غير انتفاعي بنسټ ښکاري، چې ټوله ټولنه يې پرمخ ځي. دا ستونزمنه ده، چې په دې شيانو نيوکه وکړو، چې د تخليق رڼا مور ته راکوي. مور ډالۍ په ظاهري مننه سره منو، حتی که دوی مور نه خوښوي. دا پدې مانا ده، چې حتی په بې غرضه ټولنه کې هېڅوک نه پوهېږي، چې خلک واقعا څه غواړي. دا ټولنه په بشپړه توگه د شخصي گټو پر بنسټ ولاړه ده، چېرته چې پېرودونکي د عرضه کونکوو څخه څه نه ترلاسه کوي، دوی د خپل سوداگرۍ په بل ځای کې د اخيستلو لپاره زړه نازره دي. خود غرضه کسانو ته بايد توجه وشي، تر څو څومره چې ممکنه وي، خلکو ته بايد هغه شيان ورکړل شي، چې دوی يې په ارزانه بيه غواړي.

قرباني خوښۍ بې خودي شخړې رامینځته کوي

په سوداگرۍ کې د خلکو سره د مرستې په اراده کې، د پېرودونکو او پلورونکو ترمنځ هومره لانجه ده، څومره چې په نړۍ کې شخصي گټې وي. پېرودونکي به د پلورونکو د گټې لپاره د لوړې بېې غوښتنه کوله، يا پلورونکي به د پېرودونکو گټې لپاره لوړ نرخونه اخلي. دا د شيشې عکس دی، چې نن روان دی. د بازار په اقتصاد کې د ځان ليوالتيا خلک د بل سره اړیکه لري، مگر دوی خپلې اړتياوې د معاملې له لارې حل کوي، دا يوازې د نورو سره د مرستې لپاره هڅونه ده. د شخړې د حل لپاره هېڅ لاره نشته، د هر قرباني څخه وغوښتل شول، چې واخيستل شي، ځکه چې د ورته معاملو څخه هېچا گټه نه درلوده، دوی د خپلو اړتياوو د زياتولو لپاره يوځای کار نه کاوه.

شخصي گټې او لگښتونه

د ځان گټې په توليد کونکو او پېرودونکو باندې هم غالب کېږي، کوم چې دا يقيني کوي، چې کټه د راکړې ورکړې له لگښت څخه ډېره ده. بې ليواله غل چې د هېڅ گټې لپاره کار نه کوي، هر چا ته غلطه اشاره ورکوي. دا د دې نښه ده، چې د هغه د وخت او مهارت لگښت صفر دی، هر هغه پېرودونکی چې دا حواله داسې گڼي، نو هغه به په عرضه کوونکو د خپلو ډېرو غوښتنو بار، بار کړي. مفسدين د هېڅ خدمت څخه ډډه نه کوي، که څه هم د دوی گټه يا لگښت خورا لږ وي.

د مثال په توگه، د څرمن کارکران بايد د توکو ترميم کولو لپاره د خلکو بې پايه کتارونو سره مخ شي، د بازار په اقتصاد کې، چې د شخصي گټو پر بنسټ ولاړ وي، داسې سوداگر د پېرودونکو له خوا خپل شوي، چې دا دوه شيان د هضمولو اجازه نه ورکوي، يا په بل ډول دوی قيمت دومره تيب غواړي، چې پېرودونکي يې په اړه فکر هم نه کوي. بازار تقاضا تنظيموي او هڅه کوي چې اعتراض ريښتيني ارزښت ولري.

په نړۍ کې يوه خود غرضه تولنه (خودکاره تولنه) غواړي، چې د خپلو گاونډيانو سره د مرستې لپاره هر ډول کار وکړي لکه د کور جوړول. خو د عملي لگښت او موثريت له نظره، گاونډی غوره وگڼله، چې بازار ته لار شي او د دې پر ځای چې د ملگرو په کار تکیه وکړي، يو ميکانیک واخلي، که گاونډيان خپل کار په کوم بل کار کې په اغېزمنه توگه وکاروي، دا زيان خورا ډېر دی. بازار حکم کوي، چې خلک خپل وخت په هغه ځای کې کاروي چېرې چې دا مهم وي.

د بازار اخلاق

دا حقيقت، چې د ازاد بازار اقتصاد د شخصي گټو پر بنسټ ولاړ وي، دا غير اخلاقي نه کوي. په منډيانو کې خلک خوښ دي، چې د بل سره مرسته وکړي، نو هغه څه چې خلک يې غواړي دوی ته ورکړل شي. د ټولنيز ضد چلند مجازات کېدی شي، له بد اخلاقو سره څوک ژوند کولی شي، خو په بازار کې ډېر داسې کسان شته، چې ښه اخلاق لري او په کار خوښ دي؟

داسې اصول هم شتون لري، چې ډاډ ترلاسه کړي چې بازار په اسانۍ سره کار کوي او پرته له کوم جبر څخه، مگر رسمي قواعد نشي کولی د هرې ستونزې سره معامله وکړي. (منډيانا) تل باور لري او هغه خلکو ته گټې ورکوي، چې د دوی د باور لپاره پېژندل شوي وي. سره له دې چې اصلي انگېزه خپله گټه ده. (منډيانا) گټورو اخلاقو ته وده ورکوي.

کاروباري ټولنيز مسؤليت

ډېری خلک غواړي، چې سوداګری په ډېر اخلاقي ډول کار وکړي او دوی غواړي د کاروبار ټولنيز مسؤليت پرمخ بوځي، ډېری نړيواله سوداګری اوس خپل وروستي راپورونه خپروي، چې په کې دوی ادعا کوي، چې دوی د غوره ښار جوړولو لپاره څه کوي. یو شخص یوازې مسؤليت يا غير مسؤل، اخلاقي يا غير اخلاقي کېدی شي. ټولګه هېڅ اخلاقي نلري. یو هېواد، یو کلی، یو نسل، یو قوم، یو کلب یا شرکت اخلاقي يا غير اخلاقي نه وي، یوازې د هغې غړي اخلاقي يا غير اخلاقي کېدی شي، البته زموږ د سوداګری مشران هم غواړي، چې په خپلو سازمانونو کې اخلاقي کلتور رامنځته کړي. نفس او مسؤليت په عمل کې څرګندېږي او عمل په خلکو پورې اړه لري، نه په ډلو پورې.

د کارپوریت ټولنيز مسؤليت حرکت، په حقيقت کې د کارموندنې لپاره د مدني او فلاحي برنامو لګښت بدلولو هڅه ده. روزگار محلي ښوونځيو، د ټولنې ډلو او داسې نورو ته بودیجه ورکوي، ترڅو خبرې وکړي، چې دوی څومره مسؤل دي. د دوی دواړو لپاره یو ښه سوداګريز احساس رامینځته کېدی شي، دا چې په پای کې به دواړه د دغو ښوونځيو له خوا وګمارل شي او له دوی سره د ښو اړیکو په رامنځته کولو سره به د استخدام پروسه هم اسانه شي، خو راځئ!، چې دا یوه سوداګريزه پریکړه وېولو، چې افسران او شریکان یې په خپله خوښه کوي او د اخلاقو په نوم باید تحمیل نه شي. که چېرې د کارموندنې په برخه کې مناسبه سيالي شتون ولري، نو دوی به په محلي پلانونو کې د مصرف کولو لپاره اضافي پیسې ونه لري، چې د کار فرصتونه نشي زیاتولی، که چېرې فابریکې سره د داسې پلانونو لپاره اضافي پیسې شتون نلري، دا په دې مانا ده، چې بازار کار نه کوي. (د مثال په توګه، د حکومت مقررات د شرکتونو د سيالي مخه نیسي)، په داسې بازار کې چې رښتینې سيالي وي، هغه فابریکې چې د محلي پلانونو په ښودلو مصرف کوي او په پایله کې یې ترلاسه شوې ګټه کموي، دوی نور شرکتونه هم له لاسه ورکوي.

سوداګر، په ځانګړې توګه ښه ده چې ډاډ ترلاسه شي، چې هغه پیسې چې دوی د ټولنې پلانونو ته ورکوي، په ښه توګه مصرف شوي، دا د دوی لپاره ښه مشوره ده، چې د ګټې لپاره خپل اصلي رول باندې تمرکز وکړي او هغه خلک چې په حقيقت کې کوم سامان يا خدمات غواړي، دوی ته باید ورکړل شي او دوی ته باید لږ يا ډېره ګټه ورسېږي، ترڅو یو څه داسې عمومي شتمني رامینځته کړي، چې دوی ښه عمل وکړي.

اتم څپرکي ځانگړي او نړيوالتوب

مهاجرت او ټيکنالوژي

خلاصه نړۍ

د نړۍ هغه برخې، چې يو وخت لرې وې اوس لرې نه دي. کلتورونه، د ژوند طريقې، نسلونه، ولسونه، هېوادونه او حکومتي نظامونه د تلویزيون، راډيو، انټرنیټ او داسې نورو مخابراتي وسيلو له لارې مور ته راوړل شوي دي. هوايي سفر او گړندي ځمکني وسايل، زموږ لپاره دا اسانه کړي، چې ډېری ځايونه پخپله وگورو. دې کار حکومتونو ته د خپلو تېروتنو پټول ستونزمن کړي دي اوس د يو دولت لپاره هېڅ توجیه نشته، چې په دې لالچ کې د خپلې خاورې په شاوخوا کې ديوال جوړ کړي، ترڅو خپل خلک د هغه له ظلمونو بې خبره وساتي. د ټولنيزو رسنيو يا بهرنيو تلویزيونونو له امله، چې د ستايليت چينلونو په توگه کار کوي، د ورځني اړيکو له لارې، چېرې چې په زړه پورې پېښه رامنځته کېږي، دوی په وخت سره خبرتيا لري.

د پایلې په توگه، ډېری هېوادونو د نړۍ د تړلو هڅې بندې کړي. دوی اوس د سيلانيانو او نورو لپاره خلاص دي، په تېرو څو کلونو کې روسیه، چين، ويتنام، برما (ميانمار) او نور مهم هېوادونه، د نړيوالې ټولنې تر ټولو خلاص غړي شوي دي، نن ورځ د افغانستان د نفوس پنځمه برخه په نورو هېوادونو کې ژوند کوي.

د افکارو تبادله

دا يوازینی مخلوق نه دی، چې په دې نړۍ کې ژوند کوي، بلکې دوی په تصور کې هم يوځای کړځي. سيلانيان له ځانه سره د بېلابېلو هېوادونو کيسې راوړي، چې په کې خلکو ته د فکر، عمل او بيان ازادې ورکول کېږي. ځايي خلک دواړو هېوادونو ته ځي او حيرانېږي، چې د سيلانيانو خبرې رښتيا دي، که يوازې خلک انټرنیټ يا سپورمکي تلویزيون ته لاسرسی ومومي، نو هر هغه کيسه، چې دوی بې شريکوي، د دوی په سکرين کې به پلي شي. د روزگار اثر هم همداسې دی، که يو هېواد نړيوال تجارت ته لاره پرانيزي، نو د هغه هېواد خلک خپل ځانونه متشبثين گڼي او د مختلفو کلتورونو له خلکو سره ملگري

کېږي او د ژوند مختلفې طريقې زده کوي. دا په حکومتونو فشار هم اچوي، چې خلاصه پاليسي غوره کړي، هغه خلک چې ازادي گوري او تجربه کوي، پخپله پوهېږي، چې ازادي څنگه د پرمختگ او خوښۍ لامل کېږي، دوی يو ډول پرمختگ يا خوښي غواړي. ټکنالوژي، تجارت، مهاجرت، تجارت او نړيوال بازار دا ټول د ازادې ټولني سفيران دي.

د يوې ازادې ټولني پراختيا

له پورته څخه ښکته سرمايه داري نشته

دا اسانه کار نه دی، چې د يوې ازادې ټولني جوړول، چېرې چې په لومړي سر کې ازاده ټولنه نه وي. نوي حکومتونه او نړيوالې مرستندويه ادارې اکثراً بنسټيز بدلونونو ته اړتيا لري، لکه د بشپړ بيوروکراسۍ بيا تنظيم کول، يا د دولتي تصديو خصوصي کول. دا لاره اکثراً د تخریب لامل کېږي. د شخصي گټو لپاره د قدرت څخه د گټې اخيستني د کلتور په شتون کې او د بازارونو يا سيالۍ په اړه هېڅ محلي پوهه نشته، د خصوصي کولو ډېرې نوښتونه (لکه د ۱۹۸۰ لسيزې په وروستيو کې مکسيکو) يوازې د دولتي انحصارونو پيروانو په لاس کې ورکړي. د خلکو لپاره، دا سرمايه داري د دولت د رسوليژم څخه کم نه دی، کوم چې په لومړي ځای کې شتون نلري او ځکه چې په عدلي نظام کې دومره سستي شتون لري، نو محکمه دا ډول مرتدیت ننګوي. نوي خلک به د دې خصوصي کولو له حل څخه دومره مايوسه شي، چې يوازې افراطيان او انقلابيان به نوي څه ولري، چې د اشرافو پرځای به خلکو ته گټه ورسوي.

د ازادې انګېزه

د پورتنۍ پانګوالي خوښي تيوري ناکامه کېږي، ځکه چې دا په ښکاره توګه هڅه کوي، ټولنيز بنسټونه بدل کړي، مګر نشي کولی هغه بنسټيز چلند، کړنې او انګېزې بدلې کړي، چې دوی رامینځته کوي، يا ثبات ورکوي.

د ازادې ټولني جوړول او پراختيا د دې قانوني او اخلاقي اصولو پراختيا ده، چې دا ټاکي چې خلک څنګه ژوند کوي او څنګه په ازاده توګه ونډه اخلي، دا چې موږ د عمل د اصولو داسې چوکاټ منځته راوړو او خلکو ته اجازه ورکړو، چې په دې اصولو کې په ازاده توګه خپل ژوند وکړي، نو د خلکو طبيعي ځواک او ليوالتيا به د بدلون محرک وګرځي.

فرض کړئ، د بېلګې په توګه، موږ د خلکو لپاره د نوي سوداګرۍ پيل کول، په اعتماد سره د سوداګرۍ مالکيت چلول، د ملکيت ساتلو اختيار، د تخليقي پانګې راوړل او په ازاده توګه تجارت کول اسانه کوو. د دې کار په کولو سره موږ داسې اصول

او هڅونې رامنځته کوو، چې د اقتصادي ودې او سيستماتيک ټولنيزو اصلاحاتو لپاره دیرې پیسې راوړي. د تخلیق اړوند کاروبارونه پیل کړي، زده کړي، چې څنګه سوداګری وکړي او څنګه خوشحاله اوسئ، په دې توګه، تاسو به نه یوازې مالي ګټې ترلاسه کړي، بلکې تاسو به په ځان باور هم ترلاسه کړي. یو ډېر پر ځان بسیا ټولنه به هم وکولی شي، د بنسټیزو مسلو لکه د بیوروکراسي اصلاحاتو او دولتي فابریکو سره مبارزه وکړي. له همدې امله مو د دولتي بنسټونو د بشپړ سمون لپاره، له لوړو پوړو څخه هڅې نه دي پیل کړي. موږ د لاندې کچې څخه پیل کړی او د هڅونې غوښتنه یې کړې، کوم چې په یو ښه بنسټیز چوکاټ کې د بدلون لپاره کتلست دی.

په عمل کې د ملکیت حقونه

په پیرو کې د ملکیت حقونه

یوه په زړه پورې بېلګه په پیرو کې د ملکیت د حقونو اصلاحات دي، چې د ۱۹۹۰ لسیزې په لومړیو کې د اقتصاد پوه (هیرنډو سوتو) لخوا پیل شوی وو. (دی سوتو) شکایت وکړ، چې بیوروکراسي او اداري فساد د دې لامل شوی، چې د ځوانانو بار راجسټر کړي، په دې توګه، د املاکو ملکیت ساتل کران شول، پایله دا شوه چې ملیونر سوداګر د خپلو فارمونو، سوداګری یا کورونو قانوني مالکان نه وو، له دې امله، دا د دوی لپاره خورا کران وو، چې دوی د خپل سوداګری د ملاتړ لپاره پور نه اخلي. دوی باید خپل کورونه یا کاروبارونه پرېږدي او د خپلو ملکیتونو یا سوداګریزو شخړو د حل لپاره باید محکمو ته لار نشي.

په عمل کې په پیرو کې دوه اقتصادونه وو. د قانون په چوکاټ کې له قانوني خوندیتوب څخه اقتصادي ګټې تر لاسه کولې او دغه بل یې په میلیونونو سوداګرو ته ورساوه. دوی په فقر کې راکېر شول، ځکه چې د دوی کورونه او سوداګری په قانوني توګه شتون نه درلود، حکومت د عوایدو راټولولو توان نلري، ځکه چې د غیرقانوني کوچنیو کاروبارونو په اړه د مالیاتو ارزونه یا راټولولو توان نلري او له هغه ځایه چې دوی هېڅ قانوني خوندیتوب نه ترلاسه کوي، ځینې خلک جرمي شوي یا «شین پیت» ډلې له دې سوداګری ګټه پورته کوي.

(دی سوتو) او نور خلک، چې د دې لپاره وضعیت سره مخ شوي اکثراً د نوي استخدام ثبت سره تړلي بیوروکراتیک مقررات له مینځه وړي. دوی یو شمېر جوازونه هم لغوه کړل، کوم چې د سوداګری لپاره یې ترلاسه کول خورا مهم وو. د ځمکو اصلاحات هم ترسره شول، چې له مخې یې لس میلیونه پیرو کورنۍ هغه ځمکې ترلاسه کړې، چې پخوا یې ملکیت درلود. د پایلې په توګه، د کوچني ورځني فعالیتونو فعالیت کم شوی، ځکه چې اوس مالک باید د معیشت لپاره پور واخلي او د ملکیت پیرو او

پلور هم وکړي. لکه څنګه چې سرمايه او ګټه د خلکو سره راټوله شوه، د کورونو کيفيت ښه شو او والدين د خپلو ماشومانو په تعليم باندې ډېر لګښت پيل کړ. اجازه مه ورکوي، چې په دې اصلاحاتو نيوکه وشي، ځينو کسانو دا دليل وړاندې کړ، چې د ځمکې واک نه دی ورکړل شوی، ځکه دا ستونزمنه ده، چې څوک يې غير رسمي مالک ته ورکړي. د نورو ادعا دا وه، چې د ځمکې حقونه د اشغالګرو په وړاندې په لږه کچه د اشغالګرو د ګټې لپاره کارول شوي او دا چې د ځمکو چارواکو دا عامه ځمکې وخورلې، چې د بې وزلو ځمکو خاوندانو پورې اړه لري، يا دا چې د ځمکې اختيارونه يا د واټن تنظيمات (که څه هم غير رسمي) زيانمن او ګټور دي. نورو استدلال کړی، چې د ځمکې سمون د جادو ګولۍ نه ده او د اقتصادي پرمختګ پر وړاندې تر ټولو ستر خنډونه هغه خنډونه وو، چې د خلکو کلتور د دوی پر احساساتو تحميل کړي وو.

دا هېڅکله اسانه نه ده، چې يو بازار رامینځته کړي، چې په برياليتوب سره کار کوي، حتی که دا په لومړي ځای کې شتون ونلري. د کب له سوپ پرته د ايکويريم جوړول اسانه ندي. په هرصورت، نورو هېوادونو هڅه کړې، چې اصلاحات په خپلو هېوادونو کې کاپي کړي او (دی سوتو) په لاتينه امريکا او افريقا کې د ډېرو هېوادونو سره مشوره کړې.

د اصلاحاتو ملاتړ

د ګټور ملکيت حقونه خورا مهم دي، نور اصلاحات هم حتماً د دوی د ملاتړ لپاره اړين دي. د بېلګې په توګه يو بريالي پور يا د کوچني پور بازار خورا سخت مقرراتو او بيوروکراسي ته اړتيا لري. (د کوچنيو پورونو يوه ښه بېلګه د بنګله ديش ګرامين بانک دی)، کوم چې کليوالو کارګرانو ته کوچني پورونه ورکوي، په دې کې هغه پورونه شامل دي، چې بې وزله ميرمنو سره د بېسيم تليفونونو په کارولو سره د «تاديه تليفون» دندې ترلاسه کولو کې مرسته کوي. يو بريالی قانوني سيستم هم بلل کېږي، چې خلک پرې باور وکړي، دا چې د خلکو شخړې په يقين سره پېژندل کېدای شي.

مور د هغه وخت لالچ نه غواړو، کله چې قانون جوړونکي په دولتي قانوني سيستم کې ځانګړي اصلاحات راوړي. عام قانون په انفرادي قضيو کې د منل شويو مثالونو او يو معتبر دفتر سره جوړ شوی. د ځايي خلکو لپاره د عدالت معنا هم همدا ده. په هرصورت، دا مهمه ده چې مور د کارموندنې د خلاصولو په اساسي اصولو پوه شو، لکه د ملکيت چوکاټ، شخصي مسؤليت، د ونډې اخېستونکي حقونه او د افلاس احکام. مور اړتيا لرو، چې مقررات کم کړو، بازار ته د ننوتلو په وړاندې خنډونه رامینځته کېږي، ځکه چې نوي نظرونه مخې ته راځي. د مثال په توګه، نيپال، يو هېواد چې په

۱۹۵۰ کې د نورې نړۍ سره تړل شوی وو. دواړو واکدارانو خپل د ټيليفون سيستم خرڅولو ته پرېښود، ترڅو خلک دا فکر ونه کړي، چې دوی شخصي شرکت چلوي. مگر دوی موافقه وکړه، چې نوی جواز صادر کړي، ترڅو نوي خلکو ته د ننوتلو اجازه ورکړي. دا نوښت دومره بريالی شو، چې نيپال اوس د حسد وړ «د عصري» ټليفون سيستم لري.

په بازار کې د کوچنيو سوداګرو او نويو خلکو مثالونه، چې دوی څومره وده کوي، دندې پيدا کوي، خونې چمتو کوي او د پېرودونکو په خدمت کې غوره راوړي. د خلکو لپاره دا دومره اسانه ده، چې په آزادۍ کې د مال او دولت پيدا کول پټ شي. څومره چې د ازادۍ سره مرسته وشي، هغومره به د افراطيت او جبر پر بنسټ د خلکو غوښتنې کمې شي.

د ځمکو اصلاحات

کله چې د ملکيت حقونه نافذ شي، نو بيا کوم ځواک مخ په وړاندې راځي. د دې مثالونه په شوروي روسيه، چين او ويتنام کې ليدل کېږي. دوو کمونستي حکومتونو د ځمکې مالکيت او د کرنې کار يو کله ملکيت وګرځاوه. د ځمکې د کارولو او په هغې باندې د کار کولو واک د کمونستانو په لاس کې وو او په دوی باندې د برابر وېش سيستم پلي کول، خو دوی په بشپړه توګه ناکام شول، ځکه چې خلک د خپلو هڅو ګټې له نورو خلکو سره شريکوي، د دوی لپاره هېڅ هڅونه شتون نلري، چې سخت کار وکړي يا ډېر توليد کړي.

که څه هم چين هڅه وکړه، چې د کمونستي مالکيت دا اصول پرېږدي، دوی په ۱۹۷۰ لسيزه کې د شوروي روسيې څخه اخیستل شوي ويجاړونکي ماډل څخه ځان خلاص کړ. پرځای يې د «کارن مسؤليتونو سيستم» معرفي شو. په کوم کې چې کورنۍ به په خپلو ځمکو کې خانکري کارونه کوي، د دې څېز د کټې او هڅې ته دوام ورکړي. د چين مسووليت ښه شوی دی. د ۱۹۸۰ لسيزې په پيل کې، د کرنې توليد خورا زيات شو او د غنمو توليد ۵ فيصده، پنبه ۸ فيصده او د تېلو توليد ۱۴ فيصده زيات شو. د خان پيل توليد ثابت نه پاتې کېږي، په سيستم کې ستونزه وه، که د ځمکې په کيفيت کې کوم توپير وي، چارواکو يې د سمولو په هيله د يوه لوی قرارداد پر ځای کورنيو ته کوچني قراردادونه ورکړي دي. د هرې کورنۍ هڅې په پنځو يا شپږو پلاټونو متمرکزې وې او دا ستونزمنه وه، چې د ښه ميتودونو سره راشي، هغه د پلاټونو په منځ کې د کرنې وړ ځمکې لويه برخه هم ونيوله او د وېش نظام د کورنيو د زرغونتيا په برخه کې توپيرونو ته پام نه دی کړی. همدا لامل دی، چې د ځمکې تخنيکي ملکيت لکه څنګه چې پاتې وو. بلکه، دا د

ځمکې د حقونو سيستم څخه مخکې راوړل شوی وو. يعنې کورنيو ته دا حق ورکړل شو، چې په ځمکه کې د ډېر وخت لپاره کار وکړي، د حاصلاتو د ترلاسه کولو او له هغه څخه د عايد ترلاسه کولو حق ورکړل شي او دا حق نور ته ولېږدول شي. يو ځل بيا، دا سيستم د ازاد بازار او ملکيت د حقونو له نظره بشپړ نه دی، له هغه ځايه چې دوی دولت ته فصلونه وړل او د نرخ لېست يې جوړ کړ، نو دې کار د کورنۍ وړتيا زيانمنه کړه. اجازه راکړئ، چې خپلې پرېکړې پخپله وکړي او د دوی د سخت کار له ميوو څخه خوند واخلي. د ځمکې لپاره ريښتيني بازار نشته، پرته له کوچنيو پلاټو، ډېر لږ داوطلبان او دا د ځمکې د کارولو بازار گرځېدلی.

د بېلگې په توگه، د مېتان، شمالي کيزو په کليوالو سيمو کې، عامو خلکو او چارواکو د ځمکې کارولو لپاره شل کاله ټاکلي، په دې توگه له کورنيو سره مرسته کوي، چې د اوږدې مودې لپاره پالن جوړ کړي. زميندارانو ته دا اختيار ورکړل شوی، چې ځمکه په ميراث کې پرېږدي، د مزد د بدلولو او ځمکې ته انتقال کړي او هغه ځمکې چې نه دي ورکړل شوې، خالي پاتې شوې او هغه ځمکې درستولو ته لېږدول شوې. پایله دا شوه، چې زياتې ځمکې وکړل شوې، د ځمکې کيفيت ښه شو، ځکه چې کورنۍ هم د ځمکې د ساتنې لپاره مخې ته راغله. په ۱۹۹۵ کې، ملي حکومت نور کيلو ته وويل چې د مېتان مثال تعقيب کړي او د ځمکې د ملکيت د حقوقو سيستم له منځه تللی دی.

د اوبو حقوق

دا د دواړو يوه بله ورکه شوې وسيله ده، چې د دولت پرځای د ملکيت حقونه په مؤثره توگه غوښتنه کوي. د متحده ايالاتو په لويديځه سيمه کې، د وچکالی کواښ عام وو، د اوبو د کمښت له امله نه، بلکې د اوبو د توليد سيستم کې د يو شمېر مقرراتو له امله. د بېلگې په توگه، هغه خلک چې په يوه يا بله لاره يې ترلاسه کولی شي، دوی د هغو خلکو څخه غوره کړئ، چې په شا او خوا کې ځي. د دې حق ساتلو لپاره، دوی په دوامداره توگه اوبه ترلاسه کوي، پرته له دې، چې د دوی اوبو ته اړتيا ډېره کمه وي.

د ۱۹۹۰ لسيزې په پيل کې، د مونتانا او اريزونا په څېر ايالتونو خلکو ته اجازه ورکړه، چې خپل د اوبو سوداګری ولري، که څه هم لاهم ډېری مقررات شتون لري، چې دا بازار تړلی ساتي، دا شي دا ډاډ کړی، چې دواړه هغه ځای ته ځي، چېرې چې دوی خورا ارزښت لري. څرنګه چې د اوبو اړوند حقونه اخیستل او پلورل کېدی شي، هغه خلک چې لږې اوبه کاروي (هغه څوک چې لږې اوبه کاروي، اوبه بيرته کاروي) اوس خپل حقونه هغه خلکو ته لېږدوي، چې تازه اوبه ورته اړتيا لري. د دې سيستم ګټې دا دي، چې اوس په لويديځ امريکا کې د اوبو د حقونو بازار په بشپړه توگه خپور شوی.

د خصوصي کولو ميکانيزم

هر هغه صنعت چې د دولت ملکیت دی، اکثراً انحصاري دی، چې مصرف کونکو ته هغه اختیار نه ورکوي، چې دوی یې غواړي. په دې توګه، دوی کولی شي د توکو او خدماتو لپاره د لوړ نرخ غوښتنه وکړي، تر څو چې دوی واکمنانو ته ډېر نږدې وي، ځینې ادارې یې اداره کوي. بیا، په عمومي توګه، دا واکمنان د اشرافو د ملګرو په اختیار کې وو.

د بېلګې په توګه، د ایران «بنسټ» له وېش مخکې ولسي باور ورکړ. د ایران د اقتصاد یو پر پنځمه برخه د کبنتی، کرنې، تولید او بار وړلو په برخو کې کنټرولوي. بنسټ اېښودونکی په اصل کې شاه او په حقیقت کې، د خیرات نه کولو یا پخپله د ادارې د سپرستی او ګټې له امله ډېرې نیوکې کېږي. د ۱۹۷۹ کال له انقلاب وروسته راتلونکی حکومت ډېر په زړه پورې وګڼل شو او مور یې پای ته وڼه رسولو. دا اوس هم شتون لري او دوی ته ځانګړي مالیاتي رعایتونه او دولتي سبسایډي ورکول کېږي. په حقیقت کې، کوم شخصي ملکیت چې ضبط شوی باید په هغې کې شامل شي، له دې څخه موخه د بې وزلو خلکو ته ګټه رسول دي، نه هغه اصلي خلکو ته چې واکمن شوي دي.

د دولت د خصوصي کولو په پایله کې، چې کوم کاروبار پیل شو، شخصي ملکیتونه او سیالی د بیوروکراسۍ په انحصار کې را منځته شوي او د فساد پر ځای د سوداګرۍ لندیز راوړل شو. دا خلکو ته د دې صنعتونو پانګې په راستنولو کې هم مرسته کوي. د هر څه د لاسته راوړلو لپاره، صبر او محتاط پالیسي جوړونې ته اړتیا ده.

داسې میکانیزم نشته، دولتي تصدۍ له سیاست او اقتصاد سره نږدې اړیکې لري، هر صنعت د بیل ستایل غوښتنه کوي، د صنعتونو ډولونه او اندازې توپیر لري او هغه ګروپونه، چې د دوی مخه نیسي هم توپیر لري، چې کوم اصلاحات رامنځته کېږي. هغه چلند چې د نوي کارونې لپاره اخیستل کېږي، لکه اوبه یا برېښنا، چې ټول نفوس پورې اړه لري، باید د تولیدي ګډون لپاره د هغې څخه ډېر توپیر ولري، چېرې چې نسبتاً لږ خلک اغېزمن کېږي. د ورو کاروبارونو په معامله کې، دا د هغه سوداګر په اړه ترسره کېدی شي، چې په ځانګړې توګه غیر اتباع وي، چې نوي فکرونه او پانګه راوړي. په هرصورت، په غیر اتباعو باندې د دولتي شرکتونو پلور ممکن د اختلاف وړ وي. د لویو کاروبارونو په معامله کې، دا ګټور کېدی شي، چې د ونډو د پلور له لارې د خلکو ترمنځ په پراخه کچه ملکیت ووېشل شي، له دې امله، په پراخه کچه زده کړې ته اړتیا ده، ځکه چې د ونډو بازار خورا محدود دی او ځینې خلک حتی نه پوهېږي چې ونډې څه شی دي، د شوروي د نظام له پای ته رسېدو وروسته، روسيې د «واوچر خصوصي کول»

پيل كړل، كوم چې په مؤثره توگه خلكو ته په دولتي سوداگرۍ كې مساوي برخه وركړه، مگر ډېرې خلكو دا ونډې په ارزانه بيه پلورلې او دا كنټرول د كورنۍ سوداگرو د نوي اشرافي طبقې په شكل كې راغی.

د بازار د اصولو پېژندنه

د خصوصي كولو لپاره دا اړينه ده، چې انحصار په برخو ووېشل شي. حكومتونه فكر كولى شي، چې دوى هم په دې قضيه كې ډېر ماليات ترلاسه كړي. په داسې وخت كې چې دوى د انحصاري امتيازاتو سره سوداگرۍ پلوري، دا ډول انحصاري ځواك د عامو خلكو لپاره بد دى، دا چې دولتي انحصار په داسې ډول ووېشل شي، چې شته رقابت د اوږدې مودې لپاره دولت او ولس دواړو ته گټه ورسوي. نوې سوداگرۍ د دوى د اجارې وړانديزونو په پرتله قوي، ډېر متحرك او ډېر نوښتگر دي.

په گواتيمالا كې، چېرې چې د تليفون سيستم په ۱۹۹۶ كې خصوصي شو، دا د خصوصي كولو په بهير كې د سيالۍ اهميت ښيي. هلته د مخابراتي انحصار له خصوصي كېدو مخكې د مخابراتو بازار پرانيستل شو. هوايي څپې هم خصوصي شوې او په ورته ډول د برېښنايي مقناطيسي ډيپارټمنټ كې، د ملكيت حقونه رامېنځته شوي، چې د نوي شركتونو لخوا په اسانۍ سره اخيستل شوي او كارول كېږي. د پايلې په توگه، په سيالۍ كې بې حده زياتوالى راغلى او د انتخاب ازادې كمه او زياته شوه. نرخونه د لاتيني امريكا په پرتله تېټ وو او د يوې لسيزې په اوږدو كې، د گرځنده تليفون سلگونو كاروونكو زياتوالى موندلى.

دا څنگه وكړو

نړيواله تجربه او تخصص دواړه په پراخه كچه شتون لري، چې اصلاح كونكو ته اجازه وركوي، چې د خصوصي كولو پاليسۍ او ميكانيزمونه اصلاح كړي. اصلي خبره دا ده، چې عمل (پروسس) بايد په بشپړه توگه پرانيستل شي او تخليق بايد په كې ښكېل وي، چې هېڅ نوي اصلاحات بايد په عام محضر كې ونه منل شي. د بېلگې په توگه، د افريقا ځينو حكومتونو د بهرنيو پانگوالو د گټې لپاره، د اوبو او بانكدارۍ په څېر صنعتونه خصوصي كړي، خو ځايي خلكو ته يې د مالكيټ فرصتونه نه دي پرانيستي. دا نه يوازې سياسي ناپوهي ده، بلكې په ازاده ټولنه كې د مساوي چلند د اصولو خلاف هم ده.

سربېره پر دې، چېرې چې مالكيټ محدود وي د پراخېدو پر ځاى د دې خطر شتون لري، چې هغه صنعتونه چې خصوصي شوي دي، بيرته هغو كسانو ته راستانه شي، چې واک لري. دا به د خصوصي كولو مفكوره زهر كړي او د دولت تر واک لاندې

نورو برخو کې د بازار د اصولو د معرفي کولو مخه ونيسي. ولس ته بايد ډاډ ورکړل شي، چې هر نوی جوړښت به د مفسدو اشخاصو د گټو پر ځای د عامو خلکو په خدمت کې وي. دا مسله تضمین کېږي څومره چې دا وي.

ځینې خلک وايي، چې دا ډول اړین خدمتونه دومره مهم دي، چې بازار ته یې پرېښودل ارزښت نلري. په حقیقت کې دوی دومره مهم دي، چې حکومت ته یې د پرېښودلو وړ نه دي، کله چې د خدمتونو وړاندې کوونکي خپلې پانګې (پانګې اچونې) پیسې له مالې څخه ترلاسه کوي، دوی د ژوندي پاتې کېدو لپاره د پېرودونکي رضایت ته اړتیا نلري، لکه څنګه چې د خصوصي خدماتو چمتو کونکو قضیه (ستونزه) ده، چېرې چې سیالي شتون لري. د بودیچې زیاتوالی د سیاستوالو لپاره د همکارۍ لاره ده او که د دوی غوښتنې ونه منل شي، نو د نویو ستونزو د رامنځته کېدو گواښ کوي. تمرکز باید پر حکومت وي، نه پر خلکو.

خصوصي خدمتونه عموماً د دولتي خدماتو په پرتله ډیر سیالي سره مخ دي. د دولتي خدماتو سره سیالي اکثراً غیرقانوني ګڼل کېږي، نو دولتي ځانګې اړتیا نلري چې خپل خدمات نوي کړي ځکه چې پېرودونکي نشي کولی بل چیرې لار شي.

مګر مهمه نده چې حکومتونه څومره غواړي چې عامه خدمات په خپله پرمخ بوځي، خلک تل د انحصار څخه د ځان جلا کولو لارو په لټه کې دي. په ټوله نړۍ کې ډیری مثالونه شتون لري چېرې چې غیر دولتي او غیر رسمي خدماتو چمتو کونکو ارزښتناکه خدمات وړاندې کړي او وړاندې کړي.

غیردولتي تعلیم

د مثال په توګه زده کړه واخلي. ډېری خلک فکر کوي، چې خصوصي زده کړه یوازې د بډایه خلکو لپاره ده، مګر په هند، ګانا، نایجیریا او کینیا کې د دوو کلونو مطالعې وروسته، پروفیسور جیمز ټیلي، پوه شو چې حقیقت دا دی، چې دا یوازې د دې هېوادونو په غریبو سیمو کې تدریس کېږي. ماشومان غیر دولتي ښوونځیو ته ځي. په حیدرآباد، اکرا او لاګوس کې، یوازې یو پر دریمه برخه یا لږ بې وزله برخې عامه ښوونځي درلودل، له دوه پر درېمې برخې ډېر ماشومان خصوصي ښوونځیو ته تللي، چې ډېری یې راجسټر شوي هم نه دي، ډېرو ته یې ولسي مرستې هم نه دي ورکړل شوي او دولتي پیسې هم نه دي ورکړل شوي.

د والدینو فیس، چې ډېری وختونه خورا ټیټ وي. دا د دې ښوونځیو د عاید یوازینی سرچینه وه. ټولې دا هم وموندله، چې په خصوصي ښوونځیو کې د زده کونکو فعالیت خورا ښه دی. په حیدرآباد کې، د پنځم ټولګي د زده کونکو اوسط ریاضي نمره د دولتي ښوونځیو د زده کونکو په پرتله لوړه وه، سره له دې چې په خصوصي

ښوونځيو کې د ښوونکو معاشونه د دولتي ښوونځيو د نيم څخه تر څلورمه برخه وه. د دولتي ښوونځيوو ټولو ښوونکوو وليدل، چې په کور کې اوسېږي. د دولتي ښوونځيوو حالت د استادانو د نه حاضرېدو له امله ډېر خراب وو، په خصوصي ښوونځيو کې د لوبو ميدانونه، تالارونه، د څښاک پاکې اوبه او تشنابونه ښه وو. (يوازې نيمایي دولتي ښوونځيوو تشنابونه درلودل، په خصوصي ښوونځيو کې د ۹۶٪ يا ډېر په پرتله). په دې ښوونځيو کې د زده کونکي او ښوونکي تناسب د دولتي ښوونځيو نيمایي ته نږدې وو. داسې ښکاري، چې حکومتونه په غريبو سيمو کې د خصوصي زده کړو له اهميت څخه ناخبره دي، د چين د حکومت د معلوماتو له مخې، په گان سو ولايت کې يوازې ۴۴ خصوصي ښوونځي شته، په داسې حال کې چې څېړونکوو ټولټال ۶۹۶ ښوونځي په نښه کړي، چې له دې جملې څخه په ۵۹۳ ښوونځيو کې ۶۱ زره ماشومان په زده کړو بوخت دي، چې ډېری يې په لرې پرتو سيمو کې زده کړې کوي. ډېری يې د والدينو او کليوالو لخوا جلول شوي، دا ښوونځي د دې حقيقت سره سره بريالی وو، چې په گانسو کې اوسط کلنی عايد \$ ۱۵۰ وو. په کينيا کې، کيبرا د افریقا په نيمه صحرا کې يو له خورا بې وزلو مېشت ځايونو څخه دی، چې شاوخوا ۷۵۰،۰۰۰ نفوس لري. ټولټال ۷۶ خصوصي ښوونځي موندل شوي، چې ۱۲۰۰۰ زده کونکي په کې زده کړې کوي.

ښکاره خبره ده، چې د نړۍ په غريبو ځايونو کې هم د تعليمي اسانتياوو د برابرولو لپاره خصوصي هڅې کولی شي، چې د حکومت په پرتله لوړ کيفيت ولري او لگښت يې خورا کم وي او کورنۍ يې هم پوره کولای شي. حکومت هېڅکله تعليم ته اړتيا نلري. د حيرانتيا خبره نده، د حکومت لخوا پرمخ وړل شوي ډېری پروگرامونه د زده کړې په برخه کې د سيالی يو ډول معرفي کولو خوښ دي او غواړي ډاډ ترلاسه کړي، چې انتخاب د والدينو پورې اړه لري، چې دوی غواړي خپل ماشومان ښوونځي ته لاړ شي؟، په ۱۹۹۱ کې سوېډن يو پروگرام معرفي کړ، چې له مخې يې حکومت د ښوونځي د پيل لگښت ورکوي، مگر خصوصي غير انتفاعي يا انتفاعي ډلې کولی شي خپل ښوونځي جوړ کړي او فنډونه ترلاسه کړي، مگر دا د زده کونکو د شمېر پراساس دی، چې دوی کولی شي خپلو ښوونځيو ته راوړي. حتی د ښوونکو اتحادیې، چې په پيل کې يې د دې پروگرام مخالفت کاوه، اوس يې ملاتړ کوي، له همدې امله، د زرو څخه د زياتو نويو ښوونځيو فعاليت، نوښت او کيفيت چې په ځانگړې توگه په خورا سختو او بې وزلو سيمو کې پيل شوی، اوس دا ماډل په روښانه هېوادونو کې معرفي کوي.

له حاکمیت پرته روغتیا خوندي کول

روغتیایي پاملرنه یو بل مهم خدمت دی، چې په ډېری هېوادونو کې د حکومتونو لخوا تسلط لري او ډیری وختونه د قانوني محافظت، تمویل، یا تنظیمي سبسایډي چمتو کولو له لارې د سیالی څخه ساتل کېږي. دا ناروغانو ته د غوره خدماتو وړاندې کولو سربېره د دولتي خدماتو چمتو کونکو ته ډېرې پیسې او ډېرې گټې چمتو کوي. متحده ایالات (USA) ډېری وختونه د روغتیا پاملرنې په اړه، د «آزاد بازار» انګېرنې پر اساس انتقاد کېږي. بې له شکه چې لګښت به زیات شي، خو حقیقت دا دی، چې په نړۍ کې داسې یو نظام شته، چې هلته مقررات زیات دي او د روغتیا ساتنې په برخه کې چې یو کس څومره لګښت کوي، دا د نړۍ دریم گران هېواد دی. (د ناروې او لوګزامبورگ نه وروسته). د روغتیا بېخي مالیات او مقررات د کار ځایونو سره تړلي دي، په دې معنی چې کله خلک د دندو په منځ کې وي، دوی دوه بیمه نلري. په داسې حال کې چې کارمندان د ازموینې او درملنې غوښتنه کوي (ډاکټران دوی هڅوي)، کوم چې دوی واقعاً اړتیا نلري، ځکه چې لګښت د دوی د گمارونکي لخوا ورکول کېږي، دوی پخپله نه ورکوي. مقررات دا حکم هم کوي، چې د روغتیا بېخي په پالیسيو کې باید څه شامل وي، او دا څنګه وپلورل شي (د بېلګې په توګه، د بېخي محدودیت یوازې دوه پوښښونو ته، دوه د ټیټ لګښت یا لور تولید اقتصاد ته ورکول) په ورته ډول، طبي تمرین باید د جواز ورکولو اړتیاو سره مطابقت ولري، چې پخپله د ډاکټرانو لخوا ټاکل شوي، په دې توګه په مسلک کې د ډاکټرانو اکمالات محدودوي او فیسونه لور ساتي. دا ټول (او ډېری نور) مقررات په متحده ایالاتو کې د روغتیا پاملرنې لګښت زیاتوي.

په مقابل کې، سینګاپور، یو کوچنی هېواد او په حقیقت کې د متحده ایالاتو په پرتله بډای دی، د متحده ایالاتو د هر سړي شپږمه برخه د دولتي روغتیا برنامو باندې مصرفوي. دا کورنۍ اړتیا لري، چې د راتلونکي روغتیا پاملرنې لپاره د دوی د عاید شاوخوا پنځمه برخه سپما کړي، (که څه هم د یوې غمیزې په حالت کې، د طبي اړتیاو لپاره د دولت لخوا تمویل شوي برنامې شتون لري)، تقاعد او د کورنۍ لګښتونه د دې حقیقت په پام کې نیولو سره، چې خلک د دوی د روغتیا ساتنې لپاره خپلې پیسې په حساب کې ساتي، دویم تمرکز د دوی د پیسو غوره ارزښت ترلاسه کولو باندې دی او دوی ځانګړي ډاکټرانو او کلینیکونو ته ترجیح ورکوي.

په سویس کې د حکومت لخوا چمتو شوې بیمه نشته، خلک بیمه او طبي خدمات د شخصي بېخي څخه ترلاسه کوي. د سبسایډي چمتو کولو لپاره د حکومت رول محدود کړی، نه چمتو کونکو ته، مګر هغه ناروغانو ته چې د لومړني روغتیا پاملرنې توان نلري. اوس د متحده ایالاتو برعکس، د سویس اتباع، هر هغه څه چې دوی د روغتیا پاملرنې لپاره مصرفوي، د پیسو ارزښت ترلاسه کولو تمرکز کوي. ډېری

اروپايان د سويس د ازاد بازار سيستم په نړۍ کې ترټولو غوره روغتيايي سيستم گڼي.

له حاکميت پرته فلاح

د بې وزلو لپاره د ژوند غوره بڼه هغه ده، چې هغه ته ژوند ورکوي، مگر د دولت لخوا پرمخ وړل شوي فلاحي سکيمونه دندې له منځه وړي. په ډېری اروپا کې، ټولنيز بیمه هغو کسانو ته يو ثابت ماليه ورکوي، چې کار کوي، د کارگمارونکو لپاره لگښتونه زياتوي او دوی د نوي کارگرانو په کمارلو کې زړه نازره کوي، دا په دې مانا ده، چې ډېری خلک د بېکارۍ گټې ترلاسه کوي، په دې معنی، چې دا هم ماليه زياتوي، په پایله کې لږ خلک کار کوي.

سويډن د شلې پېړۍ تر نيمايي پورې يو خپلواک، کم عايد لرونکی او سوکاله هېواد وو. بيا د ۱۹۷۰ څخه د دوو لسيزو لپاره، حکومت د هراړخيز فلاحي پروگرامونو لپاره، د پيسو چمتو کولو خورا لوړ ماليات وضع کول پيل کړل. (په حقيقت کې، په ۱۹۷۶ کې، يو سويډني ليکوال شکايت وکړ، چې د هغه د مالي تمویل کچه ۱.۰۲٪ ته رسېدلې). دا ډول لوړ مالي نرخونه د کارگرانو او سوداگرۍ لپاره نا اميدي وه. د دويم دليل لپاره سويډن د دوو لسيزو لپاره پرمختللی وو، تر هغه چې په ۱۹۹۰ کې پاليسي بدله شوه.

خپلواک هېوادونه ډېر شتمن کېږي او بډايه هېوادونه د مستحقو خلکو سره د مرستې لپاره ډېر لگښت کوي، دا په اخلاقي لحاظ سمه ده، د دې پر ځای چې دولتونه له خلکو پيسې واخلي او په خپلو خپريه پروگرامونو يې ولگوي، دا نه يوازې له اخلاقي پلوه سمه ده، ځکه دولتونه د خپلو ملگرو او سيالانو د گټو لپاره رښتيني خپريه بنسټونه تمويلوي او دا ټاکي چې پيسې به يې څنگه ورکول کېږي، نه د جبر له لارې.

د دولت د فلاحي پروگرامونو بله ستونزه دا ده، چې دوی د اړتيا کلتور رامینځته کوي، ځکه چې دا پروگرامونه خورا لوی او د دولتي کارمندانو لخوا پرمخ وړل کېږي، دوی بايد د قواعدو پر بنسټ پرمخ يوړل شي، نه د شخصي ارزونې اړتياوې او د گټو احتمالي امکانات. لکه د حقيقي فلاحي بنسټونو لخوا ترسره کېږي، دا خلک هڅوي، چې د قواعدو سره لوبې وکړي، د دوی د گټې لپاره. ځينې وختونه بې وزله کورنۍ په شعوري ډول خپل حالت خرابوي، ترڅو دوی د ډېرو گټو مستحق وي، دا د هغه څه مخالف دي، چې مور يې غواړو. په لويو هېوادونو لکه انگلستان کې، حکومتي چارواکي اوس د دريم نسل خلک ليدل کېږي، چې په سوکالی کې ژوند کوي، دا هغه کورنۍ دي، چې په گټو باندې ژوند کوي، چې مور، پلار او نيکونه يې ورته ژوند کاوو.

ځان سره مرسته يو ډېر انساني او اغېزمن بديل دی او د خصوصي خپريه موسسو لخوا ملاتړ کېږي. په انگلستان کې د ۱۹۴۰ لسيزې دمخه، د کارگر طبقې لپاره

يو بريالی فلاحي سيستم شتون درلود، چې د فلاحي دولت لخوا لغوه شوو. دا دوستانه اتحادیې وې. د هغې غړو هره اونۍ دوی ته مرستې ورکولې او په بدل کې به یې د بېکاری کټې طبي بیمه او د تدفین لگښتونه ورکول.

دواړه معمولا، په ځانکړو کلتورونو تمرکز کوي، ترڅو د دې کارگرانو ځانکړي اړتیاوې پوره کړي، په میلیونونو کورنیو، په ځانکړې توګه بې وزله کورنیو غوښتل، چې د دې اتحادیې غړي شي. البته د دولت پرته د ټولو خلکو لپاره سوکالی ترلاسه کېدی شي.

د فلاحي سکتور بیا رغونه

ډېری هېوادونه چې د ښه پرمختللي فلاحي دولتي سیستمونو سره استدلال کوي، چې شخصي سخاوت او هوساینې (سوکالی) د ماليې پراساس ټولنیزو ګټو یا تقاعد په څېر د سخاوت لپاره نشي بدلېدلی. البته د حکومتونو لپاره دا خورا اسانه ده، چې د نورو خلکو په پیسو سخاوت وکړي او اوس د سیاستوالو لپاره د لویو ګټو ژمنې هر ډول هڅونه شتون لري، که څه هم دوی پوهېږي، چې دا کټې به د راتلونکو نسلونو لخوا ورکول کېږي. دا پخپله یو لوی دلیل دی، چې سیاستوال باید له ټولنیز وجدان څخه لرې وساتل شي. په هرصورت، کله چې د شتمنۍ ګټې زیاتې شي، نو د نوي کورنیو لپاره د ځان لپاره د کار کولو انګېزه، دوی باید د دې فلاحي سیستم د چلولو لپاره ډېر مالیه ورکړي، که نیت ډېر ښه هم وي، پایله یې دا وي، چې خلک هیلې له لاسه ورکوي او له اړتیاوو ډک ژوند یې په تقدیر بدلېږي.

هغه هېوادونه چې غواړي د خپلواکۍ په لور حرکت وکړي، باید خپل لوی فلاحي ریاستي سیستمنه په کوچنیو یا ډېرو محلي سیستمونو وېشل پیل کړي. بلکه، دوی په شخصي حساب کې د دوو اشخاصو په توګه لیدل کېدی شي. دا کار کولی شي په کورنیو کې د مسؤلیت احساس رامینځته کولو کې مرسته وکړي او هغه څه چې دوی یې کولی شي، د دوی سره مرسته وکړي، چې د دوی لگښتونه د اصلي مالیه ورکونکو لخوا ورکول کېږي، نه د لوی سیستم لخوا او د سیستم ټوټه ټوټه کړنلاره د خصوصي سکتور چمتو کونکو له لارې اداره کول اسانه کوي.

د دې یوه بېلګه د چيلي د تقاعد سیستم دی. په ۱۹۸۱ کې دې هېواد خپل ناکام او غیر عادلانه دولتي تقاعد سیستم په شخصي حسابونو وېشلی، له کارگرانو څخه غوښتل شوي، چې د دوی د تقاعد ساتلو لپاره هڅه وکړي، مګر دوی کولی شي د خپلو فنډونو اداره کولو لپاره د یو شمېر خصوصي چمتو کونکو څخه غوره کړي. سیستم د سپما لپاره شخصي مسؤلیت ته وده ورکړه، د کارگرانو لپاره د غوره پایلو لامل شو او له هغه وخته راهیسې په څو هېوادونو کې په څو براعظمونو کې تکرار شوی.

بله بېلگه د سنگاپور د روغتيا سپما حساب سيستم دی، کوم چې په افرادو او کورنيو باندې د پام وړ مسؤليت په غاړه لري او دوی هڅوي، چې د دوی روغتيا او نورې اړتياوې چمتو کړي. د انګلستان د زور دوستانه اتحادیې بل داسې ماډل وړاندې کوي، چې شخصي حسابونو ته د دولتي ګټو وپشلو سره په اسانۍ سره بيا زېږېدلی شي. کله چې د دولت ناکامه مرستندويه سيستم په دې ډول اصلاح شي، نو نوي خلک نور هم هڅول کېږي، چې په دولت باندې د تکيه کولو پرځای په خپلو هڅو او د کار موندلو لپاره د خپلو کورنيو په ملاتړ تکيه وکړي. په هر حالت کې، د سخاوت او انسان دوستۍ اړتيا پاتې ده، مګر د مدیریت وړ حدونو کې او لکه څنګه چې مور ولیدل، د خلکو ازادې او د دوی د مالياتو کمول د دوی د وړتيا او د نورو د ارادې او سخاوت کولو لپاره يوه ښه لاره ده، دا يو ډول هڅونه ده، چې د کوچني دولت او خورا لوړ مالياتو پای ته ورسوي.

نړيوالتوب او کارموندنه

د نړيوالتوب ګټې

په ډېری هېوادونو لکه نېپال کې، اندېښنه شتون لري، چې نړيوالتوب به پر دوی څنګه اغېزه وکړي. په هرصورت، دا اندېښنه اکثراً مناسبه نه ده او د نړيوال کېدو او کارموندنې مثبتې ګټې خورا ارزښت لري.

د بازار د نرخ د ميکانيزم له لارې، مور کولی شو په مستقيم يا غير مستقيم ډول، د ټولې نړۍ خلکو سره کار وکړو. هغه جامې، چې مور يې اغونډو، هغه خواړه چې مور يې خورو، هغه وسایل چې مور يې په خپلو کورونو، دفترونو او فابريکو کې اچوو، ټول د لرې پرتو هېوادونو پورې اړه لري.

د بازار نړيوال کول پخپله په دواړو خواوو کار نه کوي، دا نه يوازې بډايه هېوادونه د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه د توکو پېرودلو وړ ګرځوي، بلکې د هغو هېوادونو خلک هم د دې وړ کوي، مخکې له دې، چې دوی په نړيوالو بازارونو کې د خپلو توکو لپاره ځای پيدا کړي او خپل شرايط ښه کړي. د بېلګې په توګه، د سيبې زامنارانو څه ډول فصلونه غوښتل؟ لومړی، د فصلونو په اړه د معلوماتو سرچينې محلي سوداګر يا دولتي ادارې وې. دا يقيني ده، چې دوی هم خپلې ګټې درلودې، محلي نرخونه هم د هوا په فکتورونو پورې اړه لري او محلي بازارونه اکثراً منظم نه وو. يو کروندګر کولی شي د خپل ګرځنده تليفون له لارې، د هر فصل لپاره د امکان تر حده ډيری ويب پاڼې او د نړۍ يو شمېر بازارونه وګوري، چېرې چې د بازار نرخونه شتون لري او راتلونکي نرخونه وړاندې کېږي. د ځمکې خاوند په هر ځای کې چې وي، کولی شي په منظم نړيوال بازار کې، په خورا لوړه بيه وپلوري.

د نيوزيلينډ پرانيسته

نيوزيلينډ د يو داسې هېواد مثال دی، چې د تاديواتو او کارموندنې په اړه وضع شوي مقررات يې لرې کړل او په بشپړ ډول يې خان بدل کړ. د ۱۹۸۰ لسيزې په پيل کې، اقتصادي وضعيت خورا خراب وو، چې اصلي لامل يې دا ډول مقررات وو. د ۱۹۸۴ په پيل کې، دوی د سيمه ايزو صنعتونو ساتنه پرېښوده او د نړيوالې سوداگرۍ مقررات يې لغوه کړل او بازارونه يې د ټولې نړۍ سيالی ته پرانيستل. هر ډول سبسايډي، چې صنعت او کارموندنې ته ورکول کېدې شي، لغوه شوې، هر هغه مقررات چې د هېواد په بازار کې ټاکل شوي وو لغوه شوي، په شمول د کار بازار ډېر قوانين. د سوداگرۍ اتحاديې غړيتوب بايد په خپله خوښه جوړ شي. د کارکونکو او مالکينو ترمنځ قراردادونه هم دوی ته پاتې وو.

د لايبانو، پوهانو، مذهبي مشرانو او د اتحاديې د چارواکو هغه خطرناکې وړاندوينې، چې گډوډي به د خوږې هټې په څېر اقتصاد تباه کړي، ټولې غلطې ثابتې شوې. اوسط معاش ورکول کېږي. د کار قراردادونه په چټکۍ سره حل شوي. د حرکت بهر صفر ته نږدې دی. د بېکارانو په منځ کې او د ماوري، مهاجرينو او نورو بې وزلو يا محرومو ډلو ترمنځ، بېکارۍ په چټکۍ سره راټيټه شوه. نيوزيلينډ د نړۍ يو له خورا ازاد او سيالي کونکو هېوادونو څخه شو.

کلتورپېژندنه

ځينې خلک په دې اړه اندېښمن دي، چې د بازارونو له نړيوال کېدو سره ښايي، هېوادونه خپل ځانگړی هويت يا ځانگړی کلتور له لاسه ورکړي. په ځانگړي توگه د امريکايي برانډونو مصرف دا اندېښنه راپورته کوي، چې هغه هېواد چې ځانگړی هويت لري، کله چې دوی په نا اميدۍ سره ورته وي او کله چې غربي شيان او چلندونه په نورو ځايونو کې حاکم شي، نو د نړۍ غوره کلتورونه به د ضعيف يا ټيټ کلتور لاندې راشي. البته، اقتصادي او ټولنيز کلتورونه بدلېږي، هر هغه شی چې يو وخت د يو ځانگړي هېواد لپاره ځانگړی وو، د ټولو هېوادونو په لويو بازارونو کې ترلاسه کېدلی شي. دا په دې معنی نه ده، چې د انتخاب ازادي يا تنوع پای ته رسېږي. بلکې د دې مانا دا ده، چې د هر هېواد خلک اوس د انتخاب ازادي لري، د پخوا په پرتله ډېره. د مثال په توگه، د انګلستان اوسېدونکي ناپاک شوي او ډېر پخه شوي خواړه نه خوري، هغه څه ته اشاره کوي، چې هېواد يې مشهور دی. اوس دوه رستورانټونه د خوراكي توکو پلورنځي او سوپر مارکيټونه شتون لري، چې هندي، ويتنام، لاتيني امريکا، ايراني، منګوليا، پولنډي او يو شمېر سپک خواړه پلوري، په ټوله نړۍ کې اوس نورو خلکو د انتخاب ازادي ترلاسه کړې، چې يوازې په څو کسانو پورې محدوده وه، چې د سفر کولو توان

بې درلود. مه پرېږدئ، چې کلتورونه له منځه لاړ شي، بلکې کلتورونه دومره خوړل کېږي، چې هرڅوک ترې خوند واخلي.

کلتورونه هېڅکله ثابت يا بدل نه پاتې کېږي، په دې معنا، چې خلک د نړيوال کېدو په وړاندې د دوی دفاع کوي. د يو هېواد کلتور تل د بدلون په حالت کې وي، هرڅومره چې کلتور تازه او ژوندی وي، هغومره نوي کلتوري افکارو زېږېدلی شي او رڼا ورځ تر بلې بدلېږي. نن ورځ ځينې غوره هېوادونه د هغو خلکو لپاره د هنر، موسيقۍ، ادبياتو، ژوند کولو، ذوق او فيشن شتمنی لري، چې يوازې سل کاله وړاندې مړه شوي. کله چې کلتورونه د نورو کلتورونو سره اړيکه ونيسي، د دوی ترمنځ ډېری توپيرونه شتون لري. او خلک د داسې شيانو د انتخابولو آزادي ترلاسه کوي چې د دوی د ژوند او وخت لپاره غوره وي. د نړيوال کار له لارې، مور د نړۍ کلتوري عناصر گورو او پوهېږو چې مور د ځان لپاره کټور گڼو. خدای دا پروسه پيل کړه کله چې هيڅوک د نړيوال کولو په اړه خبرې نه کوي.

ډېری وختونه زموږ د کلتور د رنگارنگ شيانو بدلون او له لاسه ورکول، چې مور بې ډېر افسوس کوو، د کوم غير مدني امپراتورۍ له امله نه، بلکې د عصريت د ساده اغېزو له امله دي. حقيقت دا دی، چې لرغوني مراسم، دودونه او ملي جامې له منځه ځي، د نړيوال کېدو له امله نه، بلکې پخپله د ژوند د بدلونونو له امله دی. هغه ميليې چې د ځانگړو موسمونو لپاره کارول کېږي، د زميندارانو لپاره ارزښتناکه وه، مگر د دوی غږ په داسې نړۍ کې کم شوی،

چې نيمایي يې په بسارونو کې ژوند کوي.

بښايي همدا لامل وي، چې په کلتورونو کې بدلون راځي. په نړۍ کې يو شمېر کلتورونه د نيواکگرو قدرتونو لخوا په خلکو باندې مسلط شوي او د څو خپلواکو هېوادونو ډېری کلتورونه په حقيقت کې زيانمن شوي. مور هېوادونو ته دا ستونزمنه کړې ده، چې دا حقيقت ومني او د پېښنو لپاره نوره هم ستونزمنه کړي، چې د دوی د تک راتگ له ازادۍ څخه خوند واخلي او داسې کلتور پرېږدي، چې ځينې ډلې په کې ناوړه چلند کېږي، فشار راوړي يا د دوی سره تبعيض وکړي.

د سولې ارزښت

ادم سمیت لیکلي: «د یو دولت له خورا بد حالت څخه د فقر لوړ حالت ته د راوستلو لپاره، لږ اړتیا شتون لري، لکه سوله، اسانه مالیه، او د زغم وړ عدالت.»

په هېواد او نړۍ کې سوله د پرمختللي ازاد اقتصاد وروستی غوښتنه ده. په هغه وخت کې خلک نشي کولی په سوداګرۍ کې پیسې ولګوي، یا پیسې تولید کړي، تر څو چې دوی باور ولري، چې د دوی شتمني به جنګیالیو ډلو یا برید کونکو ځواکونو ته نه لېږدول کېږي او داسې یو هېواد چې اوسېدونکي یې له نورو هېوادونو سره سوداګري کوي، باید هڅه وکړي چې له هغو هېوادونو سره شخړې ونه کړي. د نولسمې پېړۍ فرانسوي اقتصاد پوه او سیاست پوه فریدریک باستیات وویل:

د سولې ګټې اقتصادي او کلتوري دواړه دي، سوله دا ممکنه کوي، چې هڅې او سرچینې د ویجاړونکو فعالیتونو پر ځای په تولیدي فعالیتونو کې مصرف شي، دا هغه شرایط دي، چې پانګه په کې رامنځته کېږي او ازاد اقتصاد پراخېږي. دا خلک د دې وړتیا ورکوي، چې د خپل ځان او کورنۍ راتلونکي لپاره پلانونه جوړ کړي، دا دوی ته وخت، پیسې او باور ورکوي، چې په کلتوري او تعلیمي فعالیتونو کې برخه واخلي او سوله د خلکو، شیانو او افکارو خپلواکه حرکت ممکنه کوي او همدارنګه د حکمت، پوهې، سوکالی او نوښت خپروي.

د یو قانون باید تصویب شي، چې موږ باید د شتمن کېدو لپاره روښانه هېوادونه یا غریب خلک جوړ نه کړو، دا غوره ده، چې زموږ پرودونکي د غریب پرځای بدایه وي، دا اړینه نده، چې موږ د ځواکمن کېدو لپاره رڼا کمزورې کړو. د سولې مېوه دواړو ته ګټه رسوي.

همدا اوس د سولې لپاره موږ ته غږ وکړئ، د خلکو د مال دفاع او د اړینو منابعو د راټولولو لپاره محدود دولت اړین دی. په هرصورت، دا ډول حکومتونه ډېری وختونه ډېر تاوتریخوالی یا جنګیالی وي. کېدای شي، چې دوی غواړي په دې ډول د سوکالی او ازادۍ نشتوالی پټ کړي. یعنې هغه وویل، چې ولس د سولې، قربانۍ، اتحاد او نظامي ځواک غوښتنه کوي. د خپلواکو ټولنو خلک باید خپلو هېوادونو ته کم وفادار نه وي. یوې ازادې او خلاصې ټولنې او خپلې کورنۍ، ملګرو، مشتریانو او داوطلبانه ټولنو ته وفادار اوسئ، نه حاکم، نه بیرغ او نه خلک ورته. ځینې خلک فکر کوي، چې سولې ته لاره د یو ډول نړیوال حکومت جوړول دي، چې ولسونه یې مشري وکړي. په هرصورت، نړیوال فورم ګټور دی، چېرې چې توپیرونه خبرې کېدی شي، یا خطرناکې شخړې هوارې کېدی شي. موږ له هغه نه وغوښتل، چې دا مکلفیت پوره کړي، ترڅو زموږ ملي حکومتونه دا کار ونه کړي، که څه هم دا نوی

نړيوال حکومت وي، ځکه نړيوال حکومت ډېر پراخ شوی او له خلکو يې واټن هم ډېر دی. دا ټينگار ډېر دی. دا ممکنه نه ده، چې هغه څوک چې بد عمل وکړي او د نړۍ په بله برخه کې مېشت شي، د تېبنتې لپاره. داسې مه کوئ. د سولې دروستلو تر ټولو ښه لار د دولت د ساحې پراخول نه دي او انسانان بايد په دې طبيعي تمايل باندې تکيه وکړي. دا په تمدن کې مرسته کول يا د متقابلو حالاتو هڅول دي.

نهم څپرکی

په لنډه توگه دلیل

د ازادۍ پیژندنه

ازادي خوښي رامنځته کوي، کومو ټولنو چې ازادي منلې ده، ځان غني کړي، چا چې ازادي نه وي منلې هغه به هميشه غريب وي.

خو ازاده ټولنه په غير مادي لحاظ بدتره ده او د خلکو تر منځ د اعتماد او همکارۍ پر بنسټ چلېږي، نه د زور او جبر پر بنسټ. د داسې ټولني خلک په ژورو کلتوري، شخصي او اخلاقي اړيکو کې ښکېل وي. د خلکو تر منځ اصول د منلو وړ دي، د خپلو گټو لپاره، نه دا چې دا قوانين په زور سره منل کېږي. په داسې ټولنه کې حکومتونه د خلکو په خوښه اداره کېږي. دا د چا لخوا اداره کېږي او دا اصول هم په ځان کې پلي کېږي. د خپل انتخاب څخه هېڅ گټه مه اخلئ.

يوه ازاده ټولنه د انسان د هوښيارتيا، اختراعاتو او نوښتونو په وده کې ډېر څه لري او دا شتمني دا ممکنه کوي، چې خلاقيت رامینځته کړي. ستاسو په مخ کې بايد هيڅوک نه وي، په يوه ازاده ټولنه کې خلک نه د نورو گټه اخلي او نه هم شتمن کېږي. لکه څنگه چې د نيمه خپلواکو هېوادونو دولتونه کوي، دوی د رڼا په کمزوري کولو سره شتمن خلک نه جوړوي، دوی يوازې د رڼا په ورکولو سره شتمن کېدی شي. يعنې هغه څه چې هغه غواړي، د نورو خلکو ژوند ښه او بډايه شي.

محدود حکومتونه

ډېری خلک له دې خبرې سره موافق دي، چې حکومتونه يوازې د عدالت د تامينولو او د هغو شيانو د پرېکړو لپاره بلل کېږي، چې خلک پرې پرېکړه نه شي کولای، مگر نږدې هرڅوک موافق دي، چې حکومتونه بايد محدود وي. د ازادې ټولني دولت همدومره دی، چې خپلو اتباعو ته د هر ډول زيان مخه ونيسي. دا انصاف اداره کوي او پلي کوي. يعنې د خپلو طبيعي اصولو په وسيله انسانان په سوله ييزه توگه د يو بل سره ژوند کولای شي. د ازادې ټولني حکومت د قانون تر حاکميت لاندې دی، د دې قوانينو تطبيق د ټولو

لپاره يوشان دى، هيڅوک نشي کولى د خپلو گټو لپاره دوى غلا کړي. د خپلو دښمنانو پر ضد خپل قوت مه کاروئ، د دوى واک او دوره دواړه محدود دي. فساد کم کړئ، کوم چې د حکومت واک تړلى دى. د ازادو ټاکنې څو استازي بايد جوړ شي؟ او د دې ډول قوانينو ټول جمهوري بنسټونه د سياسي مشرانو واکونه محدودوي.

رابري

که يوه ازاده ټولنه د يوې ازادې ټولنې له اقتصادي فعاليت څخه گټه وانخلي، هغه بې وزله خلک دي، ازادې ټولنې له اقتصادي لحاظه تر غير ازادو ټولنو زياتې برابرې دي. ډېرى ازادې ټولنې د غريب بدلون څخه خوند نه اخلي، کوم چې څه موده وړاندې بې بڼه نه ليدل کېده.

يوه ازاده ټولنه د مساواتو د ځاى پر ځاى کولو هڅه نه کوي، دا مني چې د شتمنى يا گټې انډول کول ډېرى وختونه بېرته راکرځي، دا د هغه پرمختگ، سخت کار او هڅونه له منځه وړي.

د پانگې د جوړولو په اړه د خلکو مورال په پام کې ونيسئ. د ټولې ټولنې د توليد د زياتوالي لپاره، دا د نوي شتمنى او نوي ارزښتونو رامېنځته کول منع کوي.

تاسو د ازادې ټولنې څخه خوند نه اخلى، يا ډېر څه په يوه ازاده ټولنه کې ژوند مه کوه. د خلکو اخلاقي مساوات دا د هر انسان ژوند ارزښتناک او خوندي کوي. د قانون له مخې مساوات د حقايقو پر بنسټ پرېکړې، تاسې څوک ياست؟ د خلکو تر منځ سياسي برابري. دوى ټول حق لري، چې رايه ورکړي، په ټاکنو کې برخه واخلي او خپل سياسي نظر څرگند کړي، د دې تر څنګ ولي لويديزې چارواکي په دې اړه اندېښمن نه دي؟ بيا بيا، دواړو ته مختلف فرصتونه ورکول کېږي. خلک په کار او زده کړه کې هېڅ توپير نه ويني او د نژاد، مذهب، قوميت يا نورو تعصبونو سره سره د ځان د بڼه کولو هڅه کوي.

ازاد اقتصاد

يو ازاد اقتصاد خلکو ته د ژوند کولو ازادي ورکوي، دا څنګه خلکو ته د انتخاب ټولنيز او شخصي ازادي ورکوي. د ازادې ټولنې خلک په خپله خوښه د افکارو د تبادلې له لارې ارزښتونه رامنځته کوي. د نظرونو وړيا تبادله دواړه بڼه کوي. پرېږده چې داسې نه وي، نو دا نه تبادله کېږي.

خلک نورو خلکو ته مرستې او نور شيان ورکوي، ترڅو خلک خوشحاله کړي. د گټې امکانات د سوداګرو هڅونه زياتوي، چې دوى پوه شي، چې خلک څه غواړي، نو دوى هغه شى په بازار کې ساتي، د قيمتي شيانو د کمښت يا زياتوالي په اړه معلومات

ورکوي او ټولو ته ووايه، چې يو څه بايد جوړ شي او يو څه بايد وژغورل شي. دا ډول وخت، تجربه، هڅې، پانګه او ډېری سرچینې په اتوماتیک ډول دې لوري ته ځي، څوک ورته اړتیا لري او چېرې چې د هغې کارول لږ مهم وي. دا هلته نه اخیستل کېږي. دا په دې مانا چې حکومت دې ته اړتیا نه احساسوي، چې ولس ته ووايي چې ولس څه غوښتنه کړې ده.

د ازاد اقتصاد د پرمخ بیولو لپاره، داسې قوانینو او پالیسي ته اړتیا ده، چې خلک یې ومني. په بل عبارت، خلک څنګه کولی شي د یو بل سره په یو ځای کې د مرستې غوښتنه وکړي؟ په دې کې د ملکي او ملکیت سره د مرګ ژمنې شاملې دي او همدارنګه د تړون اصول، د کومو له مخې چې د تړون درناوی کېدی شي. دا اړینه ده، چې خلک د عامه ملکیت پرته سوداګری او د توکو تبادله پرانيزي. نوی سیاسي نوښت او بحث ناشونی دی.

د عدالت او قانون حاکمیت

عدالت په داسې ډول نه ورکول کېږي، چې قانون جوړونکي ورته پلي کړي. د عدالت حاکمیت د انسان په فطرت کې دی، دا زموږ د تنفس برخه ده، چې د انسان په مینځ کې د سولې او مرستې روحیه رامینځته کوي. په ازاده ټولنه کې د انسانانو پر وړاندې طبیعي عدالت د خلکو حق دی، طبیعي عدالت غواړي، چې قوانین روښانه او ثابت وي، چې له خلکو سره مساوي چلند وکړي، دا چې دوی د ناممکن شیانو غوښتنه نه کوي، دا چې مجازات د زغم وړ دي او د جرم سره تړاو لري. د قانون اړین شرایط باید په هره قضیه کې پوره شي، عادلانه قانوني کړنلارې باید غوره شي او تورن د محاکمې پرته زندان ته نه اچول کېږي، تر څو چې مجرم ثابت نه شي، هغوی بې ګناه دي او دا چې په مکرر ډول د جرم محاکمه کولو، یا په خلکو ظلم کولو ته اړتیا نشته، نږدې هرڅوک دا ډول اصول مني. د دې تر څنګ په هر هېواد، کلتور، نژاد، مذهب پورې اړه لري.

د دې طبیعي عدالت د تامین او د قانون د حاکمیت د تامین لپاره، یوه خپلواکه قضایه قوه اړینه ده. دوی د سیاسي مشرانو تر اغېز لاندې نه راځي، دا ډول پولیس باید د یو خپلواک سیستم غوښتنه وکړي، چې د ازادۍ ساتنه وکړي په محکمه او د پولیسو سیستم کې د فساد د پای ته رسولو غوښتنه وکړي.

د ازادۍ نړۍ

د فاسدو حکومتونو لپاره دا ډېره کرانه ده، چې د نړۍ له نورو هېوادونو څخه خپلې کرنې پټې کړي، د دې په پایله کې زیات شمېر هېوادونه د سوداګرۍ او تجارت لپاره خپلې پولې وتړي او دا ډول نوي فکرونه خپرېږي. ډېر زیات خلک د اقتصادي او ټولنيزې ازادۍ گټې ویني او غوښتنه یې کوي.

د اخلاقو او ازادې ټولنې په ډګر کې ځای پیدا کول ستونزمن کار دی، چېرته چې هغه وړاندې نه وو موجود، دا غوره ده، چې د بشپړ مسلط کولو پرځای له دویمې کچې څخه پیل کړئ، یعنې د داسې حالاتو رامنځته کول، دا چې خلکو ته اجازه ورکړل شي، چې ازاد عمل وکړي او د خپلو ذهني وړتیاوو په مرسته یوه ازاده ټولنه جوړه کړي. د دې اساسي برخه د ملکیت د حقونو تاسیس دی. د سوداګرۍ پیل کول، په دې باور دي، چې دوی به د خپلو حقونو د ترلاسه کولو توان ونه لري.

د اصلاحاتو په پایله کې باید رېښتیني اقتصادي ازادې ورکړل شي، داسې هېڅ ډول سرمایه داری نشته، چې شتمنو ته ګټه ورسوي، ډېری حکومتونه، چې د دولتي اقتصاد ادعا کوي، په حقیقت کې دولتي ملکیتونه خپلو ملګرو او خپلوانو ته لېږدول شوي. د اقتصادي اصلاحاتو په بهیر کې د ټول ولس ګډون ته اړتیا ده، اجازه راکړئ چې رېښتیني بدلون راشي.

هغه هېواد چې د نړیوالې سوداګرۍ لپاره خپلې پولې پرانيزي، نو دوی ته به زیان ونه رسېږي. د سیالی څخه د ملکي سوداګرو ساتنه د ملکي پېرودونکو لپاره د لوړې بېې او ټیټ کیفیت معنی لري، کله چې ځایي سوداګر د نړیوال سوداګریز کمېټې غړي شي، نو نوي بازارونه او نوي فرصتونه به پرانيزي، په تېرو دريو لسيزو کې د تجارت په ړنګېدو او خپرېدو سره له یو ملیارد څخه زیات انسانان له ډېرې بې وزلۍ څخه راووتل، ازادې د بشر په تاریخ کې یو له خورا ګټورو ځواکونو څخه دی.

سرچينې او اخليکونه

- Ashford, Nigel.(2003) Principles for a free society. Stockholm: Jarl Hjalmarson Foundation. Through, short exposition of the principles on which a free society and free economy are built.
- Bastiat, F. (2001) [1850], Bastiat's 'the Law', London: Institute of Economic Affairs. Classic statement of liberal ideas from the French politician and political thinker.
- Benn, E. (1964), Why Freedom Works, London: Sir Ernest Benn Ltd. Dated but enlightening defence of free markets by a leading UK businessman.
- Butler, E. (2009), The Best Book on the Market: How to Stop Worrying and Love the Free Economy, Oxford: Capstone Books. Simple outline of how markets and trade really work.
- Buttler, E. (2012), Public Choice – a Primer, Londong: Institute of Economic Affairs. Simple explanation of government failure and the problems of self-interest in democratic systems.
- Buttler, E. (2012), Friedrich Hayek: The Ideas and influence of the Libertarian Economist, Petersfield: Harriman House. Easy introduction to the liberal political scientist who developed much of the modern thinking on the spontaneous society.
- Friedman, M. with R. Friedman (1962), Capitalism and Freedom, Chicago, IL: University of Chicago Press. Classic outline of the case for a free society and free economy by the US Nobel laureate in Economics.
- Friedman, M. and R. Friedman (1980), Free to Choose, New York: Harcourt Brace Jovanovich. Engaging case for the free society, based on the television series of the same name.
- Hayek, F. A. (1944), The Road to Serfdom, London: Routledge. Classic wartime exposition of the dangers of central planning and unrestrained governments.

- Hayek, F. A. (1960), *The Constitution of Liberty*, London: Routledge. Large book tracing the origins of liberal ideas and the principles on which a free society must be founded.
- Meadowcroft, J. (ed.) (2008), *Prohibitions*, London: Institute of Economic Affairs. Powerful set of arguments against government controls on many different lifestyle choices.
- Mill, J. S. (1859), *On Liberty*, in J. S. Mill (2008), *On Liberty and Other Essays*, Oxford: Oxford University Press. *On Liberty* is a classic text on the case for freedom, the no-harm principle, limited government, natural justice and tolerance.
- Norberg, J. (2003), *In Defense of Global Capitalism*, Washington, DC: Cato Institute. An instructive survey of the benefits delivered, to the poor in particular, by international capitalism.
- Palmer, T. G. (ed.) (2011), *The Morality of Capitalism*, Arlington, VA: Students for Liberty and Atlas Foundation. Interesting collection of essays on morality, cooperation, equality, progress, globalisation and culture.
- Pirie, M. (2008), *Freedom 101*, London: Adam Smith Institute. One hundred and one arguments against the free economy, knocked down in a page each.
- Wellings, R. (ed.) (2009), *A Beginner's Guide to Liberty*, London: Adam Smith Research Trust. Straightforward explanations of markets, property rights, liberty, government failure, prohibitions and welfare without the state.

د ليکوال په اړه

ایمون باتلر د آدم اسمیت د مؤسسې رئیس ده، هغه اداره چې په نړۍ کې د پالیسی جوړونې فکري خونو څخه شمېرل کېږي. نوموړی په اقتصاد او ارواپوهنه کې د لیسانس سند، په فلسفه کې دوکتورا او په ادبیاتو کې افتخاري دوکتورا لري. په ۱۹۷۰ لسیزه کې هغه د متحده ایالاتو د استازو په مجلس کې یې د واشنګټن استازیتوب وکړ او انګلستان ته د راستنیدو دمخه یې په هیلزډیل او میشیګان (Hillsdale College & Michigan) پوهنتون کې د فلسفې تدریس کاوه ترڅو د آدم اسمیت مؤسسې په جوړولو کې مرسته وکړي. ایمون باتلر د ازادۍ مډال ګټونکی، په ویلی فورج کې د ازادۍ بنسټ ایښودونکی او همدارنګه د انګلستان د ملي تصدې جایزې ګټونکی دی. د دې سربېره ایمون باتلر د مونت پیلرین (Mont Pelerin Society) ټولني پخوانی منشي هم وه.

ایمون د ډیرو کتابونو لیکوال ده، د مخکښانو او اقتصادي مفکرینو په اړه د پیژندنې په شمول؛ آدام اسمیت، میلټون فریدمن، اف هایک، لودویګ وون میزس او آین رنډ. نوموړي د کلاسیک لیبرالیزم، عمومي انتخاب، تشبث، مګناکارټا او د اتریش د اقتصاد ښوونځي، د ملتونو متمرکز شتمنی، د بازار او فکري ښوونځي په اړه غوره کتاب: د لیبرال ۱۰۱ لوی مفکر هم نوموړي لیکلی دی. د نوموړي بنسټ چې د آزادې ټولني بنسټ په نوم وه، په ۲۰۱۴ کال کې یې د فیشر جایزه وګټله. نوموړی یو د څلویښت پېړۍ کتاب له لیکوالانو، د مزد (د کار په مقابل کې د پیسو ورکړه) او قیمت کنټرول او یو شمېر نور کتابونه فکري ضریب (IQ) په اړه لیکلي دي. باتلر؛ پرله پسې په چاپي، راډیويي او آنلاین رسنیو کې کډون او مرسته لري.

FOUNDATIONS

OF A FREE SOCIETY

by Eamonn Butler

Translated by: Sulaiman Yousafzai

NETWORK
FOR A
**FREE
SOCIETY**

iea
Institute of
Economic Affairs

FOUNDATIONS OF A FREE SOCIETY

EAMONN BUTLER

دا کتاب مشهور بریتانوي عالم او لیکوال، د ادم سمیت انسیتیوت مشر ډاکټر ایمون باټلر لخواه په ډېره ساده ژبه او قوي علمي چلند سره لیکل شوی، چې د سولې د اهمیت، د بازار اقتصاد، د قانون حاکمیت، د سوداګرۍ نړیوالتوب، د دولتونو محدودول، شخصي ملکیت، عدالت، بشري حقونه، فردي ازادې، همپالنه، ځانګړې کول، د آزادۍ اخلاقي او اقتصادي ګټې او د ازادې ټولنې نورې برخې او ارزښتونه په کې تر بحث لاندې نیول شوي دي، چې په رښتیني توګه د دې ارزښتونو په درک او پلي کولو سره مور کولی شوو، چې افغانستان او نړۍ د ژوند کولو لپاره واقعي ځای وګرځوو او په رښتیني معنی سره ازادې تجربه کړو.

په یوه جمله کې، د دې کتاب موخه دا ده، چې په تړلو او لږو ازادو ټولنو کې خلکو ته دا ور زده او الهام بښونکی واوسي څو وکولای شي، د دولتي اقتصاد له نفوذ او تسلط څخه پرته، په بېلابېلو برخو کې عامه چارې، د خپلو وړتیاوو او باور په اساس، د خصوصي اقتصاد ودې طرف ته بوځي او پراختیا ورکړي.

TRANSLATED BY: SULAIMAN YOUSAFZAI

www.whiteassembly.org

ISBN 978-6277-6-0800-2

9 786277 608002